

Turun yliopisto
University of Turku

TALOUSPAKOTTEIDEN VAIKUTUKSET PANKKIEN TRADE FINANCE -PALVELUIHIN

Liiketaloustiede, Laskentatoimen ja
rahoituksen pro gradu -tutkielma

Laatija:
Aino Mattila 502974

Ohjaaja:
KTT Mikko Kepsu

5.2.2017
Turku

Turun kauppakorkeakoulu • Turku School of Economics

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
1.1	Johdatus aihepiiriin.....	5
1.2	Tutkimuksen tavoite, rajaukset ja metodologia.....	9
1.3	Tutkimuksen rakenne.....	11
2	PANKKIEN TARJOAMAT TRADE FINANCE -PALVELUT	12
2.1	Trade finance käsitteenä	12
2.2	Taustalla ulkomaankaupan riskit ja epäsymmetrinen informaatio	12
2.3	Yleisimmät palvelut ja niiden käyttö.....	16
2.3.1	Remburssi.....	16
2.3.2	Asiakirjaperittävä	19
2.3.3	Pankkitakaus.....	21
2.3.4	ICC:n ohjekokoelmat tuotteiden käyttöön	23
2.4	Rooli kansainvälisillä markkinoilla	25
2.5	Pankin riskit trade financerissa	28
3	TALOUSPAKOTTEET KANSAINVÄLISESSÄ POLITIIKASSA	31
3.1	Poliittisen painostuksen väline	31
3.2	Pakotteiden keinovalikoima.....	33
3.3	Taluspakotteiden vaikutukset	34
3.4	Taluspakotteet ja trade finance	36
3.4.1	Rikollisen toiminnan ehkäisy ja asiakkaan tunteminen	36
3.4.2	Taluspakotteiden noudattaminen transaktioissa.....	38
3.4.3	Pankkivalvonnan kasvun negatiiviset vaikutukset.....	39
3.5	Ukrainan kriisi ja Venäjä-pakotteet	41
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA METODIN VALINTA.....	46
4.1	Laadullinen menetelmäsuuntaus ja toiminta-analyttinen tutkimusote	46
4.2	Puolistrukturoidut yksilöhaastattelut	48
4.3	Haastattelujen toteutus ja analysointi	49
5	TALOUSPAKOTTEIDEN ROOLI TRADE FINANCE -PALVELUISSA.....	52
5.1	Trade finance Suomessa	52
5.2	Taluspakotteet käytännön palveluprosessissa.....	53
5.3	Asiakkaan tunteminen ja pakoteriskin vastuunjako	56
5.4	Muutos palveluiden tarjonnassa ja pankkiverkostoissa.....	61
5.5	Taluspakotteiden noudattamisen sääntely ja valvonta.....	64

5.6	Venäjä-pakotteet	66
5.7	Yhteenvedo empiriasta	68
6	KESKUSTELUA TULOXSISTA	71
6.1	Trade financen rooli ja talouspakotteiden merkityksen kasvu	71
6.2	Talouspakotteiden valvonnan päivittäinen prosessi	74
6.3	Pakoteriskin hallinta	75
6.4	Säätelyn ja viranomaisvalvonnan kasvun seuraukset	78
6.5	Venäjä-pakotteiden erityispiirteet.....	80
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	82
7.1	Johtopäätökset	82
7.2	Tutkimuksen arviointi.....	84
8	YHTEENVETO	87
	LÄHTEET.....	90
	LIITE 1 HAASTATTELULOMAKE.....	97

KUVIOT

Kuvio 1	Remburssin kulkukaavio (Mukaellen Mann 2000, 2499; Nordea.com 2014).....	17
Kuvio 2	Asiakirjaperittävän vaiheet (Mukaellen Helppi & Paloheimo 2005, 110)	20
Kuvio 3	Suomen vienti Venäjälle 1/2013–8/2016 (Tulli 2016a).....	44
Kuvio 4	Tutkimusotteet (Mukaellen Neilimo & Näsi 1980; Kasanen ym. 1993, 257)	47

TAULUKOT

Taulukko 1	Ulkomaankaupan riskit (mukaellen Gobal 2006, 75).....	13
Taulukko 2	Esimerkkejä tuotteiden luottotappiomääristä vuosilta 2008–2011 (Mukaellen ICC 2014, 15).....	29

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aihepiiriin

Kansainvälinen kauppa on luonut jo vuosikausia mahdollisuuden yritysten kasvulle, vaurastumiselle ja kehitykselle. Toisaalta siihen liittyy myös huomattava määrä riskejä verrattuna kotimaan sisäiseen kauppaan. Ulkomaankaupassa riskit korostuvat muun muassa pidempien toimitusaikojen, erilaisten maksutapojen, maakohtaisten erojen sekä valuuttakurssien vaihtelun vuoksi. Ulkomaankauppaa käyvät yritykset ovat myös riippuvaisempia käyttöpääoman rahoituksesta ja erilaisista vakuutuksista. Yritykseltä vaaditaan laajaa tuntemusta kohdemaan poliittisesta tilanteesta, pankkien luotettavuudesta sekä kaupankäynnin kulttuurista. Usein yrityksen omat resurssit eivät riitä tämän kaiken selvittämiseen, minkä vuoksi tarvitaan myös ulkopuolista konsultaatiota. (Amiti & Weinstein 2011, 1841; Malaket 2014, 35.)

Kun yritys käy kauppaa ulkomaille, nousee kaupan suunnittelussa olennaiseksi vaiheeksi rahoituksen ja maksuvavan valinta. Nämä vaikuttavat merkittävästi siihen, kuinka kaupan riskit jakautuvat myyjän ja ostajan välillä. Ulkomaankaupan riskien vuoksi myyjän ja ostajan välille syntyy tavallista suurempi intressiristiriita maksun ajankohtaan liittyen. Myyjälle paras vaihtoehto olisi ennakkomaksu, kun taas ostaja toivoo mahdollisimman pitkää maksuaikaa. Kauppakumppanista ulkomailta on haastavaa saada informaatiota, mikä korostaa luottamuksen puutetta. Myös perintätoimenpiteiden toteuttaminen ulkomailta on vaikeampaa, mikäli maksuhäiriöitä ilmenee. (Hinkelman 2008, 1–2.)

Kansainvälisen kaupan maksu- ja rahoitustapoja voidaan kutsua yhteisesti termillä *trade finance*, joka jakautuu kahteen osa-alueeseen; yritysten väliseen ja pankkien välittämään. Yritysten välistä *trade finance* ovat vienti- ja tuontiyrityksen kahdenväliset sopimukset, kuten ennakkomaksut ja tavaraluotot. Nämä eivät kuitenkaan aina tarjoa molempia osapuolia tyydyttävää ratkaisua maksun järjestämiseen. Ennakkomaksut ja tavaraluotot vaativat paljon luottamusta myyjän ja ostajan välillä, minkä vuoksi etenkin riskillisillä alueilla yrityksillä on tarve siirtää riskejä kolmannelle osapuolelle. (Auboin & Engemann 2014, 716; Menichini 2011, 1789.) Tähän tarkoitukseen on kehitetty pankkien tarjoamia *trade finance* -palveluja, joista yleisimpinä voidaan pitää rembursseja, asiakirjaperittäviä ja pankkitakauksia. Näiden palveluiden tarkoituksena on vähentää yrityksen ulkomaankaupan riskejä, mahdollistaa turvallinen maksu- ja tavaraliikenne sekä rahoittaa kaupan osapuolia. (Malaket 2014, 28.) *Trade finance* -termille ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Asiaa kuvaavana käännöksenä voidaan pitää yritysten kansainvälisen kaupan maksu- ja rahoitustapoja, mutta esimerkiksi Suomessa

toimivien pankkien nettisivuilla nämä on nimetty poikkeuksetta trade finance -palveluiksi (ks. esim. Pohjola.fi 2016; Aktia.fi 2016; Nordea.com 2016).

Gladyn ja Potinin (2011) mukaan pankkien tarjoamien trade finance -palveluiden avulla myyjä ja ostaja voivat välttyä epäsymmetrisen informaation aiheuttamilta haitoilta. Epäsymmetrisellä informaatiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa transaktion toisella osapuolella on enemmän tietoa kuin toisella, mikä aiheuttaa häiriöitä markkinoille. Epäsymmetrisen informaation seurauksena esiintyy haitallista valikoitumista ja moraalikatoa. Haitallinen valikoituminen tarkoittaa sitä, että markkinoilta valikoituu informaation epätasapainon vuoksi vain huonoja asiakkaita, toimittajia tai tuotteita (Akerlof 1970). Moraalikato taas näkyy sopimuksen jälkeisenä velvollisuuksien laiminlyöntinä. Termi on tullut tunnetuksi alun perin vakuutusmarkkinoilla. (Pauly 1968, 535.)

Sekä myyjän että ostajan pankit tarjoavat trade finance -palveluja yritykselle vain, jos ne kokevat tämän olevan luottokelpoinen ja muiltakin osin luotettava toimija. Pankeilla on myös paremmat mahdollisuudet selvittää yritysten maksukykyyn liittyvät tekijät. Tästä syystä myyjä ja ostaja voivat pankin tarjoaman palvelun avulla paremmin varmistua siitä, että transaktio toteutuu odotetulla tavalla. (Mann 2000, 2498.) Menichini (2011, 1790) on kuitenkin esittänyt näkemykselle vastaväitteen. Hänen mukaansa epäsymmetrisestä informaatiosta aiheutuvat ongelmat kasvavat pankkien tarjoamien trade finance -palvelujen myötä, koska silloin transaktioissa on enemmän osapuolia.

Monet tutkijat ovat havainneet, ettei useilla yrityksillä ole mahdollisuutta tai halua kantaa riskiä ulkomaankaupassa itse. Siksi ilman pankkien tarjoamia trade finance -palveluita yritykset joutuisivat välttämään kaupankäyntiä riskillisille alueille. Palveluilla on riskienhallinnan lisäksi tärkeä rooli käyttöpääoman rahoituksessa, joten ne mahdollistavat myös sitä kautta vienti- ja tuontiyritysten liiketoiminnan sujuvuuden kansainvälisillä markkinoilla. (Jesswein 2008, 11; Toe ym. 2013) Myös WTO (2016) ja Kansainvälinen kauppakamari ICC (International Chamber of Commerce) (2015, 4) toteavat raporteissaan, että ilman pankkien tarjoamia trade finance -palveluita yrityksillä olisi hyvin rajatut mahdollisuudet kasvuun ja kehitykseen ulkomaankaupassa.

Trade finance -markkinoiden suuruudesta ei ole tarjolla yksiselitteistä dataa, mikä on ollut haasteena aihealueen tutkimuksessa. Kansainvälisen järjestelypankin (Bank for International Settlements, BIS) mukaan trade finance liittyy suoraan noin kolmannekseen globaalista kaupasta. (BIS CGFS Papers No 50 2014, 2.) WTO:n julkaisun (2016, 4) mukaan 80 % kansainvälisestä kaupasta on jollain rahoituslaitosten tuotteilla rahoitettua tai vakuutettua.

Akateeminen tutkimus trade financesta on ollut melko niukkaa. Merkittävä osa tuoreesta trade financeen liittyvästä tutkimuksesta on keskittynyt sen vaikutuksiin ja rooliin vuoden 2008 kansainvälisessä finanssikriisissä (ks. esim. Malouche 2009; Ahn 2011; Ahn, Amity & Weinstein 2011; Hwang & Im 2013; Auboin 2015). Näiden tutkijoiden mukaan ennen finanssikriisiä trade finance sai liian vähän huomiota kansainvälisessä

keskustelussa. Tutkimuksissa osoitetaan eri tavoin, kuinka suuri vaikutus trade financen tarjonnan laskulla oli muun muassa ulkomaankaupan vähenemiseen ja sitä kautta kriisin syvenemiseen. Tulosten pohjalta tutkijat ovat pyrkineet perustelemaan trade financen tärkeää roolia kansainvälisillä markkinoilla. Tästä syystä he katsovat, että trade financeen tulee jatkossa kiinnittää enemmän huomiota ja käyttää resursseja sen tarjonnan turvaamiseen.

Schmidt-Eisenlohr (2013, 106) toteaa, että vaikka trade financen olennainen rooli markkinoilla on jo todistettu, on akateeminen tutkimuskenttä aiheesta edelleen hajanainen. Hänen mukaansa trade financea ja sen kysyntään ja tarjontaan vaikuttavia asioita tulisi tutkia uusista näkökulmista. Alan tutkimus on ollut pääosin kvantitatiivista. Toe ym. (2013, 15) toteavat kvantitatiivisen analyysinsa haasteina olevan kuitenkin datan saatavuus ja korkean salassapidon taso. Muun muassa näistä huomioista voi päätellä, että kvalitatiivisen tutkimuksen tekeminen aiheesta on perusteltua. Kvalitatiivinen lähestymistapa antaa mahdollisuuden tutkia muun muassa trade finance -palveluiden tarjonnan taustalla olevia syy-seuraussuhteita yksityiskohtaisemmin.

Sääntely finanssimarkkinoilla on lisääntynyt viime vuosina huomattavasti, mikä on alkanut vaikuttaa myös trade finance -palveluihin. Aiemmin trade finance -palveluita on kohdeltu pankkien liiketoiminnassa melko vähäriskisenä osa-alueena, eikä niihin ole viranomaisten puolelta kiinnitetty kovin laajasti huomiota. Trade financen sääntelyä on kuitenkin alettu vähitellen tiukentaa, koska linjaa on haluttu yhtenäistää muiden pankki-palvelujen kanssa. (Malaket 2014, 228–229.) Toinen syy sääntelyn koventamiseen on rikollisuuden ehkäisy rahoitusmarkkinoilla ja kaupankäynnissä. Viranomaiset ovat alkaneet paneutua yhä järjestelmällisemmin erilaisen laittoman toiminnan ehkäisyyn kansainvälisillä markkinoilla. Trade finance -palveluiden katsotaan olevan riskillinen osa-alue rikollisen toiminnan rahoituksessa, koska niiden osuus kansainvälisistä transaktioista on merkittävä. Lainsäädännöllä on siirretty vastuuta pankeille muun muassa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisessä. Näiden rinnalle on viime vuosina noussut tärkeäksi kysymykseksi kansainvälisten talouspakotteiden noudattaminen ja niiden laiminlyöntien ehkäisy. (Naheem 2015, 514; PWC 2015, 18.)

Taluspakotteet ovat poliittisia keinoja, joilla kansainväliset yhteisöt ja valtiot painostavat tiettyä maata tai ihmisryhmää toimimaan toivotulla tavalla. Painostaminen tapahtuu rajoittamalla kaupankäyntiä ja rahaliikennettä, minkä seurauksena kohteelle aiheutuu taloudellista vahinkoa. Pakotteiden tavoitteena on useimmiten ratkaista jokin kansainvälinen kriisi ilman sotilaallisia toimenpiteitä. (Eriksson 2010, 1). Taluspakotteilla voidaan rajoittaa vientiä, tuontia ja pääomaliikkeitä kohdemaan kanssa. Viime vuosina yleistynyt muoto on kohdennettu pakote, jolla rajoitetaan valtion sijaan tiettyjen henkilöiden tai ihmisryhmien rahaliikennettä ja jäädytetään ulkomaisia varoja. (Caruso 2003, 4.) Yritykset voivat yrittää kiertää taluspakotteita pankkien trade finance -pal-

velujen myötä esimerkiksi asiakirjoja väärentämällä. Muun muassa tästä syystä viranomaiset ovat alkaneet kiinnittää huomiota trade finance -palveluihin pakotteiden valvonnassa. (PWC 2015, 18.)

Pankkien tulee noudattaa talouspakotteita niin trade finance -transaktioissa kuin muussakin rahaliikenteessä ulkomaille. Tämä vastuu on määritelty Suomen laissa ja Euroopan neuvoston asetuksissa. Suomessa pankkien on noudatettava ja aktiivisesti seurattava vähintään EU:n ja YK:n asettamia pakotteita. Finanssivalvonta toimii lain nojalla pankkien toiminnan valvojana. Pankeille on asetettu vaatimuksia muun muassa asiakkaiden tunnistamisesta ja tuntemisesta, jotta vilpillinen toiminta huomattaisiin ajoissa. (Finanssivalvonta 2015, 9, 38.) Chhina (2016, 159) huomauttaa nykyisten pankkeja koskevien vaatimusten olevan hieman ristiriidassa trade financen sääntelyn kanssa. Esimerkiksi kansainvälisen kauppakamarin ICC:n laatimissa dokumenttimaksujen ja takausten ohjeistuksissa säädetään itsenäisyysperiaatteesta, jonka mukaan pankin vastuu palveluissa rajoittuu ainoastaan dokumenttien oikeellisuuden tarkastamiseen. Pankin ei kuulu valvoa sopimusten taustalla toteutuvaa kauppaa tai osapuolten välisiä suhteita. Siksi Chhinan mukaan pankin trade finance -palveluissa voi olla joskus haasteita erilaisten sääntöjen noudattamisessa.

Burrellin ym. (2012, 512) mukaan talouspakotteiden rajoitusten noudattaminen trade finance -palveluissa liittyy vahvasti pankin hyvään liiketoimintatapaan. Tätä kutsutaan termillä compliance, jolla tarkoitetaan yleisesti toimintaa lakien, ohjeiden ja sääntelyn mukaisesti. Koska pankeissa käsitellään lukemattomia transaktioita päivittäin, tulee niiden seurata ja ohjata pakotteiden noudattamista systemaattisesti. Laiminlyönnit voivat johtaa miljoonasakkoihin. Pankeilla on erityinen rooli varmistua transaktioiden laillisuudesta, koska asiakasyritysten tietotaso ja ymmärrys aiheesta saattaa olla puutteellista (Nordea.com 2016). Deloitteen teettämän tutkimuksen (2008, 3) mukaan 63 % kyselyyn vastanneista rahoituslaitoksista kertoi talouspakotteisiin liittyvien ohjeiden mukaan toimimisen ja hyvän liiketoimintatavan noudattamisen vievän huomattavasti aiempaa enemmän aikaa, rahaa ja henkilöstöresursseja. Samankaltaisia huomioita tehtiin kansainvälisen kauppakamarin ICC:n kyselyssä (2015, 97). Sen mukaan 43 % pankeista piti talouspakotteiden tuomia haasteita kolmanneksi suurimpana uhkana trade financelle heti lainsäädännöllisten esteiden ja poliittisen epävakauden jälkeen.

Muun muassa Auboin (2015) ja Anglin (2016) ovat nostaneet esiin huolen siitä, että kasvavat compliance-vaatimukset ja mittavien sakkujen uhka talouspakotteiden laiminlyönnistä saavat pankit luopumaan trade finance -palveluiden tarjonnasta riskillisillä alueilla. Koska valvontaprosessien ylläpito on kallista, pankit saattavat keskittää toimintaansa vähemmän riskisiin transaktioihin ja panostaa vain tuottavimpiin toimintoihin. Tutkijoiden mukaan tällainen trendi on jo ollut nähtävissä trade finance -markkinoilla. Pankit ovat myös supistaneet yhteistyöverkostojaan huomattavasti. Auboinin (2015, 393) toteaa, että läpinäkyvyysvaatimusten kasvun ja pankkiverkostojen kaventamisen syy-

seuraussuhteen todistaminen on vielä kesken, mutta aiheen tutkimukselle on tarvetta. Yang ym. (2004, 60) sen sijaan nostavat esille ongelman, että suuri osa talouspakotteiden tutkimuksesta käsittelee niiden vaikutuksia kaupankäynnin määriin eri maiden välillä. Lukuisissa tutkimuksissa aineistona käytetään vienti- ja tuontilukujen muutoksia. Heidän mukaansa tarvetta on tutkimukselle, jossa tarkastellaan pakotteiden vaikutuksia kansainväliseen rahoitukseen. Myös Kaempferin ja Lowenbergin (2008, 905) mukaan on syytä tutkia talouspakotteiden vaikutusta talouden eri toimintoihin uusista näkökulmista.

Tuore esimerkki talouspakotteista on vuoden 2014 Ukrainan kriisiä seuranneet Venäjää kohtaan asetetut pakotteet. Keväällä 2014 EU ja Yhdysvallat puuttuivat näkyvästi Venäjän poliittisiin ja sotilaallisiin toimiin Ukrainassa. Venäjää kohtaan asetettiin erilaisia vienti- ja rahoitusrajoitteita sekä jäädettiin poliittisesti merkittävien henkilöiden ulkomaisia varoja. (OFAC 2016; Ulkoasianministeriö 2016.) Tämän seurauksena myös Venäjä asetti laajoja vastapakotteita länsimaille, ja aihe on saanut laajaa mediahuomiota niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Pakotetapauksella on ollut merkittäviä vaikutuksia useiden suomalaisten yritysten liiketoimintaan. Vaikka vientirajoitukset koskivat suhteellisen suppeaa sektoria, ovat sen sijaan erilaiset rahoitusrajoitukset ja laaja epävarmuuden lisääntyminen aiheuttaneet haasteita monille Venäjän-kauppaa käyville yrityksille. (Valtiovarainministeriö 2014.) Venäjä-pakotteet ovat kuvaava esimerkki siitä, kuinka nopealla aikataululla muutokset poliittisissa suhteissa vaikuttavat kansainvälisesti yrityksiin ja markkinoihin.

1.2 Tutkimuksen tavoite, rajaukset ja metodologia

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millä tavoin kansainväliset talouspakotteet vaikuttavat pankkien trade finance -palveluihin. Trade financea on mahdollista tarkastella yrityksen tai pankin näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskitytään pankin näkökulmaan, koska pankkien rooli ulkomaankaupan rahoituksessa on osoitettu merkittäväksi. Etenkin pienten ja keskisuurten yritysten rahoitus kansainvälisillä markkinoilla nojaa pitkälti pankkeihin (Jesswein 2008, 11). Pankin näkökulma on perusteltu myös talouspakotteita tarkasteltaessa, koska kansainvälisellä sääntelyllä ja paikallisella lainsäädännöllä määritellään erityisesti pankkien vastuu laittoman toiminnan estämisessä. Myös pakotteiden noudattamisen viranomaisvalvonta kohdistuu keskeisesti pankkeihin. (Burrell ym. 2012, 5011.)

Tutkimuksen tarkoituksena on muodostaa kattava kuva siitä, miten talouspakotteet vaikuttavat toisaalta trade finance -palveluiden käytännön prosesseihin, mutta myös laajemmin trade financeen alana. Aihetta tarkastellaan erityisesti pankin ottaman riskin ja vastuun näkökulmasta; millaisia riskejä trade finance -palveluille aiheutuu talouspakotteista ja miten pankki varmistuu asetettujen pakotteiden noudattamisesta sääntelyn ja

lakien mukaisesti. Koska viranomaisvaatimukset ja valvonta talouspakotteiden noudattamisesta pankeissa ovat viime vuosina kasvaneet, on perusteltua pohtia, millaisia vaikutuksia tällä on trade financen tulevaisuudelle kansainvälisillä markkinoilla.

Tutkimukseen on valittu talouspakotteista myös ajankohtainen esimerkki, jonka avulla voidaan tarkastella ilmiön vaikutuksia käytännössä. Esimerkkinä käytetään EU:n ja Yhdysvaltojen Venäjää kohtaan vuonna 2014 asettamia talouspakotteita. Pakotteilla oli merkittäviä vaikutuksia suomalaisten yritysten Venäjän-kauppaan, ja tämän voidaankin katsoa olevan läheisimmin Suomeen vaikuttanut pakotetapaus lähihistoriassa. Venäjä-pakotteet ovat edelleen voimassa tutkimuksen tekohetkellä.

Edellä mainituista tavoitteista muodostetaan kaksi tutkimuskysymystä:

- Miten valtioiden väliset talouspakotteet vaikuttavat pankin trade finance -palveluiden käytännön prosesseihin?
- Millaisia vaikutuksia talouspakotteiden noudattamisen kasvavalla valvonnalla on pankkien toimintaan ja trade financeen alana?

Tutkimus tarjoaa uusia näkökulmia niukasti tutkittuun aiheeseen – talouspakotteiden rooliin trade finance -palveluissa. Tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastauksia laadullisen tutkimuksen avulla. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on usein ymmärtää erilaisia ilmiöitä ja niiden vaikutuksia yksityiskohtaisesti tutkittavan kohteen näkökulmasta. Menetelmäsuuntaus soveltuu hyvin sellaisiin tutkimusaiheisiin, joita on tutkittu vasta vähän. (Ghuri & Grønhaug 2005, 110.) Tutkimuksen tarkemmaksi lähestymistavaksi on valittu toiminta-analyttinen tutkimusote, joka soveltuu tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimusongelmaan. Toiminta-analyttisen tutkimusotteen tarkoituksena on kuvailla ja tulkita yksittäisiä tapauksia ja tilanteita ja selvittää niiden syy-seuraussuhteita (Neilimo & Näsi 1980).

Tutkimusaihetta pyritään lähestymään syvällisesti keräämällä aineistoa monipuolisesti erilaisista tietolähteistä. Tätä kutsutaan triangulaatioksi, jolla voidaan parantaa tutkimuksen laatua ja luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 140). Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään laajasti erilaisia akateemisia tutkimuksia rahoituksen, laskenta-toimen ja kansainvälisen politiikan tutkimuskentiltä. Katsauksessa hyödynnetään akateemisia artikkeleita, kansainvälisten yhteisöjen raportteja, internetlähteitä sekä kirjallisuutta.

Tutkimusmenetelmänä käytetään haastatteluja. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa kerätään pankin asiantuntijoiden näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä. Haastateltaviksi on valittu asiantuntijat kahdesta eri pankista. Molemmat pankit ovat suuria toimijoita Suomessa, ja niissä tarjotaan laajasti erilaisia trade finance -palveluita. Toinen haastateltavista on esimiehenä pankin trade finance -osastolla. Toinen asiantuntija työskentelee pankin compliance-puolella Chief Compliance Officerin roolissa. Hänen vastuualueenaan on talouspakotteiden hallinta. Kahden erilaisen haastateltavan avulla kerätään

näkemyksiä sekä trade finance -puolen päivittäisten transaktioiden osajalta että sääntelyn ja hyvän liiketoimintatavan parissa työskentelevältä henkilöltä. Lisäksi tutkimuksessa haastatellaan puhelimitse kansainvälisen kauppakamarin eli ICC:n Suomen edustajaa, joka on työssään tekemisissä erilaisten kansainvälisten yritysten ja pankkien kanssa.

Tutkimuksen aineisto on rajattu suomalaisiin pankkeihin. Rajaus Suomeen on perusteltua jo tutkimuksen laajuuden ja käytännön toteutuksen kannalta. Aihetta käsitellään kuitenkin laajasti myös kansainvälisestä näkökulmasta, koska sekä trade finance -palvelut että talouspakotteet kuuluvat kansainväliseen kontekstiin. Tämän mahdollistaa haastateltavien pitkä kokemus työskentelystä kansainvälisen rahoituksen parissa.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimusraportti sisältää kahdeksan päälukua. Ensimmäisessä luku on tutkimuksen johdanto, jossa avataan tutkimuksen taustoja ja motiiveja. Luvut kaksi ja kolme muodostavat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Niissä käydään läpi tutkimusaiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta kirjallisuuskatsauksen muodossa.

Luvussa kaksi avataan tarkemmin trade financen käsitettä sekä trade finance -palveluiden käytön taustalla olevia ulkomaankaupan riskejä. Luvussa esitellään yleisimmät pankkien tarjoamat trade finance -palvelut ja niitä koskevat ICC:n laatimat ohjeistukset, joita sovelletaan lähes kaikissa trade finance -transaktioissa ympäri maailmaa. Lisäksi käsitellään trade finance -palveluiden roolia kansainvälisillä markkinoilla ja pankin riskiä palveluiden tarjonnassa.

Luvussa kolme keskitytään valtioiden ja yhteisöjen asettamiin talouspakotteisiin sekä niiden historiaan ja tarkoitukseen. Luvussa esitellään erilaisia pakotekeinoja ja niiden vaikutuksia asettajamaahan ja kohdemaahan. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään aiempaa tutkimuskenttää trade financen ja talouspakotteiden yhteydestä. Luvussa tarkastellaan pankkeja koskevaa sääntelyä talouspakotteisiin liittyen ja valvonnan kasvun vaikutuksia trade finance -palveluihin kansainvälisesti. Luvun lopussa esitellään tutkimuksen esimerkkitapauksen eli Venäjä-pakotteiden taustoja ja seurauksia.

Luku neljä sisältää kuvauksen tutkimuksen metodologiasta. Siinä käydään läpi tutkimusote, metodit sekä aineiston analysointitapa. Luvussa viisi siirrytään tutkimuksen empiiriseen osioon. Siinä kuvailaan yksityiskohtaisesti haastattelussa kerätyn aineiston sisältö. Tutkimuksen tuloksista keskustellaan luvussa kuusi, joka sisältää vertailua haastatteluhavaintojen ja aiemman kirjallisuuden välillä. Luvussa seitsemän esitetään tutkimuksen johtopäätökset ja arvioidaan tutkimustuloksia. Luku kahdeksan on yhteenveto tutkimuksesta.

2 PANKKIEN TARJOAMAT TRADE FINANCE -PALVELUT

2.1 Trade finance käsitteenä

Trade financen käsitteelle ei ole yhtenäistä määrittelyä tutkijoiden keskuudessa, mutta sillä tarkoitetaan yleisesti erilaisia yritysten kansainvälisen kaupan rahoitus- ja maksutapoja (Amiti & Weinstein 2011, 1843). Auboin ja Engemann (2014, 716) määrittelevät trade financen olevan kirjo erilaisia rahoitussitoumuksia, jotka mahdollistavat tavara- ja rahaliikenteen ulkomaankauppaa harjoittavien yritysten välillä. Sitoumukset vaihtelevat sisältämänsä lainan määrän ja riskinhallintaominaisuuksien suhteen. Malaket (2014, 11) haluaa erityisesti korostaa trade financen roolia yritysten riskienhallinnan välineenä, joka tekee kansainvälisestä kaupasta sujuvaa. Näitä määrittelyjä voidaan tarkastella niin yritysten välisen kuin pankkien tarjoaman trade financen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa fokus on pankkien tarjoamissa trade finance -palveluissa.

Joissain yhteyksissä käytetään samassa merkityksessä termejä trade finance ja trade credit (tavaraluotto). Tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa sekaannusta, sillä tavaraluotolle on selkeä määrittely laskentatoimessa. Sillä tarkoitetaan myyntisaamisia niin kotimaan- kuin ulkomaankaupassakin. Rahoitusyhteyksissä trade credit taas viittaa sellaiseen yritysten väliseen trade financeen, jossa tarjotaan vastapuolelle rahoitusta tuotantoa varten. Trade credit -käsitteen ollessa hieman harhaanjohtava, on mielekkäämpää puhua trade financesta, kun viitataan erilaisiin ulkomaankaupan maksu- ja rahoitusjärjestelyihin. (Amiti & Weinstein 2011, 1843.)

2.2 Taustalla ulkomaankaupan riskit ja epäsymmetrinen informaatio

Ulkomaankaupaan liittyy erityispiirteitä, jotka tekevät siitä yrityksille tavanomaista kotimaankauppaa riskillisempää. Vaikka riskitaso vaihtelee kaupankäynnin kohdemaasta riippuen, Hinkelmanin (2008, 1–5) mukaan ulkomaankauppa vaatii aina sekä myyjältä että ostajalta paljon taustatyötä ja suunnittelua. Jo maiden välinen eriävä lainsäädäntö, viranomaisvalvonta, kieli ja kaupankäyntikulttuuri aiheuttavat haasteita kansainvälisessä kaupassa. Lisäksi yritysten huolena ulkomaankaupassa on turvallinen maksuliikenne. Kaupan osapuolet haluavat varmistua maksuliikenteen luotettavuudesta ja nopeudesta. Rahaliikenteen turvallisuuteen ei voi luottaa kaikissa maissa, ja maksujen myöhästymiset aiheuttavat yrityksille tappioita. (Malaket 2014, 6, 29.)

Gopalin (2006, 76) mukaan yrityksen pärjääminen kansainvälisillä markkinoilla liittyy vahvasti huolelliseen riskien arviointiin. Hän jakaa ulkomaankaupan riskit kuuteen luokkaan, jotka esitellään taulukossa 1.

Taulukko 1 Ulkomaankaupan riskit (mukaellen Gobal 2006, 75)

Riski	Kuvaus
Liikeriski	<ul style="list-style-type: none"> • Kysynnän ja tarjonnan muutokset • Tuotantoon liittyvät riskit • Muutokset kohdemarkkinoilla
Poliittinen riski	<ul style="list-style-type: none"> • Muutokset poliittisessa tilanteessa • Sota, levottomuudet, mielenilmaukset • Talouspakotteet
Juridinen riski	<ul style="list-style-type: none"> • Muutokset kohdemaan lainsäädännössä
Kuljetusriski	<ul style="list-style-type: none"> • Viivästykset • Tavarantuhoutuminen • Varkaudet, ilkivalta
Luottoriski	<ul style="list-style-type: none"> • Vastapuolen maksukyvyttömyys tai -haluttomuus
Valuuttakurssiriski	<ul style="list-style-type: none"> • Valuuttakurssien vaihtelu

Gopalin (2006, 77) mukaan yhtäkään taulukon 1 riskeistä ei voida täysin mitätöidä, mutta yritys voi kuitenkin hallita ja vähentää niitä erilaisilla keinoilla. Liikeriski, kuljetusriski ja luottoriski ovat olemassa myös kotimaan sisäisessä kaupassa, mutta niiden taso on huomattavasti korkeampi, kun käydään kauppaa maaraajojen yli. Esimerkiksi kuljetusriski kohoa suorassa suhteessa kuljetuksen pituuden ja keston kasvun kanssa. Tästä syystä Helpin ja Paloheimon (2004, 45) mukaan ostajan ja myyjän on erityisesti ulkomaankaupassa sovittava täsmällisesti, kumpi osapuolista vastaa toimitusten riskeistä ja kustannuksista.

Helppi ja Paloheimo (2005, 40–46) painottavat ulkomaankaupan riskeistä etenkin kuljetusriskiä, valuuttakurssiriskiä, luottoriskiä ja maariskiä. Maariskillä viitataan epätoivottuihin olosuhteisiin kohdemaassa: vaikeaan taloustilanteeseen, luonnonkatastrofeihin ja muihin tapahtumiin, jotka vaikeuttavat tai estävät kaupankäyntiä kyseiseen maahan. Maariski sisältää taulukossa 1 esitellyn poliittisen riskin, johon kuuluvat myös tässä tutkimuksessa tarkasteltavat talouspakotteet. Erilaisten vienti- ja tuontirajoitusten sekä rahoitusrajoitteiden jälkeen kaupankäynti kohdemaahan voi vaikeutua huomattavasti tai pysähtyä kokonaan. Muutokset poliittisessa tilanteessa tapahtuvat usein nopealla aikataululla, mikä luo haasteita niiden ennakoimiseen ja riskinhallintaan. Maariskeihin ja

poliittisiin riskeihin tulee kiinnittää huomiota erityisesti silloin, kun käydään kauppaa kehitysmaissa ja kehittyvillä markkinoilla. (Malaket 2014, 38–40.)

Malaket (2014, 37, 72) korostaa edellä mainittujen riskien lisäksi pankkiriskiä ulkomaankaupassa. Se liittyy mahdollisuuteen vastapuolen pankin maksuvaikeuksista tai konkurssista. Pankkiriski on yhteydessä maariskiin, koska poliittinen epävakaus, sodat ja muut kriisit vaikeuttavat paikallisten pankkien toimintaa niistä riippumattomista syistä. Toisaalta valtion hallinto ja kansainväliset yhteisöt pyrkivät usein viimeiseen asti tukemaan pankkeja. (Malaket 2014, 37, 72.) Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n (2015, 4) mukaan maa- ja pankkiriskit ovat kasvaneet monilla alueilla maailmassa, ja niiden voidaan odottaa edelleen myös kasvavan tulevaisuudessa. Barth ym. (2012) haluavat kuitenkin korostaa pankkiriskin ja maariskin erillisyyttä toisistaan globaaleilla markkinoilla. Pankkien varoista yhä suurempi osa on hajautettu ympäri maailmaa, jolloin yksittäisen maariskin kohoaminen ei suoraan tarkoita kansallisen pankin maksukyvyn huonontumista.

Riskienhallinnan lisäksi Amiti ja Weinstein (2011, 1844) nostavat ulkomaankaupan suunnittelun keskeiseksi ongelmaksi toiminnan rahoituksen. Toimitusajat ovat useimmiten erittäin pitkiä, mikä asettaa haasteita etenkin myyjän käyttöpääoman rahoitukselle. Tavarantoimituksen ja maksun saamisen välillä voi olla jopa kuukausia. Djankov, Freund ja Pham (2010) tutkivat ulkomaankaupan rahtien toimitusaikoja ja niiden vaikutusta kaupankäyntiin. Aineistona oli yrityksiä 126 maasta. Keskiarvoksi tavarantoimitukselle pelkästään tehtaalta laivaan saatiin 27 päivää, jonka jälkeen kuljetus ostajalle kesti keskimäärin 23 päivää. Tämä on osoitus ulkomaankaupan pitkästä toimintasykliästä, joka on otettava huomioon yrityksen rahoituksen suunnittelussa.

Edellä mainituista syistä myyjällä ja ostajalla on erilaiset intressit maksun ajankohtaan liittyen. Myyjä toivoo aikaista maksua välttääkseen esimerkiksi luottoriskiä. Ostaja sen sijaan odottaa saavansa tuotteet ennen maksua ja toivoo mahdollisimman pitkää maksuaikaa. (Hinkelman 2008, 1.) Riskien jakaminen ja rahoituksen järjestäminen tulee ratkaista kauppasopimuksessa. Mikäli ostaja ja myyjä luottavat toisiinsa, ne voivat käyttää maksutapana avointa luottoa tai ennakkomaksuja. Myyjä ottaa kuitenkin huomattavan riskin luottotappiosta toimittaessaan tavarat ostajalle avoimella luotolla eli myöntäen maksuaikaa. Ennakkomaksussa taas ostaja kantaa riskin siitä, ettei koskaan saa maksamiaan tavaroita. Ulkomaankaupassa tällainen luottamus ei useinkaan toteudu vakiintuneita kauppasuhteita lukuun ottamatta. (Niepmann & Schmidt-Eisenlohr 2014, 6.)

Luottamusongelman taustalla on Malaketin (2014, 102, 199) mukaan vastapuolesta saatavan informaation puute, joka vaikeuttaa huomattavasti maksu- ja rahoitustapojen valintaa. Tätä kahden osapuolen välillä olevan informaation epätasapainoa kutsutaan epäsymmetrisesti informaatioksi. Termi tuli taloustieteessä tunnetuksi erityisesti Akerlo-

fin (1970) kirjoittaman artikkelin myötä. Artikkeliki käsittelee epäsymmetristä informaatiota ja siitä aiheutuvaa haitallista valikoitumista käytettyjen autojen markkinoilla. Käytetyn auton myyjällä on ostajaa enemmän informaatiota auton todellisesta kunnosta. Koska ostaja ei voi tietää onko auto hyvä vai huono, hän suostuu maksamaan siitä keskimääräisen markkinahinnan. Hinta on liian korkea huonolle autolle, mutta liian matala hyvälle autolle. Tämän seurauksena hyvät autot poistuvat markkinoilta, koska niiden myyjät haluavat saada korkeamman hinnan. Ilmiötä kutsutaan haitalliseksi valikoitumiseksi, ja sitä voidaan havaita monilla erilaisilla markkinoilla. Mikäli kaikilla osapuolilla olisi käytössään sama määrä informaatiota, markkinat toimisivat tehokkaasti ja päätöksentekijöillä olisi tieto päätöstensä seurauksista.

Epäsymmetristä informaatiota tutkittu sittemmin paljon. Muun muassa Leland ja Pyle (1977) käsittelevät epäsymmetrisen informaation seurauksia pankkien lainanannossa. Pankit eivät pysty täydellisesti selvittämään lainanottajien maksukykyä ja -halua. Siksi pankit joutuvat asettamaan korot keskimääräiselle tasolle, joka on liian matala huonoille velallisille ja liian korkea hyvillä. Tämän haitallisen valikoitumisen lisäksi ilmenee moraalikatoa. Se tarkoittaa sopimuksen jälkeen tapahtuvaa velvollisuuksien laiminlyöntiä. Esimerkiksi rahoituksen saanut yritys saattaa lainapäätöksen jälkeen laiminlyödä projektin huolellisen toteuttamisen ja käyttää rahat muihin tarkoituksiin.

Mannin (2000, 2498) mukaan epäsymmetrisen informaatio on yksi tärkeimmistä taustatekijöistä pankkien välittämien trade finance -palveluiden tarpeelle. Koska kauppaa käyvillä yrityksillä ei ole mahdollista saada tarpeeksi informaatiota toisistaan, ne haluavat siirtää vastuuta pankeille. Kun pankki suostuu tarjoamaan yritykselle trade finance -palveluita, se signaloi samalla vastapuolelle luottavansa asiakkaan maksukykyyn ja luottokelpoisuuteen. Glady ja Potin (2000) tekevät samankaltaisia havaintoja tutkimuksessaan, joka käsittelee pankkien tarjoamien trade finance -palveluiden yhteyttä riskienhallintaan ja yritysten väliseen epäsymmetriseen informaatioon. Heidän mukaansa haitallinen valikoituminen ja moraalikato vaikuttavat merkittävästi luottoriskien ulkomaankaupassa. Moraalikato korostuu, kun kauppaa käydään valtionrajojen yli. Eri maissa on erilaiset käsitykset sopimusten sitovuudesta, minkä voi aiheuttaa ristiriitoja myyjän ja ostajan välille. Tutkimuksen mukaan yritykset voivat lähtökohtaisesti luottaa siihen, että pankit keräävät tarvittavan informaation omista asiakkaistaan. Sen vuoksi yritykset pystyvät vähentämään epäsymmetrisestä informaatiosta aiheutuvia haittoja käyttämällä pankkien tarjoamia trade finance -palveluita.

Menichini (2011, 1789) esittää eriävän näkemyksen epäsymmetrisestä informaatiosta, kun vertaillaan yritysten välistä ja pankkien tarjoamaa trade finance -rahoitusta. Hänen mukaansa epäsymmetrisen informaation haitat ovat sitä suuremmat, mitä useampia osapuolia sopimuksessa on. Pankkien trade finance -palvelussa epäsymmetristä informaatiota on jokaisen osapuolen välillä, eikä sitä ole mahdollista täysin poistaa. Yritysten välisissä sopimuksissa epäsymmetristä informaatiota on sen sijaan vain kahden

osapuolen välillä. Tämän vuoksi Menichinin mukaan pankkien välittämä trade finance on haitallisempaa epäsymmetrisen informaation kannalta kuin yritysten keskinäiset sopimukset.

Useat tutkijat ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että yritykset tarvitsevat epäsymmetrisen informaation haittojen vähentämiseen ja riskienhallintaan pankkien tarjoamia trade finance -palveluja (ks. esim. Glady & Potin 2000; Mann 2000; Hinkelman 2008; Niepmann & Schmidt-Eisenlohr 2014). Malaketin (2014, 28, 35) mukaan pankkien tarjoamien trade finance -palvelujen avulla voidaan hallita tehokkaasti ulkomaankaupan riskeistä erityisesti liikeriskiä, maariskiä ja pankkiriskiä. Jessweinin (2008, 13) mukaan etenkin pienillä ja keskisuurilla yrityksillä on rajatut mahdollisuudet kantaa näitä riskejä itse. Siksi ne ovat riippuvaisia pankkien tarjoamista ulkomaankaupan rahoituksen ja maksutapojen palveluista.

Malaket (2014, 28) tiivistää pankkien tarjoamien trade finance -palveluiden tavoitteet neljään kohtaan:

- Turvallinen ja nopea maiden rajojen ylittävä maksuliikenne
- Rahoituksen tarjoaminen myyjille ja ostajille
- Ulkomaankaupan riskien minimointi
- Informaation jakaminen kaupan osapuolille.

Pankkien tarjoamat trade finance -palvelut eroavat riskitasoltaan ja kustannuksiltaan. Kaikki niistä sisältävät kuitenkin edellä mainitut neljä tavoitetta. Toen ym. (2013, 15) mukaan palvelun valinnassa yritykset pyrkivät löytämään vaihtoehdon, joka on optimaalisin kustannusten, käytännöllisyyden ja riskien vähentämisen kannalta. Yleisimmin käytettyjä pankkien välittämiä trade finance -palveluita ovat remburssit, perittävät ja pankkitakaukset. Näistä remburssit kattavat jopa 50 % koko tarjonnasta. Toiseksi käytetyin tuoteryhmä on perittävät ja kolmantena pankkitakaukset. (ICC 2015, 42.) Luvussa 2.3 esitellään tarkemmin nämä kolme palvelua.

2.3 Yleisimmät palvelut ja niiden käyttö

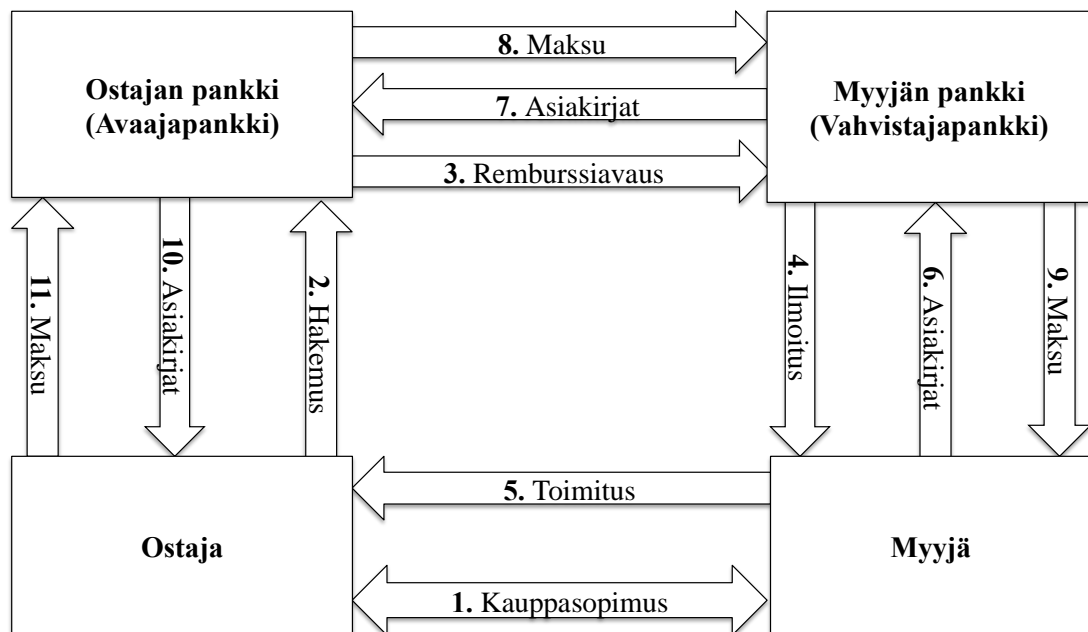
2.3.1 Remburssi

Remburssi (*engl. letter of credit*) on ostajan pankin kirjallinen sitoumus suorittaa maksu myyjän pankille, kun asiakirjat täyttävät sopimuksen ehdot. Remburssi avataan jo ennen tavarantoimitusta ostajan pankin eli avaajapankin toimesta. (Ahn 2014, 5.) Tämä maksutapa on kehitetty yli 200 vuotta sitten, ja Bishopin (2003, 19) mukaan sitä voidaan pitää turvallisimpana maksutapana sekä myyjälle että ostajalle. Remburssia suositellaankin käytettäväksi silloin, kun kauppa on erityisen riskillinen. Esimerkiksi uusi asiakassuhde,

epävakaava kaupan kohdemaata tai tavaran valmistus erikoistilauksena tekevät kaupasta tavallista riskillisempää. Maksut ja asiakirjojen siirrot tapahtuvat remburssissa pankkien välityksellä, jolloin suoraa yhteyttä myyjän ja ostajan välillä ei niiden osalta ole. (Hinkelman 2008, 13.)

Remburssia voidaan tarkastella sekä tavaran viejän että tuojan näkökulmasta ja sitä kautta kutsua vientiremburssiksi tai tuontiremburssiksi. Sopimuksen kulku on kuitenkin samanlainen näkökulmasta riippumatta. (ks. esim. Pohjola.fi 2016.) Kuviossa 1 esitetään remburssin kulku vaiheittain.

Kuvio 1 Remburssin kulkukaavio (Mukaellen Mann 2000, 2499; Nordea.com 2014)

Ensimmäisessä vaiheessa myyjä ja ostaja tekevät kauppasopimuksen, jossa määritellään kaupan yksityiskohdat ja maksuehdot. Kun osapuolet päättävät käyttää maksutapana remburssia, ostajayritys laatii omalle pankilleen hakemuksen. Hakemuksessa tulee kuvailla yksityiskohtaisesti toimituksen sisältö, myyjän asettamat maksuehdot, toimintatapa sekä mahdolliset vakuutukset. Dokumenttien tulee olla tarkkaan laadittuja, koska sopimus kootaan niiden pohjalta. Tässä vaiheessa pankki tavallisesti käy läpi kaupan tiedot ostajan kanssa ja varmistaa, että ostaja ymmärtää sopimuksen ehdot. (Malaket 2014, 90.)

Hakemuksen käsittelyn jälkeen avaajapankki avaa remburssisopimuksen ja lähettää sen myyjän pankille eli vahvistajapankille. Tässä vaiheessa avaajapankki sitoutuu suorittamaan maksun vaadittuja dokumentteja vastaan. Vahvistajapankki käy läpi remburssin huolellisesti ja lähettää ilmoituksen myyjäryitykselle. (Gopal 2006, 53.) Sen jälkeen

myyjä tyypillisesti pakkaa tuotteet ja toimittaa ne. Samalla se kerää tarvittavat dokumentit, kuten lähetyslistan, laskun, toimitusvahvistuksen sekä tarkastus- ja vakuutusvahvistukset. Dokumenttien täytyy täsmätä remburssisopimuksen tietojen kanssa. Myyjä lähettää asiakirjat pankilleen, joka välittää ne edelleen maksua vastaan avaajapankille. (Malaket 2014, 92.) Avaajapankin suorituksen jälkeen vahvistajapankki välittää maksun myyjälle. Avaajapankki toimittaa saamansa dokumentit ostajalle, joka maksaa pankilleen joko välittömästi tai erillisen sopimuksen mukaisesti. (Hinkelman 2008, 58.)

Remburssin erityispiirteenä voidaan pitää sen itsenäisyyttä tapahtuvasta kaupasta ja siihen liittyvistä muista sopimuksista. McLaughlin (2002, 507–508) havainnollistaa tämän kolmen sopimuksen kautta. Ensimmäinen sopimus kaupassa on kauppasopimus, joka on ostajan ja myyjän välinen. Toinen sopimus koskee remburssin avaamista, ja se on ostajan ja avaajapankin välinen. Kolmas sopimus on itse remburssi, jossa avaajapankki sitoutuu maksamaan oikeellisia dokumentteja vastaan. Remburssia ja muita dokumenttimaksuja koskevan itsenäisyysperiaatteen mukaisesti pankkien vastuu rajoittuu ainoastaan näistä kolmanteen eli remburssisopimukseen. Kaksi muuta sopimusta ovat irrallisia, eivätkä ne vaikuta pankkien maksuvelvollisuuteen. Tämä itsenäisyysperiaate on kirjattu myös kansainvälisen kauppakamarin UCP 600 -ohjeistukseen, joka käsittelee remburseja. UCP 600 ja itsenäisyysperiaate esitellään tarkemmin luvussa 2.3.4.

Remburssit jaotellaan tavallisesti kahteen tyyppiin. Kuviossa 1 kuvailtua yleisemmin käytettyä remburssia kutsutaan kaupalliseksi remburssiksi (*engl. commercial letter of credit*). Toinen muoto on standby-remburssi (*engl. standby letter of credit*). (Wood 2008, 103.) Standby-remburssi toimii takuusitoumuksena kaupan taustalla. Kaupallisesta remburssista eroten standby-remburssi otetaan käyttöön vasta silloin, jos toinen osapuoli tekee sopimusrikkomuksen. Viennin asiakirjat ja maksut siirtyvät suoraan myyjän ja ostajan välillä. Mikäli ostaja ei maksa sovitun ajan sisällä, voi myyjä standby-remburssiin vedoten vaatia maksun ostajan pankilta. Remburssin avaajapankin vastuu alkaa siis vasta, kun sen asiakas laiminlyö velvoitteensa. (Hinkelman 2008, 87.) Tästä johtuen standby-remburssi rinnastetaankin usein pankkitakauksiin, jotka esitellään luvussa 2.3.3.

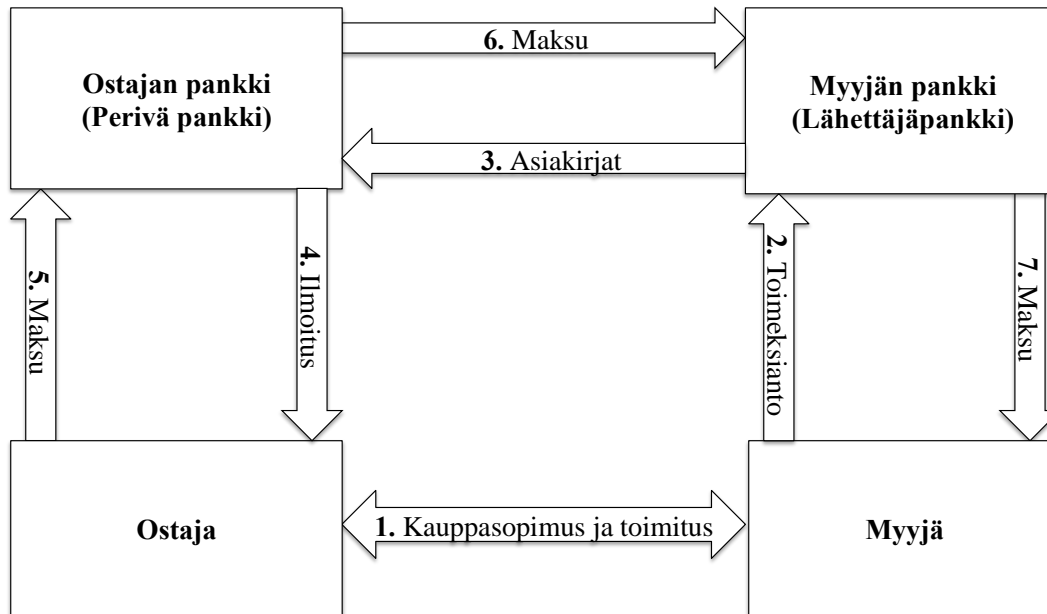
Molemmat edellä mainitut remburssimuodot voidaan toteuttaa myös vahvistettuina. Myyjä voi pyytää vahvistettua remburssia käytettäväksi silloin, kun se ei luota riittävästi ostajan pankkiin. Silloin myyjän pankki kantaa riskin ja sitoutuu suorittamaan maksun myyjälle heti, kun tämä toimittaa remburssiehtojen mukaiset asiakirjat tai standby-remburssissa kun ostaja laiminlyö velvoitteensa. Tämä vahvistus suojaa yritystä luottoriskin lisäksi esimerkiksi maa- ja pankkiriskiltä, koska myyjän ei tarvitse huolehtia kohdemaan poliittisesta tilanteesta tai vastapuolen pankin taloudellisesta tilasta. (Malaket 2014, 89.) ICC:n tutkimuksessa 59,9 % pankeista vastasi kysynnän vahvistetuille remburseille kasvaneen. Tätä väitettä tukee se, että remburssin vahvistamisen hintataso on selkeästi noussut. Yritykset haluavat epävarmassa tilanteessa siirtää riskejä yhä enemmän omalle pankilleen. (ICC 2015, 44.)

Mann (2000, 2498) erittelee muutamia syitä remburssien käytön yleisyydelle ulkomaankaupassa. Ensinnäkin remburssin avulla myyjä- ja ostajayritykset kompensoivat epävarmaa suhdettaan. Toiseksi remburssin avaajapankilla on laaja tietämys ostajasta. Mikäli ostaja ei suoriudu maksuistaan, jäävät ne pankin hoidettaviksi. Täten pankki käy läpi normaalit selvitykset asiakkaan luottokelpoisuudesta ennen remburssin avaamista. Myyjäyritykselle remburssin avaaminen viestii, että avaajapankki pitää ostajayritystä luotettavana. Remburssi siis auttaa vähentämään epäsymmetrisestä informaatiosta aiheutuvaa haittaa ostajan ja myyjän välillä. Remburssin avaaminen signaloi myös valvoville viranomaisille, että transaktio on lainmukainen ja täyttää erilaiset vaatimukset esimerkiksi rahanpesun tarkkailussa. Toe ym. (2013, 18) korostavat lisäksi remburssin rahoitusaspektia. Etenkin pienille ja keskisuurille yrityksille käyttöpääoman rahoitus voi olla haastavaa. Remburssin avulla yritys saa maksun aiemmin kuin normaalissa transaktiossa, joten remburssi toimii riskin suojauksen lisäksi rahoituskeinona.

Remburssin haittapuolina voidaan pitää sen korkeita kustannuksia ja työlästä prosessia. Tarvittavia asiakirjoja on paljon ja niiden sisältö on tarkasti määritelty. Pienetkin epäselvyydet dokumenteissa pysäyttävät prosessin. (Toe ym. 2013, 17, 29.) Pankin työmäärän ja riskien vuoksi remburssi on kallis maksutapa. Kustannuksista vastaa toimeksiantaja eli ostaja, ellei toisin sovita. Käytännössä kuitenkin ostaja ja myyjä usein sopivat kustannusten jakamisesta niin, että kumpikin maksaa oman pankkinsa kustannukset. (Helppi & Paloheimo 2005, 122.)

2.3.2 Asiakirjaperittävä

Asiakirjaperittävä (*engl. documentary collection*) tai lyhyemmin perittävä sopii maksutavaksi, kun myyjän ja ostajan välillä on jonkin verran luottamusta. Se on suoraa maksua turvallisempi maksutapa, mutta ei tarjoa esimerkiksi remburssin tasoista suojausta riskeiltä. (Bishop 2003, 22.) Perittävästä voidaan käyttää lyhennettä CAD (*engl. cash against documents*), joka kuvaa sopimuksen luonnetta maksuna asiakirjoja vastaan. (Helppi ja Paloheimo 2005, 110.) Kuviossa 2 havainnollistetaan asiakirjaperittävän vaiheet.

Kuvio 2 Asiakirjaperittävän vaiheet (Mukaellen Helppi & Paloheimo 2005, 110)

Ensimmäisessä vaiheessa ostaja ja myyjä tekevät kauppasopimuksen ja sopivat perittävän käytöstä maksutapana. Samalla myyjä lähettää tavarat ostajalle. Sopimuksen tarkoituksena on, ettei tavaroita voi vastaanottaa ilman dokumentteja, jotka ostaja saa tulevaisuudessa suorittaessaan maksun omalle pankilleen. Myyjä toimii perittävässä toimeksiantajana. Se lähettää omalle pankilleen toimeksiannon, jonka liitteenä ovat dokumentit lähetetystä toimituksesta. Myyjän pankkia kutsutaan perittävän yhteydessä lähettäjäpankiksi. Se laatii perittäväsovimuksen ja toimittaa asiakkaalta saamansa asiakirjat ostajan pankille eli perivälle pankille. Perivä pankki ilmoittaa ostajalle perittävän ja dokumenttien saapumisesta. Ostaja saa dokumentit vasta, kun se on maksanut tai tehnyt maksusopimuksen pankilleen. Maksu siirretään pankkien välityksellä myyjälle. Perittävän avulla myyjä voi varmistua siitä, ettei ostaja saa tavaroita haltuunsa ennen maksua. Samalla sopimus suojaa myös ostajaa, kun sen ei tarvitse suorittaa maksuja ennen tavaroiden saapumista. (Hinkelman 2008, 38.) Kuten remburssista, myös perittävästä voidaan käyttää termejä vienti- ja tuontiperittävä. Prosessi on molemmissa sama, mutta etuliite kuvaa kumman osapuolen näkökulmasta sopimusta tarkastellaan. (ks. esim. Pohjola.fi 2016.)

Perittävän yhteydessä sovitaan, mikä maksulauseke sitä koskee. Maksu asiakirjoja vastaan (*engl. documents against payment*) tarkoittaa, että ostajan on suoritettava maksu omalle pankilleen välittömästi asiakirjojen luovutuksen yhteydessä. Toinen vaihtoehto on asiakirjat hyväksymistä vastaan (*engl. documents against acceptance*), jossa ostaja sitoutuu myyjän asettamaan vekseliin vastaanottaessaan tavarantoimitusdokumentit.

Vekseli on lyhytaikainen velkainstrumentti, joka erääntyy myöhemmin sovittuna eräpäivänä. Sitä käytetään tilanteissa, joissa myyjä suostuu antamaan ostajalle maksuaikaa. (Malaket 2014, 261.) Ostajan pankki voi tarvittaessa antaa myös takauksen kyseiseen vekseliin, mikäli myyjä ei luota ostajan maksukykyyn ja haluaa lisävarmistuksen tulevasta suorituksesta (Bishop 2003, 24).

Pankit hoitavat perittäviä kirjallisten toimeksiantojen perusteella kohtuullista huolellisuutta noudattaen, mutta ne eivät ole vastuussa dokumenttien sisällöstä tai oikeudellisesta pätevyydestä. Pankin vastuulla on ainoastaan varmistaa, että asiakirjat täsmäävät toimeksiannossa lueteltuihin ehtoihin ja myyjän antamiin ohjeisiin. (Bishop 2003, 26.) Perittävien käyttöön liittyy joskus eriäviä tapoja maiden välillä. Siksi myyjän tulee varmistaa, että perittävä toimii myös ostajan maassa odotetulla tavalla. Asiakirjaperittävät ovat kustannuksiltaan edullisempia kuin remburssit, koska suojaustaso on matalampi ja prosessi yksinkertaisempi. Hintaan sisältyy pankkien käsittelykustannukset sekä mahdollisen vekselin aiheuttamat kustannukset. Perittäväsääntöjen mukaisesti toimeksiantaja eli tässä tapauksessa myyjä vastaa kuluista. Yleisen käytännön mukaan kuitenkin ostaja ja myyjä maksavat usein oman pankkinsa veloittamat kulut. (Helppi & Paloheimo 2005, 109, 113.)

Helppi ja Paloheimo (2005, 109) nostavat perittävän ongelmaksi sen, ettei se poista vastapuolen maksukyvyttömyyden tai -haluttomuuden riskiä. Ostaja voi siis jättää kokonaan lunastamatta tavarat, jotka jäävät seisomaan toimituskohteeseen. Myyjälle aiheutuu merkittäviä kustannuksia tavaroiden toimittamisesta takaisin. Tuotteet voivat olla myyjälle täysin arvottomia, jos ne on valmistettu yksilöllisesti asiakkaalle tai kyseessä on esimerkiksi tuoretavaraa. Myös Bishop (2003, 207) ja Hinkelman (2008, 43) korostavat tätä riskiä perittäväsopimuksissa. Heidän mukaansa perittävän etuna on lähinnä dokumentointi ostajan maksuvelvollisuudesta, jonka myös pankit ovat vahvistaneet. Tämä auttaa perintätoimenpiteissä laiminlyöntien sattuessa.

2.3.3 Pankkitakaus

Pankkitakauksessa pankki sitoutuu maksamaan edunsaajalle sopimuksen mukaisen summan sovittun määräajan sisällä asiakkaansa puolesta. Maksuvelvollisuuden voimaantuminen riippuu takaussopimuksesta. (Toe ym. 2013, 19.) Pankkitakauksen lajeja ovat omavelkaiset takaukset, toissijaiset takaukset ja on demand -takuut. Omavelkaiset ja toissijaiset takaukset ovat liitännäisiä sitoumuksia, eli ne ovat vahvasti sidoksissa transaktion pääsopimuksen. Nämä takaukset maksetaan vain, jos pääsopimussuhteessa tapahtuu sopimusrikkomus, eli asiakas laiminlyö velvollisuutensa. On demand -takuut taas ovat itsenäisiä sitoumuksia, joissa vastuun toteutuminen ei riipu pääsopimuksesta.

Pankki voi siis joutua maksamaan takuun edunsaajalle riippumatta siitä, mitä pääsopimussuhteessa tapahtuu. (Helppi & Paloheimo 2005, 59–61.)

Bishop (2003, 77–83) esittelee tarkemmin vientikaupan yleisimmät takaustyypit:

- *Tarjoustakaus (engl. bid bond)*: asetetaan tilanteissa, joissa ostaja tekee suuren tarjouspyynnön. Tarkoituksena on suojata tilaajaa tilanteelta, jossa myyjä eli tarjoaja vetäytyykin tarjouksesta, mistä aiheutuu tilaajalle kustannuksia. Käytetään usein esimerkiksi suurissa valtionhankkeissa tarjouskilpailun yhteydessä.
- *Toimitustakaus (engl. performance bond)*: ostajalle annettu vakuus toimituksen toteutuksesta sopimusehtojen mukaisesti. Käytetään tilanteissa, joissa ostaja ei luota myyjän toimitusvarmuuteen. Takaus ei tarkoita sitä, että pankki järjestäisi laiminlyönnin sattuessa vastaavan toimituksen, vaan siihen sisältyy rahallinen korvaus aiheutuneista haitoista ja kustannuksista.
- *Vastuuajan takaus (engl. retention bond)*: ostaja ja myyjä sopivat takuuajan, jonka kuluessa myyjä vastaa tuotteiden pysymisestä toimintakunnossa. Ostaja voi sen perusteella vaatia korvauksen myyjän pankilta, mikäli tuotteet eivät vastaa sovittua ja myyjä laiminlyö asian korjaamisen.
- *Ennakkomaksutakaus (engl. advance payment bond)*: ostajan vaatima vakuus suorittamaansa ennakkomaksua vastaan. Tarkoituksena varmistaa, että ostaja saa ennakkomaksun takaisin, mikäli myyjä laiminlyö toimituksen.

Pankkitakaukset ovat luonteeltaan usein pidempikestoisia kuin dokumenttimaksut. Ne voivat olla kestoiltaan jatkuvia ja koskea esimerkiksi kaikkia transaktioita tietyn asiakkaan kanssa. Takausten erääntymispäivä on tavallisesti sovittu erikseen, mutta ne voidaan sopia myös automaattisesti jatkuviksi tai toistaiseksi voimassaoleviksi. (Malaket 2014, 100.) Pankkitakausten kysyntä laski globaalisti noin viisi prosenttiyksikköä vuodesta 2014 vuoteen 2015. Tämä selittyy suurelta osin kehittyvien maiden infrastruktuuriprojektien ja jälleenrakennuksen vähentymisestä sekä laivateollisuuden kysynnän laskusta. Näiden toimialojen projekteissa pankkitakauksilla on suuri merkitys. (ICC 2015, 44.)

Bishop (2003, 86) korostaa, että myös pankkitakauksissa dokumenttien oikeellisuus on keskeisessä asemassa koko prosessin ajan. Kaikilla osapuolilla tulee olla yksityiskohtia myöten yhtenevät asiakirjat. Muuten takaajalla ei ole velvollisuutta vastata vaatimuksiin. On siis tärkeää, millä sanamuodoilla esimerkiksi myyjä vaatii ostajan pankilta suoritusta takauksen perusteella. Pankkitakauksissa tulee myös ottaa huomioon niiden itsenäisyys varsinaisista kauppasopimuksista. Pankki voi helposti joutua tilanteeseen, jossa se on kahden osapuolen välikädessä erilaisten sopimuskiistojen vuoksi. Pankin vastuu rajautuu kuitenkin ainoastaan takaussopimuksessa kuvattuihin tilanteisiin.

Joskus pankki vaatii asiakasyritykseltään vastatakausta, mikäli se kokee takauksen erityisen riskilliseksi. Tällöin yritys voi hakea lisätakausta valtiolliselta vientiluottolai-

tokselta (*engl. Export Credit Agency, ECA*). Suomen vientiluottolaitoksena toimii Finnvera, jonka myöntämistä takauksista valtio vastaa täysimääräisesti. Finnveran vientitakuutoiminnan tarkoituksena on lisätä vientitoimintaa turvaamalla rahoittajia ja vientiyrityksiä. Vientitakuutoimintaa säännellään valtioiden välisillä sopimuksilla ja kansainvälisillä säännöksillä, jotta saadaan hillittyä valtioiden välistä kilpailua takuuehdoilla. (Helppi & Paloheimo 2005, 77, 174.) Finnvera takaa enintään 80 % rahoittajan myöntämästä lainasta. Takauksen voi saada mikä tahansa yritys koosta tai toimialasta riippumatta, mutta edellytyksenä sille on vientihakkeen hyödyllisyys Suomen taloudelliselle kehitykselle. (Finnvera.fi 2016.)

2.3.4 ICC:n ohjekokoelmat tuotteiden käyttöön

Kansainvälinen kauppakamari ICC on laatinut jo vuodesta 1933 ohjeistuksia remburssien, perittävien ja pankkitakausten käyttöön. Niiden tarkoituksena on tukea trade financen alalla toimivia tahoja ja luoda yhtenäiset kansainväliset toimintatavat tuotteiden käsittelyyn. Remburssien sääntökokoelmaa kutsutaan nimellä Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP). Uniform rules for Collections (URC) sen sijaan ohjeistaa asiakirjaperittävien käytössä, ja pankkitakauksia käsitellään kokoelmassa nimeltä Uniform Rules for Demand Guarantees (URDG). Näiden ohjeiden tarkoituksena on auttaa sekä kansainvälisiä yrityksiä, pankeja että lainsäätäjiä. (Malaket 2014, 81.) ICC:n (2015, 107) tekemän kyselyn mukaan pankkien näkökulmasta trade financen sääntely on kuitenkin edelleen keskeneräistä, eikä alalla ole tarpeeksi yhtenäisiä globaaleja käytäntöjä. Kyselyssä todettiin, että 53 % vastanneista pankeista kokee alan sääntelyn ja yhtenäistämisen puutteen suureksi haasteeksi.

Kauppakamarin säädöksillä on ainoastaan ohjeistava vaikutus, eivätkä ne ole verrattavissa lakiin tai viranomaisen asettamaan standardiin. Siitä huolimatta ohjeilla on alalla täysin tunnustettu asema ja niitä sovelletaan lähes kaikissa trade finance -sopimuksissa ympäri maailmaa. (Low 2010, 193.) Tutkijat ovat käsitelleet ohjeista eniten remburssisopimuksia koskevaa UCP 600 -kokoelmaa. Tämä uusin remburssisopimuksia koskeva ohjeistus tuli voimaan vuonna 2007. Siinä määritellään remburseihin liittyvät termit, jotta niiden käyttö olisi kansainvälisesti yhtenäistä. Lisäksi ohjeessa käydään yksityiskohtaisesti läpi vastuun ja velvollisuuksien jakautuminen pankkien ja asiakkaiden kesken. Sopimukseen liittyvien dokumenttien muotovaatimukset on myös eritelty tarkasti. (Jeffrey 2007, 190.)

UCP 600 on laaja kokonaisuus, mutta sitä on hieman tiivistetty ja yhtenäistetty edeltäjänsä UCP 500:n verrattuna. Ohjeesta on pyritty tekemään mahdollisimman yleispätevä eri toimialojen sopimusten tarpeisiin. Tiukimpia sääntöjä asiakirjojen muotoseikkojen osalta on hieman helpotettu, koska aiemmat ohjeet ovat johtaneet dokumenttien

hylkäämiseen ja sitä kautta prosessien hitauteen. Transaktioihin liittyvien dokumenttien ei uuden säännöksen mukaan tarvitse jokaisessa kohdassa täysin sanatarkasti vastata toisiaan, mutta sisällön tulee olla yksiselitteisesti samalla tavalla ymmärrettävää. UCP 600 lieventää myös hieman pankin vastuuta asiakirjan oikeellisuuden tarkastamisessa. Nyt myyjällä ja ostajalla on aiempaa suurempi rooli dokumenttien varmentamisessa. (Low 2010, 208.)

Buckley ja Gao (2002, 700–701) tutkivat petoksia remburssisopimuksissa. He kritisoivat vahvasti sitä, ettei UCP-ohjeissa oteta kantaa petoksiin. Tätä on ohjeiden laatijoiden puolelta perusteltu sillä, ettei UCP:n tarkoitus ole toimia lain asemassa, vaan antaa pankeille ja muille tahoille ohjeita parhaista käytännöistä. Petokset ovat rikoksia, joiden käsittely kuuluu kunkin maan lainsäädännön alle. Buckleyn ja Gaon mielestä petosten käsittely UCP:ssa olisi kuitenkin tärkeää, sillä ohjetta noudatetaan suurimmassa osassa trade finance -transaktioista. Useissa maissa trade financea koskeva lainsäädäntö on puutteellista ja UCP on tärkein ohjeistus, johon nojataan. Siksi myös petoksia koskevat yhtenäiset ohjeet tulisi heidän mukaansa sisällyttää UCP:een.

Yksi olennainen teema ICC:n laatimissa trade finance -palveluiden ohjeistuksissa on itsenäisyysperiaate, josta mainittiin luvussa 2.1.1. Se pätee niin rembursseihin, asiakirjaperittäviin kuin pankkitakauksiinkin. Itsenäisyysperiaatteen mukaan esimerkiksi remburssissa avaajapankki ei voi kieltäytyä maksuvelvollisuudestaan sillä perusteella, että ostaja näyttää maksukyvyttömältä ja on rikkomassa heidän keskinäisen sopimuksensa. Pankki joutuu maksamaan osuutensa myös silloin, kun tavaroita ei ole todellisuudessa toimitettu tai toimituksen sisältö on väärä, kunhan sille esitetään sopimuksen mukaiset asiakirjat. (Mann 2000, 2500.) Woodin mukaan (2008) itsenäisyysperiaate toimii myös toiseen suuntaan. Vaikka kauppatavarat olisi toimitettu, ei pankilla ole velvollisuutta maksaa ennen kuin saa sopimuksen ehdot täyttävät asiakirjat haltuunsa. Tästä johtuen dokumenttimaksuissa ja takauksissa korostuu asiakirjojen oikeellisuus. Pienetkin virheet voivat johtaa siihen, ettei pankki hoida maksuliikennettä.

McLaughlinin (2002, 529–531) mukaan itsenäisyysperiaatteen säätämisen taustalla on kyseisten instrumenttien toimivuuden turvaaminen. Trade finance -palveluiden tarkoituksena on olla joustavia, nopeita ja turvallisia. Mikäli pankki joutuisi laajentamaan asiantuntemustaan toimitusten sisältöihin ja eri toimialojen sopimusten ymmärtämiseen, veisi se liikaa aikaa ja pohjan instrumenttien perimmäiseltä tarkoitukselta. Ostajat ja myyjät ostavat pankeilta asiantuntemusta maksutransaktioon ja kaupan dokumentteihin liittyen. Kaupan osapuolilla itsellään on paras tietämys toimitusten sisältöön liittyvistä seikoista. Itsenäisyysperiaatteen avulla säilytetään tämä vastuunjako ja mahdollistetaan transaktioiden nopeus, kun asiakirjat ovat kunnossa.

Itsenäisyysperiaatteen poikkeustapauksista säädellään usein paikallisella lainsäädännöllä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa dokumenttimaksuja koskevan paikallisen sääntelyn

mukaan pankin pitää poiketa itsenäisyysperiaatteesta ja kieltäytyä maksun suorittamisesta, mikäli se havaitsee kaupassa tapahtuvan petoksen. Jos pankki saa selville, että dokumenttien oikeellisuudesta huolimatta toimitus sisältää jotain laitonta, itsenäisyysperiaate ei päde. Pankin tulee kieltäytyä täyttämästä velvollisuuksiaan, jotta se ei osallistu rikokseen. On olennaista huomata, että dokumenttimaksujen sääntelyn mukaan pankin tehtävä ei edelleenkään ole tarkasti tutkia ja varmentaa muuta kuin asiaan kuuluvia dokumentteja. Ainoastaan jos pankille ilmoitetaan petoksesta tai epäily petoksesta herää muussa yhteydessä, pankin tulee puuttua siihen. (McLaughlin 2002, 521–527.)

2.4 Rooli kansainvälisillä markkinoilla

Suuri osa tuoreesta trade financen tutkimuksesta on keskittynyt sen vaikutuksiin ja rooliin vuoden 2008 finanssikriisissä. Tähän aiheeseen keskittyneiden tutkimusten perimmäisenä tarkoituksena on ollut osoittaa trade financen merkittävä rooli kansainvälisten markkinoiden toimivuuden kannalta. Amiti ja Weinstein (2011) aloittivat tutkimuksen finanssikriisin ja trade financen ympärillä, ja sitä on seurannut laajempi akateeminen keskustelu. Amitin ja Weinsteinin tutkimuksen päätulos on, että pankit ovat keskeisessä asemassa trade financen tarjoajina markkinoilla, joten niiden taloudellinen vakaus vaikuttaa ulkomaankauppaan olennaisesti. Heidän mukaansa trade financen tarjonnan lasku oli yksi keskeisiä vuoden 2008 finanssikriisin laajuuden aiheuttajia. Trade finance -palveluiden kustannukset ovat usein sidottu suoraan pankkien välisten lainojen korkoihin. Täten korkotason muutokset vaikuttavat trade finance -palveluja käyttäviin yrityksiin ja sitä kautta vientituotteiden hintoihin. Finanssikriisin aikana monet pankit joutuivat ahdinkoon, mistä koitui hankaluuksia sellaisille vientiyrityksille, joiden toiminta nojasi trade finance -palvelujen saatavuuteen. Tutkimuksessa havaittiin, että 1 % lasku pankin markkina-arvossa näkyy 0,46 % laskuna trade financen tarjonnassa. Vakaiden pankkien asiakkaat eivät kärsi talouden vaihtelusta yhtä paljon kuin muut.

Ahn ym. (2011) jatkoivat tutkimusta aiheen ympärillä. Myös he havaitsivat, että finanssikriisissä ensin trade finance -palvelujen hinnat nousivat, kunnes osa pankeista ei enää pystynyt ollenkaan tarjoamaan niitä asiakkailleen. Tämä oli yksi merkittävä syy vientihintojen nousuun ja kansainvälisen kaupan laskuun. Tutkimuksen tulokset tukevat aiempia väitteitä siitä, että trade financen tarjonnan lasku syvensi finanssikriisiä. Malouche (2009) teki vastaavia huomioita. Hänen mukaansa Lehman Brothersin kaatumisen jälkeen syksyllä 2008 trade finance -sopimusten hinnat nousivat 300–400 peruspistettä yli pankkien välisten lainakorkojen, mikä nosti kustannustason yli kaksinkertaiseksi verrattuna vuotta aiempaan. Etenkin kehittyvissä maissa pankit alkoivat kaihtaa riskiä entistä vahvemmin ja valikoivat tarkasti, kenelle trade finance -palveluita

tarjottiin. Tämä sai muun muassa G20-maat puuttumaan tilanteeseen ja lisäämään rahoitusta trade financen elvyttämiseen. Sen johdosta YK:n Maailmanpankki perusti kolme erilaista tukiohjelmaa kansainvälisen kaupan likviditeetin ja trade financen turvaamiseksi etenkin kehittyviin maihin.

Edellä mainituilla tuloksilla tutkijat perustelevat, kuinka olennaista on jatkossa ymmärtää trade financen rooli markkinoilla ja varmistaa sen tarjonnan jatkuvuus (ks. esim. Auboin 2015, 382). Kuitenkin myös vastakkaisia näkemyksiä trade financen roolista on esitetty. Esimerkiksi Asmundson ym. (2011) väittävät, että pankkien tarjoamien trade finance -palveluiden kokonaismäärä jopa nousi finanssikriisin aikana, eikä trade financen tarjonnan vaikutus kaupankäynnin laskuun ollut suuri verrattuna muihin tekijöihin. Tutkijoiden ristiriitaisia näkemyksiä voidaan selittää osittain datan saatavuudella. Pankit ja yritykset eivät säännönmukaisesti raportoi trade finance -palveluiden kysynnästä ja tarjonnasta, mikä vaikeuttaa alan tutkimusta huomattavasti (Niepmann & Schmidt-Eisenlohr 2014, 1).

Trade finance -palveluiden tärkeys yrityksille vaihtelee maantieteellisesti. Mitä riskillisemmillä alueilla yritys käy kauppaa, sitä vahvemmin se on riippuvainen trade finance -palveluista. Niepmannin ja Schmidt-Eisenlohrin (2014, 2) mukaan esimerkiksi remburssien käytön osuus kokonaiskauppamäärästä vaihtelee nollan ja 90 prosentin välillä kohdemaasta riippuen. Maksutavan valintaan liittyy olennaisesti myös kaupan arvo. Arvoltaan suurimmissa kaupoissa käytetään remburseja, keskihintaisissa perittäviä ja pienimmissä transaktioissa yritykset kantavat riskin itse tai vaativat esimerkiksi ennakkomaksua. Tämä jako johtuu suojaustason lisäksi tuotteiden kustannuksista. Mitä suuremman riskin pankki ottaa kantaakseen, sitä kalliimpi tuote on. Siksi remburseja ja perittäviä on yritysten näkökulmasta perusteltua käyttää ainoastaan erityisen riskillisiin transaktioihin.

Yhtenä huolena alalla on esitetty pienten ja keskisuurten yritysten rajatut mahdollisuudet saada trade finance -rahoitusta. Kansainvälinen kauppakamari ICC laatii vuosittain laajan trade finance -katsauksen, jossa se muun muassa kyselyiden ja erilaisten kauppatilastojen avulla tutkii alan kehitystä ja ajankohtaisia asioita. Vuonna 2015 kyselyyn vastasi 482 pankkia 112 eri maasta. Sen mukaan noin puolet pienten ja keskisuurten yritysten trade finance -rahoitushakemuksista hylättiin. Tämä rajoittaa kyseisten yritysten kehitystä ja kasvua kansainvälisessä kaupassa merkittävästi. (ICC 2015.) Myös Toe ym. (2013, 18) nostavat tämän ongelman esiin tutkimuksessaan. Koska trade finance -palvelut toimivat monille pienille ja keskisuurille yrityksille myös käyttöpääoman rahoitustarkoituksessa, on niillä suuri merkitys näiden yritysten ulkomaankaupan mahdollistamisessa.

WTO:n (2016, 9) raportin mukaan suurimmat ongelmat pienillä ja keskisuurilla yrityksillä trade financen saatavuudessa on kehitysmaissa ja kehittyvissä maissa. Kehittyvillä markkinoilla pankkien osaaminen trade finance -instrumenttien osalta on toisinaan

hyvin vajavaista, eikä apua ole tarjolla muiltakaan tahoilta. Tähän saattaisi auttaa kansainvälisten pankkien osallistuminen kehittyvien maiden pankkipalvelutarjontaan, mutta finanssikriisin jälkeen suurten pankkien investointihalukkuus näihin maihin on vähentynyt. Pienet ja keskisuuret yritykset muodostavat suurimman osan kehittyvien maiden yrityskentästä ja toimivat merkittävinä työllistäjinä. Siksi niiden kasvu ja mahdollisuus ulkomaankauppaan trade finance -tuotteiden avulla olisi tärkeä edellytys kyseisten maiden talouskasvulle. Ongelma ei kuitenkaan ilmene vain kehitysmaissa. Jesswein (2008) tutki trade financen tarjontaa Yhdysvaltojen markkinoilla. Hän huomasi, että pääosa trade financen tarjoajista on suuria pankkeja. Monet pienten ja keskisuurten yritysten käyttämät keskikokoiset pankit eivät tarjoa trade finance -palveluita tai niillä on rajallinen osaaminen alalla, mikä rajoittaa rahoituksen saatavuutta.

Malaket (2014, 124–126) esittää eriävän näkemyksen trade financen tarjonnasta nykypäivänä. Hänen mukaansa erilaiset pankeille asetetut vaatimukset ovat vaikuttaneet positiivisesti trade financen tarjontaan viime vuosina. Pankeilla on poliittinen paine rahoittaa pieniä ja keskisuuria yrityksiä, mutta toisaalta niiden tulee entistä tiukemmin karttaa riskejä ja huolehtia omistajien arvon säilyttämisestä. Finanssikriisin jälkeen pankit ovatkin siirtäneet fokustaan yhä enemmän niin sanottuihin peruspalveluihin. Monimutkaisten rahoitusinstrumenttien luominen ja tarjoaminen sekä korkean riskin sijoitukset ovat jätetty vähemmälle huomiolle. Niiden ongelmallisuus saatiin kokea konkreettisesti kriisin aikana. Trade finance -palveluissa on useita piirteitä, jotka sopivat nykyiseen trendiin. Ne ovat suhteellisen vähäriskisiä ja yksinkertaisia: rahoitus on suorassa yhteydessä konkreettiseen tavaraliikenteeseen. Lyhyt maturiteetti on myös etu pankeille. Malaketin mielestä tarjonnan sijaan haasteena alalla tällä hetkellä on liian vähäinen asiantuntemus. Pankeissa on niukasti trade finance -asiantuntijoita, jotka tuntisivat ulkomaankaupan rahoituksen prosessit yksityiskohtaisesti. Osaamista tulisi parantaa, jotta palveluiden laatu ja tehokkuus paranisivat kansainvälisesti.

Pankkien mahdollisuus tarjota riskeiltä suojautumista ja turvallista maksuliikennettä kansainvälisillä markkinoilla perustuu niiden laajoihin verkostoihin. Tarjotakseen trade finance -palveluita pankit tarvitsevat sujuvan ketjun maksujen ja dokumenttien välittämiseen. Tästä syystä suurin osa kansainvälisiä palveluja tarjoavista pankeista on jäsenenä verkostossa nimeltä Society for World Inter-Bank Financial Telecommunications (SWIFT). Se tarjoaa alustan, teknologian, standardoidut viestit sekä erilaisia prosesseja kansainvälisiin transaktioihin. SWIFT mahdollistaa nopean ja turvallisen väylän suurten rahamäärien ja dokumenttien siirtelyyn. Muun muassa rembursseille ja perittäville on suunniteltu yhtenäiset asiakirjapohjat, joita kaikki jäsenpankit käyttävät. Tämä vähentää ristiriitoja ja hitautta kansainvälisissä transaktioissa. (Malaket 2014, 29.) Arvioiden mukaan jopa 90 % maailman remburssi- ja perittävätransaktioista kulkevat SWIFTin kautta. Tämä on jonkin verran helpottanut myös alan tutkimusta, sillä SWIFT-sanomien

perusteella voidaan saada jossain määrin tietoa transaktioiden arvoista ja määristä. (Niepmann & Schmidt-Eisenlohr 2014, 8.)

2.5 Pankin riskit trade financerissa

Vaikka trade finance -palveluissa on pankin näkökulmasta kyse lyhytaikaisesta rahoituksesta, Roy Trivedin (2013, 82) mukaan niiden riskiä ei voi verrata muihin lyhytaikaisiin lainoihin. Tavanomaisissa lainoissa pankille riittää asiakkaan luottokelpoisuuden tarkastaminen. Trade finance -palvelut ovat monimutkaisempia, koska ne ovat kytköksessä ulkomaankauppaan. Pankin tulee ottaa selvää kohdemaan taloudellisesta ja poliittisesta tilanteesta sekä ymmärtää erilaiset riskit, jotka liittyvät kaupankäyntiin valtionrajojen yli.

Roy Trivedin (2013, 74) mukaan pankin riskejä trade finance -transaktioissa ovat muun muassa vastapuoliriski, maariski ja pankkiriski. Vastapuoliriski on riski siitä, että vastapuoli laiminlyö velvoitteensa. Maa- ja pankkiriskiä käsiteltiin tarkemmin luvussa 2.2. Pankin tulee ottaa huomioon myös muita ulkomaankauppaan liittyviä erityispiirteitä, kuten millaisilla tuotteilla asiakas käy kauppaa ja kuinka luotettavasti niiden kuljetus onnistuu. Toe ym. (2013) tutkivat tekijöitä ja riskejä, jotka vaikuttavat pankkien trade finance -palveluiden hinnoitteluun. He toteavat, että maariskit vaikuttavat pankkien trade finance -palveluiden hinnoitteluun enemmän kuin vastapuoliriskit (vastapuoli laiminlyö sopimuksen). Maariskit realisoituvat usein nopeasti, koska etenkin erilaiset konfliktit sytyvät tavallisesti arvaamatta. Ne saattavat myös pysäyttää kaupankäynnin kohteeseen kokonaan, jolloin useat transaktiot ovat vaarassa samanaikaisesti. Pankin tulee sopeutua muuttuviin tilanteisiin nopealla aikataululla.

Gladyn ja Potinin (2011, 10) mukaan vastapuolen pankkiin liittyvä pankkiriski on trade finance -markkinoilla kuitenkin pieni. He tekevät tutkimuksessaan oletuksen, että pankkien on pakko toimia luotettavasti. Mikäli nämä laiminlöisivät velvollisuutensa trade finance -transaktiossa kerran, muut pankit menettäisivät luottamuksen välittömästi. Roy Trivedin (2013, 75) mukaan pankeilla onkin erityinen maineeseen liittyvä riski, joka toteutuu pankin epäonnistuessa täyttämään vaatimukset trade finance -instrumenttien ja niiden dokumenttien käsittelyssä. Transaktiot vaativat pankeilta paljon asiantuntemusta ja alan ohjeistusten tuntemista. Myös Bishop (2003, 12) korostaa, että monimutkaisten tuotteiden ja dokumenttien käsittelyyn liittyy pankin näkökulmasta huomattavia haasteita. Teknisten virheiden estäminen on tärkeää, sillä niiden sattuessa koko transaktio epäonnistuu tai ainakin viivästyy.

Myös luvussa 2.2. esitelty epäsymmetrinen informaatio ja sen aiheuttamat haitat ovat pankin riskien taustalla. Pankki joutuu selvittämään oman asiakkaansa luottokelpoisuuden lisäksi tietoja vastapuolesta ja tämän pankista. Informaation hankkiminen ulkomailta

on haastavaa, eikä luotettavuudesta välttämättä ole takeita. Mitä vähemmän informaatiota pankilla on asiakkaan vastapuolesta kohdemaassa, sitä suuremman riskin pankki ottaa kantaakseen trade finance -transaktiossa. (Ahn 2011, 4.) Gladyn ja Potinin (2011) mukaan trade finance -palvelun hinta muodostuukin tavanomaisen prosessointikulujen lisäksi suurimmaksi osaksi informaation hankkimisen kustannuksista. Sellaiset pankit, joissa informaation hankkiminen on tehokasta ja kehittynyttä, pystyvät tarjoamaan trade finance -palveluita huomattavasti vastakohtiaan edullisemmin. Ahn (2011, 6) huomauttaa, että talouden kriisitilanteissa pankkien välinen epäsymmetrinen informaatio ja siitä aiheutuvat haitat ovat entistä laajempia. Pankkien välinen epäluottamus heijastuu suoraan trade financen hinnoitteluun ja tarjontaan.

Vaikka edellä mainituiden seikkojen valossa trade finance -palvelut vaikuttavat erityisen riskillisiltä pankille, näin ei kuitenkaan näytä olevan luottotappioiden näkökulmasta. ICC (2014) on tutkinut pankkien luottotappioita trade finance -palveluissa. Selvityksen mukaan kaikkien lyhyen maturiteetin trade finance -tuotteiden keskimääräinen luottotappioprosentti on alle 0,035 %, mitä voidaan pitää erittäin hyvänä tasona verrattuna tavanomaisten vuoden maturiteetin A-luokan yrityslainojen luottotappioprosenttiin, joka on noin 0,06 %. Vuosina 2008–2011 ICC tutki 8,1 miljoonan trade finance -transaktion aineistoa ja siinä esiintyviä luottotappioita. Taulukossa 2 esitellään aineistosta poimittuja lukuja tässä tutkimuksessa käsiteltävistä tuotteista, joita ovat tuontiremburssi, vahvistettu vientiremburssi sekä toimitustaka.

Taulukko 2 Esimerkkejä tuotteiden luottotappiomääristä vuosilta 2008–2011
(Mukaellen ICC 2014, 15)

Tuote	Transaktioiden lukumäärä	Luottotappioiden lukumäärä	Luottotappio-%
Tuontiremburssi	1 492 447	299	0,020 %
Vahvistettu vientiremburssi	293 313	47	0,016 %
Toimitustaka	609 920	208	0,030 %

Taulukko 2 osoittaa, että myös vaihtelu trade finance -tuotteiden luottotappioprosenttien välillä on melko pientä. ICC:n (2014) tutkimuksessa todetaan, ettei tuoteryhmien eroille löydy yksittäistä selitystä. Korkeampi luottotappioprosentti voi viitata suurempaan yksittäisen transaktion kokoon. Suurissa transaktioissa luottotappioiden riski on korkeampi. Toinen olennainen vaikutus on kohdemaalla, johon kauppaa käydään.

Pankkien luottotappioprosentit ovat luonnollisesti suurempia transaktioissa, joissa vastapuoli toimii taloudellisesti epävakaa maassa.

Bishopin (2003, 166) mukaan luottotappioiden sijaan pankille merkittävämpänä uhkana trade finance -palveluissa voidaan pitää petoksen riskiä. Esimerkiksi dokumenttimaksuissa asettajapankki altistuu riskille siitä, että osapuolet esittävät vääristeltyjä dokumentteja ja tekevät laittomia transaktioita pankin kautta. Taustalla voi olla muun muassa rahanpesun tai terrorismin rahoitusta tai talouspakotteiden kiertämistä. Toimintaa on vaikeaa havaita etenkin silloin, kun ostaja ja myyjä toimivat yhteistyössä petoksen taustalla. Koska sääntelyn määrä alalla on kasvanut, on luonnollisesti myös valvontaa lisätty. Pankeilta vaaditaan aiempaa enemmän resursseja compliancen ja riskienhallinnan järjestämiseen. Pankilla tulee olla konkreettiset prosessit petosten ehkäisyyn. Nykysääntelyn linjauksena on, ettei asiakkaan tuntemisen prosessissa enää riitä, että pankki tuntee oman asiakkaansa. Sen tulee selvittää taustat myös asiakkaidensa asiakkaista. (Malaket 2014, 128.) Epäonnistuminen petosten ehkäisyssä ja sääntelyn vaatimusten täyttämässä voi aiheuttaa pankille paljon haittaa niin sakkojen kuin maineen menettämisen muodossa (Roy Trivedi 2013, 74).

3 TALOUSPAKOTTEET KANSAINVÄLISESSÄ POLITIIKASSA

3.1 Poliittisen painostuksen väline

Kansainväliset pakotteet ovat toimintaa, jossa lähettäjämaa asettaa kohdemaalle rajoituksia joko rangaistakseen tätä epätoivotusta käytöksestä tai painostaakseen tätä toimimaan tiettyjen normien ja sääntöjen mukaisesti. Asettajana voi olla valtion sijasta myös esimerkiksi YK:n kaltainen yhteisö. Pakotteita on kolmenlaisia: diplomaattiset pakotteet, kommunikaatiopakotteet ja talouspakotteet. Diplomaattisiin pakotteisiin kuuluu toisen valtion ulkopuolelle jättämistä neuvotteluissa, suhteiden jäädyttämistä ja kansainvälisen yhteistyön rajoittamista. Kommunikaatiopakotteilla rajoitetaan televiestintää, postia, kuljetuksia, uutisia ja henkilökohtaista yhteydenpitoa kohdemaahan. Talouspakotteilla taas pyritään vaikuttamaan kohdemaan talouteen rajoittamalla vientiä, tuontia ja pääomaliikennettä. (Galtung 1967, 383.)

Tässä tutkimuksessa keskitytään talouspakotteisiin. Talouspakotteet ovat jo vuosikymmenien ajan olleet paljon käytetty, mutta myös kiistelty painostuskeino maailmanpolitiikassa. Tutkimusta aiheesta on tehty jo 1900-luvun alkupuolella, mutta tänä päivänä käytetyn talouspakotteiden teorian oppi-isänä pidetään Galtungia, koska hän esitteli yleisen teorian aiheesta ensimmäisenä vuonna 1967. (Eriksson 2010, 11.)

Erikssonin (2010, 2) mukaan talouspakotteiden ensisijaisena tavoitteena on yleensä puuttua ihmisoikeusloukkauksiin ja turvata demokratiaa. Lisäksi talouspakotteilla pyritään ratkaisemaan jo alkaneita konflikteja. Pakotteiden asettajamaalla voi olla myös erityinen intressi muokata mainettaan ja rooliaan kansainvälisessä politiikassa ja osoittaa talouspakotteiden avulla olevansa aktiivinen toimija. Myös Kaempfer ja Lowenberg (2007, 870) tekevät samanlaisia huomioita. Heidän mukaansa talouspakotteet ovat maan hallitukselle edullinen keino näyttää oman maan kansalaisille ja muille valtioille, että epätoivottuun toimintaan kansainvälisessä politiikassa puututaan konkreettisesti.

EU:n julkaisussa (2014) luetellaan EU:n asettamien talouspakotteiden tavoitteet. Pakotteiden tarkoituksena on saavuttaa unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääriä: rauhaa, demokratiaa sekä kansainvälisen lain ja ihmisoikeuksien kunnioitusta ympäri maailmaa. Pakotteilla reagoidaan turvallisuusuuhkiin, ihmisoikeusloukkauksiin, kansainväliseen terrorismiin ja joukkotuhoaseiden leviämiseen. Periaatteiden mukaisesti talouspakotteiden lisäksi kohteen kanssa käydään aina myös avointa keskustelua ja vuorovaikutusta. EU pyrkii minimoimaan siviilien kärsimät haitat ja kohdistamaan pakotteet mahdollisimman tarkasti valittuihin kohteisiin. Kohteena ei aina ole valtio, vaan pakotteita voidaan kohdistaa esimerkiksi terroristijärjestöihin ja muihin ihmisryhmiin.

Hufbauerin ym. (2007, 1) mukaan talouspakotteet toimivat tavanomaisten diplomaattisten keinojen täydentäjinä, kun tarkoituksena on välttää sotilaalliset toimet kohdemaassa. Talouspakotteiden tarkoituksena voi toimintatapojen muutokseen painostamisen lisäksi olla kohdemaan koko hallintorakenteen ja valtasuhteiden muuttaminen. Myös Pape (1997, 90) käsittelee talouspakotteita juurikin sotilaallisen puuttumisen vaihtoehtona. Näillä kahdella keinolla on usein samat tavoitteet, mutta talouspakotteet ovat yleisesti hyväksytympi, edullisempi ja humanimpi tapa puuttua toisen valtion toimiin.

Talouspakotteiden tavoitteena on laskea kohdevaltion kokonaisvaltaista taloudellista hyvinvointia rajoittamalla kansainvälistä kauppaa. Sitä kautta pakotteet voivat vaikuttaa kohteeseen suoraan tai epäsuorasti. Suora vaikutus tarkoittaa pakotteiden olevan kohdemaan hallitukselle niin haitallisia, että tämä muuttaa toimintaansa välittömästi. Epäsuora vaikutus tapahtuu kansalaisten kautta. Pakotteiden aiheuttama epätyytyväisyys kansalaisissa voi aiheuttaa kapinoita, jolloin hallitus joutuu myöntymään vaatimuksiin painostuksen alla. (Pape 1997, 90.)

Talouspakotteet voidaan jakaa myös keinovalikoimaltaan kahteen tyyppiin: negatiivisiin ja positiivisiin. Negatiiviset pakotteet ovat yleisemmin tunnettuja taloudessa. Niillä tarkoitetaan edellä mainittuja perinteisiä keinoja, joilla pyritään aiheuttamaan taloudellista vahinkoa yhdelle tai useammalle kohdemaalle. Positiiviset pakotteet sen sijaan tarkoittavat kauppasuhteiden taktista luomista ja parantamista toisten valtioiden kanssa, mikä aiheuttaa haittaa kohdemaalle. Talouspakotteista yleisesti puhuttaessa tarkoitetaan usein negatiivisia sanktioita. (Caruso 2004, 4.)

Toisaalta pakotteet voidaan jaotella niiden asettajan perusteella yksipuolisiin, monenkeskisiin ja universaaleihin. Yksipuoliset pakotteet ovat yhden maan asettamia, kun taas monenkeskisissä pakotteissa asettajana on useampi maa yhteistyössä. Universaaleissa pakotteissa lähes kaikki maailman valtiot ovat osallisina. Pakotteet voidaan asettaa kokonaista valtiota kohtaan tai kohdennetusti yksilöille. (Galtung 1967, 381.) Erikssonin (2010, 44) mukaan tavanomaisista valtioon kohdistuvista pakotteista ollaan siirtymässä kohti kohdennettujen pakotteiden käyttöä. Näitä ovat esimerkiksi yksityishenkilöiden matkustusrajoitteet tai varojen jäädytys. Kohdennettujen pakotteiden avulla voidaan vaikuttaa poliittisesti merkittävän tahon toimintaan ja päätöksiin ilman, että muu kansa kärsii rajoituksista. Tätä voidaan pitää oikeudenmukaisempänä ja hyväksyttävämpänä pakotekeinona kuin esimerkiksi tuontirajoituksia. Kylmän sodan jälkeen etenkin YK ja EU ovat siirtyneet kokonaisesti valtioihin kohdistuvista pakotteista vähitellen kohdennettujen pakotteiden suuntaan.

Vaikka historiassa on nähty lukuisia naapurivaltioiden keskinäisiä pakotetapauksia, Hufbauerin ym. (2007, 1–5) mukaan kansainvälisten pakotteiden asettajana on useimmiten ollut Yhdysvallat. Yhdysvallat toimii aktiivisesti kansainvälisessä politiikassa ja

hyödyntää vaikutusvaltaansa erilaisten päämäärien tavoittamiseksi. Suuri osa talouspakotteiden tutkimuksesta keskittyykin Yhdysvaltoihin ja sen pakotepolitiikkaan. Muun muassa Malloy (2000, 1) tarkastelee tutkimuksessaan erilaisia päämääriä ja keinoja talouspakotteille Yhdysvaltojen historian kautta. Jo ennen toista maailmansotaa ja sen aikana Yhdysvallat rajoitti pääomaliikkeitä ja kauppaa vihollisvaltioiden kanssa, jotta näille aiheutuisi mahdollisimman paljon taloudellista haittaa, eivätkä ne voisi hyötyä Yhdysvaltojen markkinoista. Myöhemmin pakotteiden olennaisena tavoitteena on ollut kerätä niin sanottuja neuvotteluvaltteja tulevaisuutta varten. Etenkin kun kriittisin tilanne kohdemaassa on ollut rauhoittumassa, on Yhdysvalloilla usein ollut käsissään neuvottelukeinoja, joilla se on voinut edelleen vaikuttaa kohdemaan politiikkaan. Tämä näkyy myös nykypäivänä maan pakotepolitiikassa. Pakotteiden purkamiselle asetetaan usein hyvin tiukat ehdot, joihin kohdemaan tulee myöntyä.

3.2 Pakotteiden keinovalikoima

Talouspakotteiden asettaja voi aiheuttaa kohdemaalle haittaa kolmella tavalla; rajoittamalla tuontia, vientiä ja pääomaliikkeitä. Useimmiten käytetään erilaisia yhdistelmiä näistä keinoista. (Hufbauer ym. 2007, 45.) Caruso (2003, 4–5) jakaa talouspakotteet kolmeen luokkaan; boikotteihin, kauppasaartoihin ja rahoitusrajoitteisiin. Boikotilla tarkoitetaan tietyn tuotteen tai tuotteiden tuontikieltoa kohdemaasta, kun taas kauppasaarto on tiettyjen tai kaikkien mahdollisten tuotteiden vientikielto kohdemaahan. Rahoitusrajoitteilla sen sijaan voidaan kieltää lainaaminen, investointi ja kansainväliset maksut kohdemaahan. Kauppasaarto on ollut historiallisesti tarkasteltuna yleisin pakotekeno.

Kaempfer ja Lowenberg (2007) jaottelevat talouspakotteet seuraavasti: kaupparajoitteet (viennin ja tuonnin rajoitus), investointipakotteet (pääomaliikkeiden rajoitus) ja älykkäät pakotteet (*engl. smart sanctions*). Älykkäillä pakotteilla tutkijat tarkoittavat kohdennettuja pakotteita, jotka asetetaan yksityishenkilöä tai tiettyä ihmisryhmää vastaan. Hufbauerin ym. (2007, 48) mukaan viime vuosina yleistynyt talouspakotemuoto on kohdemaan johtohenkilöiden tai muiden poliittisesti merkittävien henkilöiden ulkomaisten varojen jäädytys. Sillä tarkoitetaan henkilöiden tilien sulkemista ja varojen pidättämistä pakotteita asettavassa maassa. Keinoa on käytetty useimmin tilanteissa, joissa kohdemaata on osoittanut erityistä vihamielisyyttä tai on osallisena sotilaallisessa konfliktissa. Varojen jäädytyksellä on pyritty heikentämään valtioiden päämiesten lisäksi muun muassa huumekartellien ja terroristiryhmien johtohenkilöiden asemaa. Joskus päädytään jäädyttämään koko kohdevaltion ulkomaiset varat. Tämä vaikuttaa rahaliikenteen lisäksi huomattavasti myös kaupankäyntiin.

Rahoitusta ja pääomaliikennettä koskevien rajoitusten käyttö on viime vuosina kasvanut suhteessa kaupparajoituksiin. Tämä johtuu siitä, että vientiin ja tuontiin pystytään usein löytämään suhteellisen helposti vaihtoehtoisia kanavia ja uusia kumppaneita. Vaihtoehtoisen rahoituksen löytäminen on sen sijaan haastavampaa ja rahoituksen hinta voi olla huomattavasti aiempaa korkeampi. Mikäli rahoitusrajoitteet koskevat myös trade finance -rahoitusta, ne aiheuttavat laajaa vahinkoa kaupankäynnille ilman, että joudutaan asettamaan yhtään vienti- tai tuontirajoituksia. (Hufbauer ym. 2007, 97.)

3.3 Talouspakotteiden vaikutukset

Erikssonin (2010, 10) mukaan kirjallisuus pakotteista voidaan jakaa kahteen koulukuntaan. Toinen koulukunta näkee pakotteet tehokkaana keinona epätoivotun poliittisen toiminnan muuttamisessa, kun toisen mukaan pakotteet ovat erittäin tehoton tapa muuttaa toisen tahon toimia. Mikäli talouspakotteiden onnistumiseksi määritellään kohdemaan suostuminen asettajamaan ehtoihin, vain 25–35 % pakotetapauksista voidaan katsoa onnistuneiksi (Early 2015, 5).

Lektzian ja Patterson (2015) tutkivat valtioiden välisten pakotteiden onnistumiseen johtavia tekijöitä. Aiemman tutkimustiedon perusteella ankarien pakotteiden on todettu johtavan paremmin toivottuun lopputulokseen. Mitä korkeammat taloudelliset kustannukset syntyvät kohdemaalle, sitä luultavammin sen hallinto suostuu vaatimuksiin. Lektzian ja Patterson vahvistavat oletuksen. He havaitsevat, että jos pakotteet muuttavat merkittävästi maan, työvoiman ja pääoman omistajien varallisuutta, valtion poliittista valtaa tullaan uudelleenjärjestelmään. Onnistuakseen pakotteiden tulee haitata enemmän nykyistä politiikkaa kannattavia kuin sitä vastustavia. Jos pakotteet haittaavat yhtä paljon kaikkia osapuolia maassa, ne eivät toimi toivotulla tavalla. Tutkimuksen mukaan pakotteiden tehokkuuteen vaikuttaa olennaisesti se, onko kohdemaata avoin vai suljettu kaupankäynnin suhteen ja onko sillä hallussaan tuotantotekijöitä runsaasti vai niukasti. Tutkimuksessa siis lähtökohtaisesti nähdään pakotteet tehokkaana painostuskeinona, kunhan ne valitaan oikealla tavalla.

Muun muassa Pape (1997) kuuluu talouspakotteiden kriitikoihin. Hän arvostelee tutkimuksessaan akateemisen keskustelun optimismia talouspakotteisiin liittyen ja kumoaa näkemyksen pakotteiden tehokkuudesta. Hän testaa Hufbauerin ym. (1990) aineistoja, joiden perusteella talouspakotteiden toimivuus painostuskeinona oli todistettu. Pape toteaa tutkimuksen olleen puutteellista muun muassa siksi, että suurimmassa osassa menestyksekkäiksi tulkituista tilanteista kiistat olivat selvinneet pelkillä diplomaattisilla neuvotteluilla tai vasta sotilaallisilla toimilla uhkaamalla. Niiden perusteella ei voida tehdä väittämiä talouspakotteista. Hän myös haastaa näkemyksen, jonka mukaan rajut pakotekeinot johtavat hyvin tuloksiin. Esimerkiksi Irakia kohtaan asetettiin 1990-luvul-

la tiukimpia pakotteita maailman historiassa. Arvioiden mukaan Irakin bruttokansantuote laski niiden johdosta 48 % viidessä vuodessa. Silti Irak ei myöntynyt pakotteiden asettajien vaatimuksiin. Tämä on yksi osoitus pakotteiden tehottomuudesta. Pape ei kuitenkaan pysty antamaan selitystä sille, miksi talouspakotteet ovat tehottomuudestaan huolimatta niin suosittu painostuskeino politiikassa.

Marinov (2005) tarkastelee talouspakotteiden vaikutuksia neutraalimmasta näkökulmasta. Hänen mukaansa on selvää, että esimerkiksi kohdemaan poliittinen rakenne vaikuttaa pitkälti siihen, kuinka paljon sen hallitsijat muuttavat toimintaansa painostuksen alla. Pakotteet tulee räätälöidä sen mukaan, millainen hallinto kohdemaassa on. Marinov ei täysin tyrmää pakotteiden tehokkuutta, mutta toteaa nykytutkimuksen olevan puutteellista. Hänen mielestään tulisi ensisijaisesti vertailla poliitikkojen toimintaa eri maissa. Vertailuun tulisi sisällyttää pakotteiden kohteena olevien maiden lisäksi valtioita, joissa pakotteita ei ole käytetty. Näin voitaisiin tehdä relevantimpaa tulkintaa siitä, nopeuttavatko pakotteet toivottua päätöksentekoa ja hallintorakenteiden muutoksia.

Yang ym. (2004) tarkastelevat talouspakotteiden vaikutusta niiden asettajamaan vientiin ja tuontiin. He toteavat, että Yhdysvaltojen asettamilla pakotteilla on ollut merkittävä negatiivinen vaikutus kaupankäyntiin kohdemaan kanssa. Talouspakotteiden asettamisessa tulee siis aina punnita tehokkuutta myös siitä näkökulmasta, millaista haittaa ne aiheuttavat maan omalle taloudelle. Galtungin (1967, 385) mukaan pakotteiden alaisiksi kannattaakin mahdollisuuksien mukaan valita tuoteryhmiä, jotka eivät ole asettajamaan viennille tai tuonnille tärkeitä, mutta aiheuttavat paljon vahinkoa kohdemaan taloudelle. Tämä luo myös perustan talouspakotteiden tehokkuudelle. Mitä riippuvaisempi valtio on tietyn tuoteryhmän viennistä tai tuonnista, sitä haavoittuvaisempi se on muiden valtioiden asettamille pakotteille.

Talouspakotteilla voi olla myös epätoivottuja seurauksia, jotka tekevät niistä hyödyttömiä. Talouspakotteiden päämääränä on usein saada kohdemaan kansa ja hallituksen oppositio tyytymättöminä liikkeelle ja nousemaan valtion johtoa vastaan. Joskus tällaista painetta ei kuitenkaan synny, vaan tapahtuu täysin päinvastainen yhtenäistymisen ilmiö. Hallituksen kannatus voi jopa nousta, jos se pystyy uskottavasti samaistumaan kansan pakotteista kärsimiin haittoihin ja näyttämään, että puolustaa loppuun asti valtion itsenäistä päätöksentekoa toisen vallan paineen alla. Merkittävä vaikutus on myös sillä, millainen ryhmä pakotteista hyötyy. Mikäli valtiota koskevat vientirajoitteet parantavat maan sisäisen tuotannon asemaa, saattavat kyseisiä toimialoja edustavat tahot puolustaa hallitusta, jotta pakotteita ei purettaisi. (Galtung 1967, 395–396.)

Hallituksen kannatuksen kasvun lisäksi talouspakotteiden epätoivottuja vaikutuksia ovat laittoman kaupankäynnin lisääntyminen ja salakuljetus. Esimerkkinä tästä on Yhdysvaltojen Irania kohtaan asettamat lukuisat pakotteet vuodesta 1979 lähtien. Vuonna 2012 Yhdysvallat sai pakotteilleen tukea EU:lta, joka esti Irania käyttämästä tärkeää

SWIFT-järjestelmää kansainvälisiin transaktioihin. Tarkoituksena oli rajoittaa Iranin rahaliikennettä fossiilisten polttoaineiden kaupassa. Iran kiersi rajoituksia vastaanottamalla Turkilta maksut polttoaineista Turkin liiroissa, joita säilytettiin turkkilaisilla tileillä. Niillä varoilla ostettiin kultaa, jota ei vaihdeta SWIFTin kautta. Kultaa salakuljetettiin pienissä erissä yksityishenkilöiden kautta Arabiemiraatteihin, josta sitä toimitettiin Iraniin. Pakotteiden kohteena olevalla maalla on lähes aina joku kumppani, jonka kanssa se pystyy jatkamaan kaupankäyntiä ja kiertämään pakotteita. Tämä korostuu silloin, kun pakotteiden negatiiviset vaikutukset koskevat välillisesti myös muita valtioita kuin itse kohdemaata. (Early 2015, 1, 18.)

3.4 Talouspakotteet ja trade finance

3.4.1 Rikollisen toiminnan ehkäisy ja asiakkaan tunteminen

Auboinin (2015, 393) mukaan erilaiset transaktioiden läpinäkyvyyttä koskevat vaatimukset aiheuttavat tällä hetkellä eniten haasteita pankkien tarjoamille trade finance -palveluille. Läpinäkyvyysvaatimuksilla pyritään estämään talouspakotteiden laiminlyöntiä sekä rahanpesun ja terrorismin rahoitusta. Sääntelyn määrä on kasvanut, mutta se on vielä hyvin hajanaista ja vaihtelee alueittain. Pääperiaatteena on, että pankkien tulee tuntea asiakkaansa yhä tarkemmin ja puuttua epäilyttäviin tapahtumiin. Naheemin (2015, 215) mukaan kasvavan sääntelyn taustalla on se, että viime vuosina trade financea on alettu pitää viranomaisten näkökulmasta riskillisempänä rahoitusmuotona laittomien transaktioiden suhteen.

Tähän mennessä sääntelyssä on keskitytty laajimmin rahanpesun ja terrorismin rahoituksen ehkäisyyn. Erilaisilla rahanpesun vastaisilla periaatteilla on pyritty lisäämään pankkien vastuuta rikollisen toiminnan torjumisessa. Rahanpesun ehkäisyyn tarkoitettujen määräykset ovat sittemmin toimineet pohjana myös muun laittoman toiminnan, kuten talouspakotteiden laiminlyönnin, estämisessä. (Naheem 2015, 215.) Talouspakotteita voidaan kohdistaa valtioiden lisäksi myös erilaisiin laittomiin järjestöihin ja terroristiryhmiin. Talouspakotteiden riskienhallinta pankeissa onkin selkeästi yhteydessä rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseen. (Hufbauer 2007, 48.)

Naheemin (2015, 215) mukaan asiakkaat voivat trade finance -palvelujen kautta peitellä kauppajensa todellisen luonnetta. Pankin harhauttaminen toteutetaan esimerkiksi yli- tai alihinnoittelun, tekaistun laskutuksen, haamutoimitusten tai tuotekuvausten vääristelyn avulla. PWC:n selvityksen (2015, 6–7) mukaan tämä tapahtuu useimmiten dokumenttipetoksen kautta eli esittämällä asiakirjoja, jotka eivät kohtaa todellisen transak-

tion kanssa. Trade finance -palveluiden kautta vilpillisten asiakirjojen esittäminen pankille on erityisen helppoa, koska aiemmin esitelty itsenäisyysperiaate antaa mahdollisuuden sille. Pankilla ei ole varsinaista vastuuta tarkistaa dokumenttien taustalla olevan kauppasopimuksen todellista sisältöä.

Rikollisen toiminnan havaitsemiseen on kehitetty erilaisia asiakkaan tuntemiseen perustuvia prosesseja (*engl. Know Your Customer, KYC*), joiden avulla selvitetään asiakkaiden taustat ja toimintatavat. Ohjeistuksia asiakkaan tuntemisen prosessiin ovat lainsäätäjien lisäksi laatineet useat kansainväliset yhteisöt. Kunkin valtion paikallinen lainsäädäntö on edelleen tärkeimmässä asemassa, joskin haasteena on periaatteiden laaja vaihtelu eri maiden välillä. (Chhina 2016, 160.) Malaketin (2014, 51) mukaan asiakkaan tuntemisen vaatimukset laajenevat jatkuvasti. Nykyään pankin tulee tuntea asiakkaan lisäksi tämän asiakkaat, tavarantoimittajat sekä muut kumppanit. Tehtävä on pankeille haastava kansainvälisessä ympäristössä. Luotettavan informaation hankkiminen on vaikeaa etenkin kehitysmaissa, joissa teknologia ja muu infrastruktuuri tiedon keräämiseen on vielä kehittymätöntä. Malaket lisää, että asiakkaan tuntemisella on laittoman toiminnan ehkäisyn lisäksi tärkeä rooli pankin toiminnassa, koska asiakkaan tunteminen kuuluu myös pankin oman riskienhallinnan prosessiin.

Suomessa asiakkaan tunteminen perustuu rahanpesulaissa määriteltyyn rahoituslaitosten selonottovelvollisuuteen. Selonottovelvollisuus edellyttää tarvittavan tietomäärän hankkimista asiakkaasta, jotta poikkeavat toimeksiannot ja liiketoimet voidaan tunnistaa. Sitä sovelletaan kaikessa pankkien toiminnassa, ja velvollisuuden rikkominen voi aiheuttaa rahoituslaitokselle rikosoikeudellisia seuraamuksia. Suomessa pankkeja ja muita rahoituslaitoksia valvoo lakiin perustuen Finanssivalvonta. Se on laatinut EY:n ja Suomen lainsäädännön pohjalta valvottavilleen asiakkaan tuntemisesta säännöt, jotka on koottu Finanssivalvonnan standardiin numero 2.4. Standardi sitoo lain tavalla kaikkia Finanssivalvonnan valvomia yhteisöjä. Standardissa asiakkaan tuntemisen osa-alueiksi määritellään muun muassa asiakkaan identifiointi, henkilöllisyyden tai toimiluvan verifiointi sekä tietojen hankkiminen liikesuhteen tarkoituksesta ja laadusta. Valvottavan tulee myös jatkuvasti seurata asiakkaita ja niiden liiketoimia riskiperusteiselta pohjalta. Tiedot täytyy dokumentoida ja säilyttää määräaikaaisesti. (Finanssivalvonta 2015, 9, 12–13.)

Tietyissä valtioissa tehtäviin liiketoimiin liittyy myös tehostettu tuntemisvelvollisuus, jolloin pankin tulee noudattaa normaalia tarkempaa prosessia asiakkaiden tuntemiseen liittyen. Finanssivalvonnan standardin mukaan pankkien tulee myös tehdä selvitys ETA-maiden ulkopuolella toimivista yhteistyöpankeistaan eli kirjeenvaihtajapankeista. Tämä koskee siis kaikkia pankkeja, joille suomalainen pankki välittää esimerkiksi trade finance -transaktioita tai muuta maksuliikennettä. Kirjeenvaihtajapankeista tulee selvittää riittävä määrä tietoja, jotta voidaan varmistua oikeista toimiluvista ja paikallisen valvonnan riittävydestä. Kirjeenvaihtajapankin täytyy noudattaa asiakassuhteissaan vähintään

saman tasoista sääntelyä laittoman toiminnan rahoituksesta kuin suomalaisen pankin. (Finanssivalvonta 2015, 9, 12–13.)

3.4.2 Talouspakotteiden noudattaminen transaktioissa

Kansainväliset talouspakotteet tulee huomioida kaikissa pankkien tarjoamissa ulkomaanpalveluissa ja rahaliikenteessä. Trade finance -palveluissa pankkien tehtävänä on seurata kaikkia välittämiään transaktioita ja verrata niitä voimassaoleviin pakotelistöihin ja kaupparajoitteisiin. Pankkien tulee samanaikaisesti huolehtia sekä kansainvälisen rahoituksen tehokkuudesta että lisääntyvän sääntelyn noudattamisesta (Malaket 2014, 51, 130). Talouspakotteet ovat viimeisen vuosikymmenen aikana nousseet finanssimarkkinoiden toimijoiden keskeiseksi huoleksi talousrikosten ja rahanpesun rinnalle. Rahoituslaitokset joutuvat käyttämään yhä enemmän resursseja talouspakotteiden huomiointiin toiminnassaan. Kannustimena ja pelotteena pakotteiden noudattamiseen toimivat mittavat sanktiot, joita on määrätty eri pankeille talouspakotteiden noudattamisen laiminlyönnistä. (Deloitte 2008, 7.)

Talouspakotteiden noudattamisesta säännellään Euroopan unionin neuvoston direktiiveissä sekä Suomen lainsäädännössä. Suomessa Finanssivalvonnan tehtävänä on valvoa, että pankeilla on riittävät menettelytavat talouspakotteiden noudattamiseen. Pankeilta vaadittavat käytännöt eritellään standardissa 2.4, joka esiteltiin luvussa 3.4.1. Standardin pääaiheena on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ehkäiseminen, mutta se sisältää osion talouspakotteiden noudattamisesta. Tämä kertoo siitä, että nämä kolme aihepiiriä liittyvät vahvasti toisiinsa. Standardin mukaan valvottavien tulee aktiivisesti seurata kansainvälisten talouspakotteiden ja varojen jäädyttämispäätösten muutoksia sekä noudattaa niitä omassa maksuliikenteessään ja muussa toiminnassaan. Pankit eivät saa välittää suoraan tai välillisesti varoja tai taloudellisia resursseja pakotteiden kohteille. Valvottavien tulee huomioida pakotteet kirjeenvaihtajapankkisuhteissa, maariskien hallinnassa sekä tuonti- ja vientikaupan rahoituspalveluissa, eli trade finance -palveluissa. (Finanssivalvonta 2015, 38.)

Suomessa pankkeja sitovat juridisesti ainoastaan YK:n ja EU:n neuvoston asettamat pakotteet ja varojen jäädytysmääräykset. Näiden täytäntöönpano perustuu pakotelakiin. EU:n neuvoston asetuksia sovelletaan suoraan lainsäädäntönä kaikissa EU-maissa. Niiden määräämien henkilöiden ja yhteisöjen varat tulee jäädyttää välittömästi ilman erillistä viranomaispäätöstä pankin toimesta. Varoja ei saa välittää myöskään oikeushenkilöille tai yhteisöille, jotka ovat pakotteiden kohteen määräysvallassa tai omistuksessa. Varojen jäädytyksen jälkeen tulee asiasta ilmoittaa viipymättä ulosottovirastoon, ja velvoitteiden rikkominen on rikoslain mukaan rangaistavaa. Standardissa 2.4 Finanssivalvonta kuitenkin kehottaa pankkeja huomioimaan lisäksi Yhdysvaltojen valtiovarainministeriön

OFAC:n asettamat jäädytyspäätökset, koska niillä voi olla vaikutusta myös suomalaisten pankkien toimintaan. Vaikka juridista velvoitetta ei teoriassa ole, voidaan OFAC:n listojen seuraamista pitää selonottovelvollisuuden piiriin kuuluvana tehtävänä. (Finanssivalvonta 2015, 39.)

Burrellin ym. (2012, 518) mielestä on ongelmallista, että talouspakotteiden noudattamista käsitellään ja säädellään niin tiiviisti yhdessä rahanpesun ja terrorismin rahoituksen kanssa. Vaikka pankeilla on jo valmiiksi rahanpesun torjuntaan tarkoitettuja valvontamekanismeja, Burrellin ym. mukaan niiden tulisi laatia täysin erilliset toimintatavat talouspakotteita koskevia riskejä varten. Näiden kahden riskejä ei voi käsitellä samalla tavalla, koska rahanpesu sisältää laittomia rahanlähteitä, kun taas pakotteiden kohteille liikkuva raha voi olla täysin laillisesti hankittua. Tästä syystä samat valvontamekanismit eivät välttämättä paljasta kaikkia väärinkäytöksiä. Heidän mukaansa pankkien tulisi nimittää organisaation sisällä erillinen taho, joka huolehtii hallintotavoista ja periaatteista pakotteita vastaan. Lisäksi on tärkeää laatia selkeät menettelytavat ja ohjeet prosesseihin, joilla transaktioita valvotaan. Pankin on koulutettava henkilökuntaansa ja suoritettava jatkuvaa seulontaa sekä nykyisten että uusien asiakkaiden liiketoimista.

Koska talouspakotteiden huomioiminen on tullut yhä tärkeämmäksi trade finance -transaktioissa, myös ICC on laatinut suositukset talouspakotteiden mainitsemisesta dokumenttimaksujen ja pankkitakausten asiakirjojen lausekkeissa. Lausekkeista on annettu esimerkkejä, joista osa on yleisluontoisia ja osa yksityiskohtaisempia. Yleisluontoisissa lausekkeissa on ainoastaan toteamus, ettei pankki voi olla mukana sellaisissa transaktioissa, joiden osapuolena on pakotteiden kohteena oleva henkilö, yhteisö tai pankki. Yksityiskohtaisemmissa lausekkeissa sen sijaan listataan tarkemmin kaikki maat ja kohteet, joihin transaktioita ei tehdä. Niissä voidaan myös ohjeistaa asiakasta siitä, kuinka toimia dokumenttien kanssa epäselvissä tilanteissa. Lausekkeet eivät kuitenkaan saa olla ristiriidassa paikallisen lainsäädännön kanssa, eivätkä ne saa rajoittaa dokumenttimaksujen ja takausten itsenäisyysperiaatetta. Pankit voivat itse päättää, missä määrin käyttävät lausekkeita hyödyksi toiminnassaan. (ICC 2014.)

3.4.3 Pankkivalvonnan kasvun negatiiviset vaikutukset

PWC:n (2015, 3) tekemän selvityksen mukaan talouspakotteiden kiertäminen on jatkuvasti kasvava ongelma kansainvälisessä kaupassa etenkin kehittyvissä maissa. Tästä johtuen talouspakotteiden rooli tulee edelleen kasvamaan uuden sääntelyn ja valvontamekanismien laatimisessa. Naheem (2015, 522) nostaa nykyisen sääntelyn ongelmaksi sen, että siinä on keskitytty pääasiassa rahaliikenteen valvontaan. Kaupankäynnin varjolla tehtyyn laittomaan toimintaan ja dokumenttien vääristelyyn ei ole hänen mielestään kiinnitetty tarpeeksi huomiota.

Kernin (2002, 307–308, 323) mukaan pakotteiden toimeenpanossa ja valvonnassa aktiivisimmin on toiminut Yhdysvallat. Yhdysvaltojen viranomaiset ovat tehneet pitkäjänteistä työtä sen eteen, että valtiovarainministeriö OFAC:n asettamia pakotteita noudatetaan ympäri maailmaa. Hänen mukaansa merkittävänä käännekohtana voidaan pitää New Yorkissa vuonna 2001 tapahtuneita terrori-iskuja. Niiden jälkeen alkoi järjestelmällinen pakotteiden asettaminen ja valvonta, minkä tarkoituksena on estää terrorismin rahoitusta ja rahanpesua kansainvälisesti. Yhdysvaltojen lainsäädäntöä muutettiin heti vuonna 2001 niin, että se voi asettaa niin sanottuja ekstraterritoriaalisia sanktioita. Niiden perusteella maan viranomaiset voivat määrätä rangaistuksia ulkomaisille rahoituslaitoksille ja yrityksille, mikäli nämä eivät noudata OFAC:n pakotteita. Yhdysvalloissa katsottiin, että merkittävä riski laittomista transaktioista syntyy sellaisten ulkomaisten kirjeenvaihtajapankkien kautta, jotka välittävät rahaliikennettä Yhdysvaltalaisiin pankkeihin. Siksi valvontaa haluttiin laajentaa myös niihin.

Anglin (2016) tutkii tarkemmin OFAC:n roolia talouspakotteiden asettamisessa ja valvonnassa sekä tämän vaikutusta finanssialan toimijoihin ympäri maailmaa. OFAC on viime vuosina edelleen laajentanut kansainvälistä valvontaansa ja sakkojen langettamista eri tahoille. OFAC:lla on mahdollisuus asettaa sanktioita pakotteiden laiminlyönnistä kaikille pankeille, jotka välittävät dollarimääräisiä transaktioita Yhdysvaltoihin tai joilla on tilejä paikallisissa pankeissa. OFAC seuraa kansainvälisiä transaktioita SWIFTin ja muiden mekanismien kautta, ja vuonna 2014 se keräsi yli miljardin dollarin verran sakkoja eri pankeilta asettamiensa pakotteiden laiminlyönnistä. Esimerkiksi Deloitte (2008, 7) mukaan vuonna 2005 tanskalainen pankki ABN Amro sai 80 miljoonan dollarin sakot OFAC:lta johtuen transaktioita kiellettyjen tahojen kanssa Dubaissa ja Intiassa. Lloyds TSB sai 350 miljoonan dollarin korvausvaatimuksen toimistaan Iranissa ja Sudanissa.

Burrell ym. (2012) sen sijaan tutkivat talouspakotteiden vaikutusta pankkien toimintaan Iso-Britanniassa ja Pohjois-Irlannissa. He tarkastelevat Yhdistyneen kuningaskunnan ja EU:n pakotejärjestelmää ja niiden pankkeja koskevan valvonnan lisääntymistä. Jo vuonna 2009 viranomaiset alueella julkaisivat raportin useiden pankkien epäonnistumisesta talouspakotteiden noudattamisesta. Sen perusteella katsottiin, että jatkossa on tarve tiukemmalle valvonnalle ja sanktioille rikkomuksista. Tämän jälkeen heti vuonna 2010 Yhdistyneen kuningaskunnan finanssivalvoja FSA asetti Royal Bank of Scotlandille 5,6 miljoonan punnan sakot laiminlyönneistä pakotteiden seuraamisjärjestelmässä ja kontrolleissa. Pankeilta on alettu vaatia siis myös Euroopan sisällä yhä järjestelmällisempää lähestymistapaa pakotteiden noudattamiseen ja transaktioiden valvontaan, ja laiminlyönneistä ollaan valmiita asettamaan mittavia sanktioita.

Auboin (2015, 393) on esittänyt huolensa pankeille asetettujen läpinäkyvyysvaatimusten kasvun negatiivisista seurauksista trade financen tarjonnassa. Vaikka eri-

laisten petosten ehkäisy ja transaktioiden läpinäkyvyys ovat hyvä asia taloudelle, jatkuvasti laajentuvat compliance-vaatimukset voivat olla myös syy pankkien trade finance -palveluiden vähentämiselle. Auboin toteaa, että syy-seurausyhteyden tutkimus on vielä keskeneräistä, mutta trendi on jo havaittavissa. Näyttää siltä, että kansainväliset pankit ovat supistaneet yhteistyöverkostojaan huomattavasti, eikä niillä ole motiiveja välittää pienempiä transaktioita. Vaatimusten myötä kustannukset kasvavat, joten pankit alkavat keskittyä ainoastaan suurempiin volyymeihin ja keskittävät toimintaansa muutamien kumppanien varaan. Tutkijan huoli näyttää olevan perusteltu. ICC:n (2015, 108) kyselyn mukaan yli 70 % pankeista kertoi trade finance -transaktioiden vähentyneen kasvavan sääntelyn myötä. Lisääntyneet vaatimukset asiakkaan tuntemisesta, läpinäkyvyydestä ja transaktioiden valvonnasta ovat saaneet myös noin puolet vastanneista pankeista vähentämään yhteistyöpankkien määrää ja keskittämään verkostojaan muutamaiin kumppaneihin.

Myös Anglinin (2016, 695, 716) mukaan pankeille määrättyjen mittavien sanktioiden negatiiviset seuraukset ovat jo nähtävissä. OFAC:n asettamat sanktiot talouspakotteiden laiminlyönnistä ovat toimineet huomattavana pelotteena kansainvälisille pankeille. Sakkojen perimmäisenä tarkoituksena on saada pankit kehittämään compliance-prosessejaan yhä luotettavammiksi, mutta vaikutus näyttää olevan päinvastainen. Anglinin mukaan suuret kansainväliset pankit ovat jo nyt rajoittaneet toimintaansa riskillisissä maissa. Hän kutsuu ilmiötä termillä riskien välttely (*engl. de-risking*). Tuotot kehitysmaiden transaktioista ovat liian pieniä siihen nähden, että tarvittavien compliance-toimintojen rakentaminen ja valvonta olisi kannattavaa. Tämä on kansainvälisen rahoituksen kannalta huono asia. Pankkiverkostojen kaventaminen näkyy niin, että pienempien pankkien toimintaedellytykset huononevat, eikä riskillisiin maihin saada tarpeeksi rahoitusta. Anglin huomauttaa myös, että OFAC:n mahdollisuudet transaktioiden valvontaan vähenevät, kun kansainväliset pankit rajoittavat toimintaansa eri maissa. Laittomia transaktioita tullaan tekemään yhä enemmän kiertoteitse, jolloin viranomaisilla ei ole mahdollisuutta puuttua niihin.

3.5 Ukrainan kriisi ja Venäjä-pakotteet

Tuoreimpana esimerkkinä laajasta pakotetapauksesta voidaan pitää vuoden 2014 Venäjä-pakotteita. Niiden taustatekijänä on poliittisen tilanteen tulehtuminen Ukrainassa. Neuvostoliiton vuoden 1991 hajoamisesta asti Ukraina on tasapainoillut ulkopoliittisissa suhteissaan Euroopan ja Venäjän välillä. Yhteistyön suuntaa on haettu kauan, ja sekä EU että Venäjä ovat tarjonneet omia kannustimiaan Ukrainalle. EU on tarjonnut Ukrainalle vapaakauppasopimusta samalla kun Venäjä on halunnut Ukrainan mukaan omaan tulliliittoonsa, josta muodostettaisiin myöhemmin Euraasian talousalue. Viime vuosina

enemmistö Ukrainan kansasta on toivonut suhteiden lähentämistä ennemmin EU:n kanssa, minkä taustalla on ollut toive maan EU-jäsenyydestä. Vuoden 2013 lopulla oli tarkoitus allekirjoittaa vuosien neuvottelun tuloksena assosiaatio- ja vapaakauppasopimus EU:n ja Ukrainan välillä. Ukrainan presidentti Viktor Janukovits päätti kuitenkin yllättäen kieltäytyä allekirjoittamasta kyseistä sopimusta. Tämän katsottiin tapahtuneen Venäjän voimakkaan painostuksen seurauksena. (Sakwa 2014, 104–110.)

Janukovitsin päätös sai aikaan kansalaisten mielenosoitusten sarjan Ukrainan pääkaupungissa Kiovassa. Mielenosoituksista huolimatta Janukovits matkusti Moskovaan tekemään laajan taloussopimuksen Venäjän presidentin Vladimir Putinin kanssa. (YLE.fi 2014.) Kiovan Maidan-aukion mielenosoitukset muuttuivat väkivaltaisiksi ja niissä kuoli kymmeniä ihmisiä. Lopulta helmikuussa 2014 Janukovits erosi virastaan ja pakeni Venäjälle. Kuun lopulla venäjänmieliset ja venäläiset tunnuksettomat erikoisjoukot valtasivat Ukrainaan kuuluvan Krimin autonomisen tasavallan hallintorakennuksia ja järjestivät paikalliset vaalit alueen liittämisestä Venäjään. Vaalituloksen mukaan 97 % Krimin asukkaista kannatti Venäjään liittymistä. Tämä tulos nähtiin kansainvälisesti täysin epäluotettavana ja manipuloituna. Venäläiset sotilaat järjestäytyivät myös Itä-Ukrainan suurissa teollisuuskaupungeissa, kuten Donetskissa ja Luhanskissa, ja keräsivät puolelleen ukrainalaisia separatisteja. Näiden tapahtumien seurauksena EU ja Yhdysvallat asettivat ensimmäiset pakotteet Venäjää vastaan. Pakotteet sisälsivät ulkomaisten varojen jäädytystä ja matkustusrajoitteita niille Putinin lähipiirin henkilöille, joiden katsottiin olleen taustalla osallisina konflikteihin Itä-Ukrainassa ja Krimillä. (BBC.com 2015.)

EU ja Yhdysvallat toimivat aktiivisesti Venäjää vastaan ja painostivat tätä vetämään joukkonsa Ukrainasta. Useat päättäjät, kuten Saksan liittokansleri Angela Merkel ja Yhdysvaltojen presidentti Barack Obama, puhuivat sen puolesta, ettei sotilaallisiin toimiin ryhdyttäisi länsimaiden puolelta. Ukrainalaisille päätettiin antaa tukea sodankäyntiin tarjoamalla aseita, mutta sotilaita alueelle ei lähetetty. (Bond ym. 2015, 2–3.) Olenaisena käännekohtana kriisissä voidaan pitää malesialaisen matkustajakoneen ampumista alas Ukrainassa 18.7.2014. Kone oli täynnä hollantilaisia matkustajia, ja tapahtuma sai aikaan laajaa mediahuomiota ja poliittista keskustelua. Ampumisen takana katsottiin olevan ukrainalaiset separatistit, joita Venäjä oli aseistanut ja ohjannut. Tämän tapahtuman seurauksena EU ja Yhdysvallat asettivat niin sanottuja toisen vaiheen pakotteita, jotka olivat ensimmäisiä ankarampia. (Berg-Andersson & Kotilainen 2014, 2.)

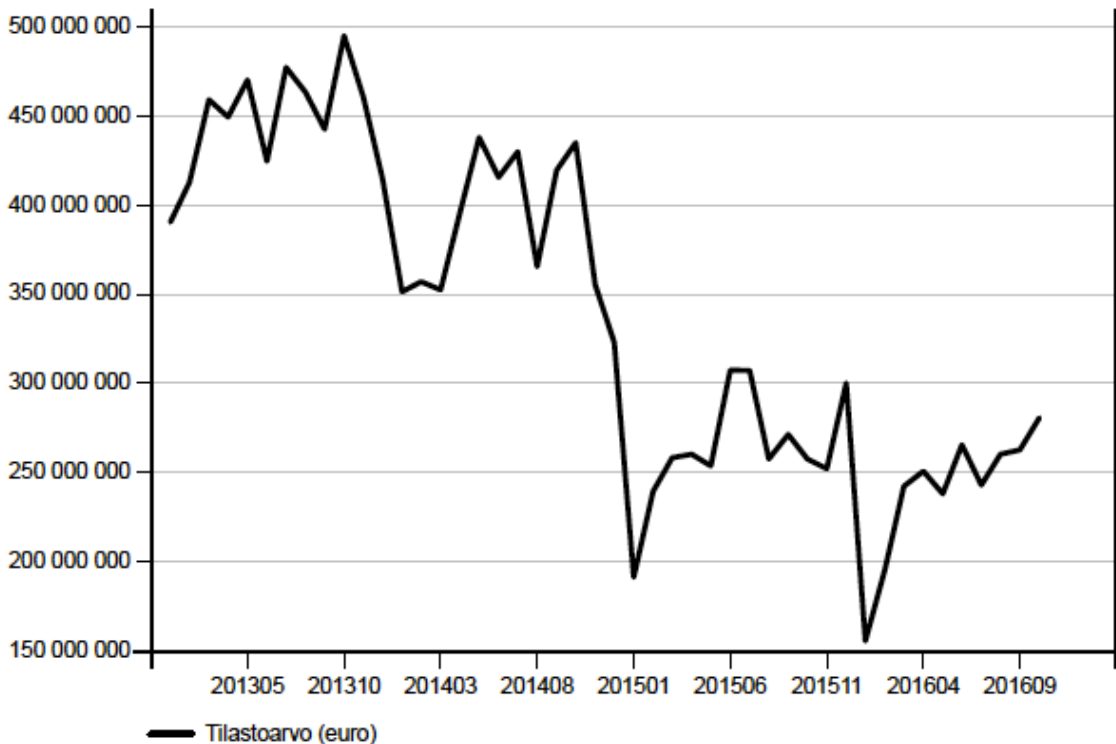
Toisen vaiheen pakotteilla EU ja Yhdysvallat kielsivät yli 30 päivän maturiteetin länsimaisen rahoituksen tarjonnan useille venäläisille pankeille ja tärkeimmille yrityksille. EU:n rajoitteet koskevat viittä Venäjän valtio-omisteista pankkia, kolmea suurinta energiayhtiötä sekä kolmea suurinta puolustustarvikeyritystä. Rajoitukset koskevat myös näiden tytäryhtiöitä ja kaikkia sellaisia tahoja, jotka toimivat yhtiöiden puolesta tai niiden eduksi. Tämä on hankaloittanut huomattavasti kansainvälistä rahoitusta Venäjän

ulkomaankaupassa. Lisäksi pakotteilla kiellettiin erilaisten sotilaallisiin tarkoituksiin käytettävien tuotteiden ja öljyteknologiassa hyödynnettävien tuoteryhmien vienti Venäjälle. Ensimmäisen vaiheen kohdennetuista pakotteista siirryttiin siis laajempiin rajoituksiin, joilla oli vaikutuksia kaikkiin venäläisiin. (Romanova 2016, 774.) Samalla asetettiin vienti-, tuonti- ja investointirajoituksia Ukrainan Krimille. Tiukennettuja pakotteita perusteltiin sillä, että ensimmäisten pakotteiden seurauksena Venäjä ei vetänyt asevoimiaan Ukrainasta. (Neuvoston päätös 2014/512/YUTP.)

Venäjä vastasi länsimaille julkaisemalla listan vastapakotteista 7.8.2014. Se sisälsi laajoja elintarvikkeiden tuontikieltoja pakotteita asettaneille maille. Sekä Venäjää kohtaan asetetut pakotteet että vastapakotteet ovat tutkielman kirjoitushetkellä edelleen voimassa. Ukrainassa on yritetty järjestää useita tulitaukoja uuden hallituksen ja venäjänmielisten separatistien välillä. Monia niistä ei ole kuitenkaan noudatettu, ja sota on edelleen käynnissä. Pakotteet eivät ole saaneet Venäjää vetäytymään Ukrainasta tai suostumaan muihinkaan vaatimuksiin. Jotkut asiantuntijoista arvioivat, että pakotteiden painostus on kuitenkin hidastanut Venäjän toimia. Ilman pakotteita Venäjä olisi saattanut vallata huomattavasti laajempia alueita Ukrainasta. (Bond ym. 2015, 3–4.)

Romanova (2016) tarkastelee tutkimuksessaan Ukrainan kriisiä seuranneiden pakotteiden vaikutusta EU:n ja Venäjän suhteisiin. Vaikka EU on edelleen säilynyt Venäjän suurimpana kauppakumppanina, on Venäjä alkanut panostaa huomattavasti enemmän kauppasuhteisiin muun muassa Kiinan ja Turkin kanssa. Noin 30 % EU-maiden käyttämästä kaasusta on tullut tähän mennessä Venäjältä. Nyt Venäjä on alkanut keskittää kaasun vientiään Kiinaan ja rakentaa uusia kaasuputkia muun muassa Intiaan ja Latinalaiseen Amerikkaan. Romanovan mukaan aiemmat suunnitelmat EU:n ja Venäjän pitkän aikavälin kauppasuhteiden vahvistamisesta ja yhteisistä tavoitteista jäivät taka-alalle Ukrainan kriisin ja pakotteiden myötä. Suhteiden huonontuminen ja viennin väheneminen Venäjälle Ukrainan kriisin jälkeen eivät kuitenkaan lyhyellä aikavälillä vaikuttaneet kaikkiin EU-maihin tasapuolisesti. Eniten niistä kärsivät sellaiset maat, joista vietiin paljon maatalouden tuotteita ja elintarvikkeita Venäjälle. Suomi on yksi näistä maista.

Suomen Venäjän-viennille erityisen haasteen aiheuttivat Venäjän asettamat vastapakotteet. Pakotteiden alla olevat tuoteryhmät kattoivat 5 % koko Suomen Venäjän-viennistä. Merkittävimpiä tuotteita olivat liha, kala ja maito sekä niiden jalosteet sekä vihannekset ja hedelmät. Kokonaisvienti Venäjälle vuosien 2012 ja 2015 välillä supistui noin 44 %. (Berg-Andersson & Kotilainen 2016.) Kuviossa 3 nähdään Suomen viennin euromääräinen kehitys Venäjälle vuosina vuoden 2013 alusta vuoden 2016 syksyyn.

Kuvio 3 Suomen vienti Venäjälle 1/2013–8/2016 (Tulli 2016a)

Kuviossa 3 näkyy, kuinka vienti Venäjälle romahti huomattavasti ensin vuoden 2013 lopulla, kun tilanne Ukrainassa tullehti. Pahin lasku tapahtui vuoden 2014 loppupuolella, kun Venäjä asetti vastapakotteensa länsimaille. Pakotekriisin seurauksena Venäjän vienti on pysynyt hyvin epävakaisena, eikä satunnaisista kasvukausista huolimatta ole päästy lähellekään sitä tasoa, jossa oltiin ennen pakotteiden asettamista. Matalimmillaan vienti oli tammikuussa 2016, kun viennin arvo laski 155 miljoonaan euroon. Tämä oli matalin koskaan Suomen euroajalla mitattu kuukausittainen tilastoarvo Venäjän viennissä. (Tulli 2016b.)

Venäjän taloutta on viime vuosina heikentänyt myös öljyn hinnan lasku ja ruplan kurssin romahdus. Siksi samaan aikaan voimassa olevien pakotteiden suoraa taloudellista kokonaisvaikutusta EU:n ja Venäjän väliseen kauppaan on ollut haastavaa arvioida. Joidenkin arvioiden mukaan pakotteet ovat vielä vahvistaneet öljyn hinnan laskua, mikä vaikuttaa entisestään syy-seuraussuhteiden arviointia. EU:n talous on kärsinyt pakotteista myös epäsuorasti. Alueen sisäinen kilpailu on kasvanut viennin vähenemisen myötä, mikä on laskenut esimerkiksi elintarvikkeiden hintoja huomattavasti. Toisaalta osa toimijoista on onnistunut löytämään vaihtoehtoisia markkinoita Venäjän tilalle. (Szczipanski 2015, 4.) Myös Suomen valtiovarainministeriön (2014, 11) mukaan Venäjä-pakotteiden epäsuorat taloudelliset vaikutukset ovat olleet suoria vaikutuksia merkittävämmät. Tuntuja haittoja aiheutuu muun muassa siitä, että ulkomaiset pankit rajoittavat venäläisten yritysten rahoitusta. Suurin vaikutus on epävarmuuden lisääntymisellä.

Pääomien siirtyminen pois Venäjältä heikentää ruplaa, minkä seurauksena inflaatio kiihtyy ja kulutuksen kasvu heikkenee. Myös investointien määrä laskee samalla. Näistä vaikutuksista aiheutuu haittaa kaikille Venäjän kanssa tiiviissä taloussuhteessa oleville valtioille.

Yangin ym. (2014, 16) mukaan talouspakotteiden vaikutuksia kansainväliseen rahoitukseen on tutkittu liian vähän. He toteavat, että suurin osa talouspakotteiden tutkimuksesta käsittelee vienti- ja tuontimäärien muutoksia, vaikka tarvetta olisi myös kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden tarkastelulle. Euroopan pankkiviranomainen (*engl. European Banking Authority*) arvioi vuonna 2014, että Ukrainan kiisi aiheuttaa haasteita Euroopan rahoitusmarkkinoille, koska monilla Eurooppalaisilla pankeilla on voimassa-olevia lainoja Venäjällä. Alueen epävakaus ja geopoliittisen riskin nousu kasvattavat luottotappion riskiä ja saattavat nostaa huomattavasti pankkien kustannuksia. Tämä voi muuttaa hintatasoa kokonaisuudessaan Euroopan finanssimarkkinoilla. (EBA 2014, 7.)

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA JA METODIN VALINTA

4.1 Laadullinen menetelmäsuuntaus ja toiminta-analyttinen tutkimusote

Tutkimukset jaetaan perinteisesti menetelmäsuuntauksiltaan laadullisiin ja määrällisiin tutkimuksiin. Tavallisesta vastakkainasettelusta huolimatta nämä metodologiat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan niitä voidaan käyttää myös toisiaan tukien eri tarkoituksiin. (Eskola & Suoranta 1998.) Laadullinen eroaa määrällisestä tutkimuksesta datankeruumetodeiltaan, mutta myös lähestymistapa tutkittavaan aiheeseen on erilainen. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella esimerkiksi ryhmien käyttäytymistä, tapahtumia ja asioiden syy-seuraussuhteita. Kun määrällisen tutkimuksen tavoitteena on useimmiten testata asetettuja hypoteeseja ja löytää loogisia faktoja, laadullisen tutkimusmenetelmän päämääränä on tutkittavan asian syvempi ymmärtäminen ja analysointi eri näkökulmista. Määrällisessä tutkimuksessa tutkijan roolina on olla objektiivisena tarkkailijana erillään datasta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan kokemukset, tulkinnat ja subjektiivinen näkemys aiheesta vaikuttavat väistämättä analyysiin. (Ghuri & Grønhaug 2005, 109–110.)

Merriamin (2009, 10–15) mukaan laadullinen menetelmäsuuntaus sopii sellaisiin tutkimuksiin, joiden tavoitteena on ymmärtää jotain ilmiötä tai tapahtumaa ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Usein tutkimusongelma on sellainen, josta on tehty vasta vähän tutkimusta tai olemassa oleva tutkimus ei kykene tarpeeksi selittämään ilmiötä. Ghaurin ja Grønhaugin (2005, 111) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan usein melko rajallista kohderyhmää, mikä mahdollistaa tapausten yksityiskohtaisen tulkinnan ja syvällisemmän tarkastelun. Tämän tutkimus toteutetaan laadullisen tutkimusmenetelmän avulla, koska tavoitteet ja tutkimusongelma mukailevat edellä mainittuja piirteitä. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää, millaisia vaikutuksia talouspakotteilla on trade finance -palveluihin pankin asiantuntijoiden näkökulmasta. Vaikutukset ja syy-seuraussuhteet ovat oletettavasti monimuotoisia, ja aiempi tutkimus aiheesta on niukkaa. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään muodostamaan kattava kuva ilmiöstä.

Tutkimuksen menetelmäsuuntauksen jälkeen valitaan täsmällisempi tutkimusote, jonka tutkimusongelman luonne määrittää (Tuomi & Sarajärvi 2002, 69). Neilimo ja Näsi (1980) jakavat erilaiset tutkimusotteet käsiteanalyttiseen, nomoteettiseen, päätöksentekometodologiseen ja toiminta-analyttiseen. Kasanen, Lukka ja Siitonen (1993, 257) lisäävät mukaan konstruktivisen tutkimusotteen. Tämä viiden tutkimusotteen kenttä on saanut vakiintuneen roolin suomalaisessa liiketaloustieteen tutkimuksessa. Kuviossa 4 havainnollistetaan jaottelua.

	Teoreettinen	Empiirinen
Deskriptiivinen	Käsiteanalyttinen	Nomoteettinen
Normatiivinen	Päätöksentekometodologinen	Toiminta-analyttinen Konstrukttiivinen

Kuvio 4 Tutkimusotteet (Mukaellen Neilimo & Näsi 1980; Kasanen ym. 1993, 257)

Kuviossa tutkimusotteet on aseteltu nelikentän muotoon. Pystysuunnassa tutkimusotteet on jaettu sen mukaan, nojaavatko ne pääasiassa teoriaan vai empiriaan. Vaaka-suunnassa kuvataan tutkimusotteen tavoitetta. Deskriptiivinen lähestymistapa tarkoittaa kuvailevaa tutkimusta, jossa kerätään tietoja ja havaintoja ilmiöstä. Normatiivisen lähestymistavan tarkoituksena taas on muuttaa jonkin asian tilaa: ratkaista ongelmia ja antaa esimerkiksi yrityksen johdolle käytännön ehdotuksia toimintamalleista. (Kasanen ym. 1993, 257.)

Tämän tutkimuksen tutkimusote on toiminta-analyttinen. Tutkimusotteen käyttö on tässä yhteydessä mielekästä, koska Neilimon ja Näsin (1980, 35) mukaan toiminta-analyttisen tutkimusotteen tarkoituksena ei ole niinkään selittää, vaan ymmärtää ja tulkita ilmiötä tietyssä kohdeyksikössä. Tutkimusotteessa empiria koostuu tavanomaisesti harvoista tapauksista ja niiden tulkintaan liittyy vahvasti tutkijan subjektiivinen näkemys. Lukan (1991, 170) mukaan toiminta-analyttisen tutkimusotteen tavoitteena ei ole yksiselitteisten yleistysten tekeminen. Toiminta-analyttisessä tutkimuksessa keskeisessä osassa ovat empiirinen aineisto ja sen tulkinta, mikä näkyy myös tässä tutkimuksessa. Lukka toteaa, että toiminta-analyttinen tutkimus voi olla sekä deskriptiivistä eli kuvailevaa tai normatiivista eli ratkaisukeskeistä. Tämä nähdään myös kuviossa 4, jossa toiminta-analyttinen tutkimusote sijoittuu näiden kahden puoliväliin. Tässä tutkimuksessa analyysi on painottunut selkeästi deskriptiiviseen otteeseen, eli ilmiön kuvailamiseen. Tarkoituksena ei ole esittää ratkaisuja tai ehdotuksia mahdollisten ongelmien selvittämiseen.

4.2 Puolistrukturoidut yksilöhaastattelut

Tutkimusaineistoa voidaan kerätä erilaisista lähteistä. Kerätty aineisto voidaan jakaa sekundääridataan ja primääridataan. Sekundääridata on informaatiota, jonka joku muu kuin tutkija on koonnut tai tuottanut. Sekundääridataa ovat esimerkiksi kirjat, artikkelit, uutiset ja muu valmis materiaali. Primääridata taas on tutkijan itse keräämää materiaalia. (Ghauri & Grønhaug 2005, 102–103.) Tuomen ja Sarajärven (2002, 73) mukaan laadullisen tutkimuskentän yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelut, kyselyt, havainnointi ja tiedon hankkiminen erilaisista dokumenteista.

Tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi on valittu haastattelut. Haastattelut ovat keskusteluja, jotka toteutuvat tutkijan aloitteesta ja ovat hänen ohjaamiaan. Haastattelun ominaispiirteenä on vuorovaikutus, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1998.) Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 193–195) mukaan haastattelujen suurimpana etuna voidaan pitää aineiston keräämisen joustavuutta. Heidän mukaansa haastattelu sopii parhaiten tutkimuksiin, joissa tutkimusaihe on melko tuntematon ja vastausten suuntaa on vaikeaa ennustaa. Haastattelussa tutkija voi säädellä aineiston keruuta tilanteen vaatimalla tavalla ja myötäillä haastateltavaa. Tuomen ja Sarajärven (2002, 75) mukaan haastatteluvastauksia on myös mahdollista tulkita enemmän kuin esimerkiksi kyselyillä kerättyjä vastauksia. Koska tämän tutkimuksen aihe on monitahoinen ja vastauksia halutaan tarvittaessa selventää ja syventää, haastattelu on mielekäs ja perusteltu tutkimusmetodi.

Haastattelutapoja on erilaisia ja ne voidaan jaotella sen mukaan, kuinka tarkasti kysymykset ja keskustelun kulku on etukäteen määritelty. Strukturoitu haastattelu on menetelmä, jossa haastattelulomake on standardoidussa muodossa. Sekä kysymykset että vastausvaihtoehdot ovat ennalta määritettyjä ja ne esitetään kaikille haastateltaville samalla tavalla. (Eskola & Suoranta 1998.) Menetelmän vastakohta on avoin haastattelu, jossa haastattelijä ja haastateltava käyvät avointa keskustelua valitun teeman ympärillä. Tarkkoja kysymyksiä ei ole ennalta määritelty, vaan haastateltava ainoastaan johdattelee keskustelua eteenpäin esittämällä muutamia kysymyksiä. Näiden välimuotona on kolmas menetelmä, puolistrukturoitu haastattelu. (Ghauri & Grønhaug 2005, 131.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa on etukäteen kirjattu kysymyksiä tutkittavasta aiheesta, mutta ne ovat muodoltaan laajempia kuin strukturoidussa haastattelussa. Vastausvaihtoehdot ei ole valmiina. Etukäteen laaditusta kysymysrungosta huolimatta haastattelu etenee vapaasti ja tapahtuu keskustelun muodossa haastateltavan ja haastattelijan välillä. Kysymyksiä ei esitetä tarkassa järjestyksessä, vaan keskustelu ohjautuu lähinnä ennalta valittujen teemojen perusteella. Haastateltava voi kysyä tarkentavia kysymyksiä ja tarttua siten halutessaan mielenkiintoisiin havaintoihin syvällisemmin. (Merriam 2009, 90–91.) Menetelmää kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Sen tarkoituksena on, että haastateltavat saavat tuoda esille kaikki haluamansa näkökulmat ja

haastattelu auttaa heitä kuvaamaan ilmiön merkityksiä mahdollisimman tarkasti. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 36.) Puolistrukturoidut haastattelut sopivat tämän tutkimuksen metodiksi, koska niiden avulla voidaan täsmällisten vastausten lisäksi luoda avointa keskustelua aiheesta ja sitä kautta tehdä ennalta odottamattomia havaintoja. Menetelmä antaa haastateltavalle vapauden kertoa avoimesti näkemyksiään, mikä on tärkeää ilmiön syvällisen tarkastelun kannalta.

4.3 Haastattelujen toteutus ja analysointi

Tutkimuksen aineisto kerättiin kolmessa haastattelussa. Kaksi haastatteluista järjestettiin kasvotusten Helsingissä marraskuun 2016 aikana. Kolmas haastattelu toteutettiin puhelinhaastatteluna marraskuussa 2016. Puhelinhaastattelua kuvataan jäljempänä. Kasvotusten järjestettävien puolistrukturoitujen yksilöhaastattelujen haastateltavat valittiin kahdesta eri pankista, joista molemmat ovat suuria finanssialan toimijoita Suomessa. Haastattelut järjestettiin pankkien omissa tiloissa. Tilat olivat molemmissa haastatteluissa rauhalliset, eikä niissä esiintynyt häiriötekijöitä. Molemmat haastattelut kestivät noin 60 minuuttia. Lisäksi haastateltavat antoivat mahdollisuuden ottaa myöhemmin yhteyttä sähköpostitse, mikäli jatkokeskusteluita ilmeneisi.

Ensimmäinen haastateltava toimii trade finance -osastolla asiakaspalvelun esimiehenä ja hänellä on 15 vuotta kokemusta työskentelystä trade financen parissa. Hän tuntee syvällisesti eri trade finance -palveluiden ominaisuudet ja pakotteiden huomioimisen palveluiden päivittäisessä toiminnassa. Toinen haastateltavista on pankin Chief Compliance Officer, vastuualueenaan pakotteita koskeva compliance-toiminta. Hän on työskennellyt yli 30 vuotta pankkialalla erilaisissa riskienhallinnan ja compliancen tehtävissä. Tällä hetkellä hän toimii osastolla, jonka piiriin kuuluvat suuret yritys- ja instituutioasiakkaat, pankit ja varainhoitajat. Chief Compliance Officerin tehtäviin kuuluu muun muassa pakotteiden seuranta, pakotteiden riskienhallinnan järjestelmien kehittämistä sekä myötävaikuttamista erilaisissa aiheeseen liittyvissä projekteissa. Lisäksi hän tekee käytännön valvontaa pakotteiden toimeenpanossa ja toimii yksittäisissä tapauksissa neuvonantajana eri asiakasvastuuyksiköille. Vaikka työntekijöitä koulutetaan jatkuvasti pakotteiden käsittelyyn, tarvitaan välillä asiantuntijan neuvoja transaktioiden ja pakotemääräysten tulkintaan. Compliance-osaston tarkoituksena on tuoda muille liiketoimintayksiköille tietoon lainsäädännön määräykset sekä ohjata ja neuvoa niiden toimeenpanossa. Lisäksi compliance-osasto toimii valvojan roolissa ja huolehtii siitä, että pankin politiikkaa ja toimintaohjeita noudatetaan kaikilla osastoilla.

Valitsemalla haastateltavat eri työtehtävistä pyrittiin keräämään vastauksia talouspakotteiden vaikutuksiin erilaisista näkökulmista – käytännön trade finance -palveluista sekä toisaalta pankin riskienhallinnan ja compliancen puolelta. Haastatteluissa noudatet-

tiin tarkasti teemahaastattelun ominaisuuksia: haastateltavat saivat teemoittain rakennetut kysymysrungot etukäteen, mutta keskustelu pidettiin avoimena ja joihinkin aiheisiin syvennyttiin toisia enemmän. Haastattelurunko on tutkimuksen liitteessä 1. Ensimmäisen haastattelun jälkeen muotoiltiin muutamien kysymysten sanamuotoja ja painotettiin enemmän compliancen aihepiiriä toisen haastateltavan työnkuvan vuoksi.

Molemmat haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Merriamin (2009, 109) mukaan haastattelu voidaan tallentaa tekemällä muistiinpanoja, nauhoittamalla tai ottamalla videokuva. Muistiinpanojen haittana on niiden epätäsmällisyys, sillä kaikkea ei haastattelun lomassa ehdi kirjoittaa ylös. Näin myös virheiden mahdollisuus kasvaa ja keskittyminen itse haastatteluun saattaa kärsiä. Videokuvaus ei tässä tutkimuksessa tullut tarpeeseen, koska haastateltavien ilmeiden ja eleiden analyysi ei ole tutkimuksen fokuksena. Nauhoittaminen valikoitui parhaaksi menetelmäksi, koska sen avulla haastattelun sisällön yksityiskohtainen analysointi on mahdollista ja siihen voi palata myöhemmin. Merriam korostaa nauhoituksen litteroinnin tärkeyttä. Vaikka litterointi vie paljon aikaa, se mahdollistaa haastattelun sisällön yksityiskohtaisemman tarkastelun ja auttaa huomioiden tekemisessä. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineisto jaettiin kategorioihin tutkimuksen teoriaa mukailevalta pohjalta. Havainnoista pyrittiin löytämään yhteneväisyyksiä, jotka mahdollistavat yleistyksen. Tämä vapaamuotoinen päätelmien muodostus on Hirsjärven ja Hurmeen (1988, 116) mukaan mielekäs analyysitapa, kun aineisto koostuu harvoista tapauksista. Määrällinen havaintojen koodaus ei ole perusteltua tällaisen aineiston käsittelyssä.

Kasvotusten järjestettävien haastattelujen lisäksi marraskuussa 2016 järjestettiin yksi 30 minuuttia kestänyt puhelinhaastattelu. Haastateltava edusti ICC:n eli kansainvälisen kauppakamarin Suomen osastoa. Suomessa ICC:n roolina on toimia kansainvälisen kaupan vaikuttamis- ja yhteistyöverkostona. Se luo yrityksille kanavan osallistua maailmanlaajuiseen yritys yhteistyöhön. Lisäksi ICC:n tarkoituksena on laatia kansainvälisiä raportteja, ohjeistuksia ja sääntökokoelmia yrityksille ja pankeille. ICC:n edustaja on työssään jatkuvasti tekemisissä ulkomaankauppaa tekevien yritysten ja pankkien kanssa. Hänellä on näkemystä erilaisista kansainvälisen kaupan trendeistä suomalaisessa kontekstissa. Haastattelu toteutettiin puhelimitse haastateltavan kiireiden vuoksi. Haastateltava ei ollut saanut etukäteen haastattelukysymyksiä. Puhelinkeskustelu noudatti ennemmin avoimen haastattelun kaavaa, koska sen aikana käytiin avointa keskustelua tutkimuksen aiheen ympärillä. Puhelua ei nauhoitettu, mutta sen aikana tehtiin muistiinpanoja keskustelusta.

Haastateltavien ja pankkien nimiä ei mainita tutkimuksessa. Tämä selkeästi mahdollisti avoimen keskustelun, sillä toinen pankkialan haastateltavista mainitsi heti haastattelun alussa muotoilevansa vastauksia sen mukaan, mainitaanko nimi vai ei. Koska anonymiteetti ei vaikuta negatiivisesti tutkimuksen tuloksiin, vaan päinvastoin sillä näyttää olevan positiivisia vaikutuksia haastateltavien avoimuuteen, on perusteltua jättää

nimet ja pankkien organisaatiotiedot pois. Trade finance -osaston esimies on nimetty asiantuntija A:ksi ja Chief Compliance Officer asiantuntija B:ksi. Puhelimitse haastateltua henkilöä kutsutaan ICC:n edustajaksi.

5 TALOUSPAKOTTEIDEN ROOLI TRADE FINANCE -PALVELUISSA

5.1 Trade finance Suomessa

Trade finance -osaston esimies eli asiantuntija A kertoo, että trade finance -palveluilla on Suomessa pitkät perinteet. Hänen mukaansa suomalaisten yritysten eniten käyttämiä trade finance -palveluja maksutavoissa ovat remburssit ja asiakirjaperittävät. Vakuuksista käytetyimpiä ovat ulkomaankaupan pankkitakaukset. Palveluiden käytössä ei ole nähtävissä merkittäviä eroja liittyen yrityksen kokoon tai toimialaan. Selkeästi palveluiden kysyntään vaikuttavat eniten riskit siinä kohdemaassa, johon yritys käy kauppaa. Myös rahoituksen tarjoaminen kauppakumppanille on tärkeä syy käyttää pankin trade finance -palveluita.

Vaikuttaa maa- ja pankkiriski siinä, että mitä kauemmas viedään tai mitä kauempaa tuodaan, niin trade finance tulee mukaan ja halutaan suojautua riskeiltä. Sitten halutaan mahdollisesti rahoittaa tai antaa rahoitusta näille kauppakumppaneille. Se voi olla yksi tarjouksen kilpailukeinoista, että pystyy antamaan rahoitusta sille ostajalle.
(Asiantuntija A)

Asiantuntija A:n mukaan käyttöpääoman rahoituksen voidaan nähdä olevan selkeä trendi trade finance -palveluissa. Perinteisissä tuotteissa kysyntä näyttää pysyneen melko vakiona, mutta erilaisia käyttöpääoman rahoituksen tuotteita kysytään entistä enemmän. Hänen mukaansa tuontiyrietykset pyrkivät selkeästi pidentämään toimintasykliä ja haluavat ostoilleen maksuaikaa. Mahdollisesti tavarat pyritään jälleenmyymään ennen maksua, jolloin pankki toimii väliajan rahoittajana. Asiantuntija A toteaa, että trade financen kysyntää lisää luonnollisesti myös yksilöllisesti tuotettujen tuotteiden myynti. Mikäli tuote on räätälöity ostajan tarpeisiin, on myyjällä normaalia suurempi tarve suojautua luottoriskeiltä. Jos kauppa syystä tai toisesta epäonnistuisi, olisi vaihtoehdoisen ostajan löytäminen haastavaa. Asiantuntija A korostaa, että myös kauppakumppanin tuntemisella on merkittävä vaikutus siihen, paljonko yritys uskaltaa kantaa riskiä. Mikäli kauppasuhte on jo vakiintunut, on toisesta osapuolesta usein saatu riittävästi informaatiota. Silloin myös luottamus on korkeampi, ja yritykset voivat käyttää suoria maksuja trade finance -palveluiden sijasta.

Asiantuntija A toteaa trade finance -palveluiden roolin olevan merkittävä yritysten ulkomaankaupassa. Hän korostaa pankkien tarjoaman trade financen olevan tärkeää yrityksille etenkin silloin, kun kauppaa käydään eksoottisilla alueilla ja laajennetaan

liiketoimintaa sellaisiin maihin, joista ei ole aiempaa kokemusta. Finanssikriisin vaikutukset ovat näkyneet yritysten kasvavassa mielenkiinnossa laajentaa toimintaansa uusille alueille.

Se finanssikriisin myötä on nähty, että kun se (yrityksen) liiketoiminta mitä aiemmin on ollut, on lähtenyt alta, niin kauppakumppaneita haetaan eksoottisemmista maista, esimerkkinä vaikka syvä Afrikka. (Asiantuntija A)

ICC:n edustaja uskoo, että remburssien ja muiden trade finance -palveluiden merkitys ja kysyntä tulevat ainakin lähitulevaisuudessa pysymään ennallaan. Hänen urallaan on jo pitkään puhuttu etenkin remburssien katoamisesta palveluvalikoimasta, mutta tämä ei kuitenkaan ole toteutunut. Näyttää siltä, että perinteisiä trade finance -palveluita pidetään edelleen tehokkaimpina välineinä ulkomaankaupan riskienhallinnan ja sujuvan maksuliikenteen mahdollistamisessa, vaikka uusia palvelumuotoja kehitetäänkin jatkuvasti.

Asiantuntija A kertoo, että Suomessa noudatetaan trade finance -palveluissa tarkasti ICC:n laatimia sääntökokoelmia. Hänen pankissaan kaikki remburssitoimeksiannot tehdään UCP-ohjeistuksen ja perittävät URD-ohjeistuksen mukaan. Noin puolet pankkitaukauksista laaditaan ICC:n sääntöjen alaisesti. Myös Chief Compliance Officer eli asiantuntija B vahvistaa, että hänen tietonsa mukaan kaikki suomalaiset pankit noudattavat pääsääntöisesti ICC:n ohjeistuksia. Vaikka säännöillä ei ole lain asemaa, ovat ne jo pitkään olleet olennainen osa käytännön toimintaa. ICC:n edustaja korostaakin organisaation roolia ohjeiden ja itsesääntelysuositusten laatimisessa. Hänen mukaansa etenkin viime vuosina yritykset ovat alkaneet toivoa enemmän erilaisia tulkintaohjeita etenkin complianceen liittyvissä kysymyksissä, kuten rahanpesun ehkäisemisessä. Tästä syystä ICC on alkanut laatia raportteja ja ohjeistuksia myös compliance-toimintaan liittyen. ICC ei kuitenkaan halua ottaa kantaa erilaisiin poliittisiin kysymyksiin tai lainsäädäntöön. Organisaation tavoitteena on auttaa yrityksiä ja pankkeja toimimaan mahdollisimman tehokkaasti kansainvälisillä markkinoilla kunkin ajankohdan olosuhteiden vaatimilla tavoilla.

5.2 Talouspakotteet käytännön palveluprosessissa

Kaikki kolme haastateltavaa ovat samaa mieltä siitä, että pakotteiden huomioiminen trade finance -palveluissa on melko tuore ilmiö, vaikka talouspakotteita on käytetty historiassa vuosisatojen ajan. Kun asiantuntija A aloitti trade financen parissa työskentelyn vuonna 2001, talouspakotteita ei tarkasteltu toiminnassa oikeastaan millään tasolla. Hänen mielestään vasta arviolta vuosista 2010–2011 lähtien pakotteiden valvonta on aloitettu

järjestelmällisesti, ja vuosi vuodelta niiden seuranta on tiukentunut. Nykyään pakotteiden noudattaminen ja transaktioiden tarkastaminen on palveluprosessissa arkipäivää. Myös asiantuntija B:n mukaan talouspakotteet näkyvät nykypäivänä pankin toiminnassa sekä laajemmalla riskienhallinnan tasolla että käytännön prosesseissa.

Kyllä niillä (pakotteilla) on aika merkittävä vaikutus siihen trade financen prosessiin verrattuna aikaan, jolloin pakotteiden merkitys ei ollut niin tärkeä.
(Asiantuntija B)

ICC:n edustajan arvelee ilmiön taustan olevan vuoden 2001 Yhdysvaltojen terrorismi-iskuissa, joiden seurauksena ryhdyttiin vähitellen konkreettisiin kansainvälisiin toimenpiteisiin terrorismin rahoituksen ja rahanpesun estämiseksi. Asiantuntija B:n mukaan sen sijaan ilmapiirin muutos alkoi näkyä noin kymmenen vuotta sitten, kun Irania kohtaan asetetuissa pakotteissa tapahtui laadun ja voimakkuuden muutos. Silloin viranomaiset alkoivat laajemmin panostaa myös pakotteiden kunnolliseen hallintaan. Tähän vaikutti osittain EU:n laaja pakoteohjelma Iranissa, mutta erityisesti Yhdysvaltojen toiminnalla oli kansainvälisiä vaikutuksia. Yhdysvaltojen pakoteohjelma Iranissa oli erittäin tiukka, ja mukaan tulivat ”ekstraterritoriaaliset” aspektit. Tämä tarkoitti sitä, että Yhdysvaltojen hallinto pystyi lainsäädäntönsä perusteella vaikuttamaan myös muiden valtioiden toimintaan.

Vaikka USA:n pakotteet ei ollutkaan täällä laki, niin ne pystyi sitten kuitenkin vaikuttamaan siihen, että kaikkialla maailmassa tuli ottaa huomioon myös USA:n pakotteet Iraniin nähden. Mä luulen, että se oli yksi sellainen heräte. (Asiantuntija B)

Molemmat pankkiasiantuntijat vahvistavat, että suomalaisissa pankeissa seurataan nykyään lain vaatimien EU:n ja YK:n asettamia pakotteiden lisäksi Yhdysvaltojen valtiovarainministeriön OFAC:n asettamia pakotteita. Asiantuntija A:n mukaan OFAC:n pakotelistan noudattaminen on suomalaisille pankeille välttämätöntä, vaikka juridista velvoitetta ei ole. Pankin dollaritilit Yhdysvaltalaisissa pankeissa jäädytettäisiin välittömästi, mikäli se rikkoisi OFAC:n pakotepolitiikkaa. Pankki asetettaisiin luultavasti Yhdysvalloissa tämän seurauksena myös ”mustalle listalle”, jolloin pankin maksuliikenne Yhdysvaltoihin olisi käytännössä mahdotonta.

Asiantuntija B:n mukaan yksi syy siihen, että pakotteiden noudattamiseen on jouduttu kiinnittämään enemmän huomiota ja resursseja, on muutos pakotekeinoissa. Ennen pakotteilla rajattiin tiukasti yksittäinen valtio kaiken toiminnan ulkopuolelle, kun nykyään pakotteita kohdennetaan valikoidusti vain joillekin tahoille. Hän antaa esimerkiksi Etelä-Afrikan pakotteet rotuerottelun aikana. Silloin kiellettiin kaikki

kanssakäyminen Etelä-Afrikan kanssa, joten pakotteiden noudattaminen oli hyvin yksinkertaista. Nykypäivän kohdennetut pakotteet eli asiantuntija B:n sanoin ”smart sanctions” ovat haastavampia käsitellä. Niissä jotkut asiat sallitaan ja toiset kielletään, ja mukana saattaa olla erilaisia lisenssivaatimuksia tai muita erityispiirteitä. Siksi pakotteiden käsittely vaatii aiempaa enemmän osaamista, asiantuntemusta ja ymmärrystä pankeissa.

Molemmat pankkiasiantuntijat kertovat, että talouspakotteet liittyvät vahvasti päivittäiseen toimintaan trade finance -palveluissa. Asiantuntija A:n mukaan jokainen transaktio on tarkistettava, koska pankki ei voi ottaa riskiä rahaliikenteestä kiellettyjen tahojen kanssa. Talouspakotteiden alla olevien kohteiden kanssa ei yksiselitteisesti voida suorittaa maksuliikennettä tai muita tapahtumia. Kun jotain maata, yhteisöä tai henkilöä kohtaan asetetaan pakotteita, voidaan olemassa olevat sopimukset hoitaa loppuun. Asiantuntija A:n mukaan tästä puhutaan termillä ”snap back”, eli pakotteilla ei voida takautuvasti vaikuttaa jo tehtyihin sopimuksiin. Kuitenkin uusien trade finance -sopimusten laatiminen ja rahaliikenne kiellettyjen kohteiden kanssa tulee pysäyttää välittömästi. Sopimusten osapuolet käydään jokaisessa transaktiossa tarkasti läpi ja verrataan niitä listoihin pakotteiden kohteista.

Asiantuntija A:n pankissa trade finance -liiketoimintayksikkö on vastuussa siitä, että pakotelista on verrattu jokaiseen transaktioon. Ohjeet toimintatavoille tulevat compliance-osastolta, joka vastaa pankin riskipolitiikasta ja käytännön linjauksista. Asiantuntija A:n mukaan henkilökuntaa koulutetaan jatkuvasti pakoteasioiden käsittelyyn liittyen. Asiantuntija B kertoo, että heillä on laadittu erillinen trade finance compliance -prosessi. Sen avulla varmistetaan, että kaikkea toimintaa osastolla tarkastellaan niin sanotun pakotelinssin läpi. Jokainen trade financen -transaktioita käsittelevä työntekijä on koulutettu osaamaan perusteet talouspakotteiden hallinnasta. Tämän lisäksi osastolla on muutamia koulutettuja erityisosaajia, jotka tuntevat pakotteiden riskienhallinnan prosessin syvällisemmin. Mikäli työntekijä kohtaa epäselvän tapauksen tai riskin pakotteiden rikkomisesta, hän siirtää tapauksen ensin käsittelyyn erityisosaajalle. Erityisosaaja voi konsultoida tapauksessa seuraavaa porrasta konsernitasolla. Mikäli tilanne on erityisen mutkikas ja sen ratkaisu näyttää mahdottomalta, tulee asia käsittelyyn korkeimmalle asiantuntijatasolle eli asiantuntija B:lle.

Asiantuntija A:n mukaan transaktiot trade finance -palveluissa eivät koskaan etene täysin automaattisesti, vaan prosessissa on aina ihminen välissä. Siksi hänen mielestään pakotteiden noudattaminen on palvelussa tehokasta. Mitään ei jätetä täysin järjestelmien varaan, vaikka osa valvontaprosessista tapahtuu joskus automatiikan avulla. Tästä syystä asiantuntija A ei näe olevan riskiä siitä, että pankki vahingossa olisi laittomissa transaktioissa mukana. Vaikka riskin mahdollisuutta ei kokonaan voi poistaa, on hänen mielestään pankilla riittävät valvontamekanismit. Mikäli virheitä tapahtuisi, olisivat ne

menneet useiden silmien ohi. Asiantuntija B sen sijaan korostaa, ettei kaikkea toimintaa ole mahdollista järjestää manuaalisesti. Tarvitaan asianmukaisia tietojärjestelmiä, jotka hoitavat automaattista valvontaa. Valvonnan tuloksia käsitellään sekä automaation että manuaalityön avulla. Mahdolliset poikkeamat otetaan tarkempaan käsittelyyn lisätutkintaan varten. Trade finance -palveluiden maksu- ja dokumenttiliikenteeseen käytetty automaation ja manuaalityön kombinaatio valitaan sen perusteella, mikä on kussakin tilanteessa mahdollista ja perusteltua. Esimerkiksi trade finance -transaktiossa käytetyssä SWIFT-järjestelmässä suuri osa dokumenteista kulkee elektronisessa muodossa nykyään sujuvasti, mutta osa asiakirjoista on pakko käsitellä edelleen paperimuodossa.

Asiantuntija A kertoo, että heillä prosessi transaktion tarkastamisessa on yhteinen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisen kanssa. Hän viittaa erityisesti lain määräämään pankin selonottovelvollisuuteen. Ensin transaktiosta tutkitaan, onko kyseessä asiakkaan normaali liiketoimi. Tämä tarkoittaa sitä, että kauppa sisältää tavaraa, jota asiakas tavallisesti ja perustellusti vie ja tuo. Transaktioon kiinnitetään huomiota, jos se poikkeaa jollain tavalla normaalista toiminnasta. Uusien asiakkaiden kohdalla valvonnassa tulee olla erityisen tarkkana. Asiantuntija B:n pankissa sen sijaan työvälineet, valvontajärjestelmä ja organisaatiot ovat vain osittain samoja pakotteiden ja rahanpesun valvonnassa. Hänen mukaansa näiden kysymyksenasettelu on oltava hieman erilainen. Pakotteiden valvonnassa lähtökohtana on se, että pakotteiden kohteena olevat tahot on määritelty ja nimetty. Tehtävänä on löytää pankin kautta kulkevasta virrasta kielletyt ja rajoitteiden alaiset tahot. Sen jälkeen tutkitaan onko transaktion pakotemääräysten mukaan kielletty vai sallittu. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä pankki ei sen sijaan tiedä, kuka mahdollinen rikollinen toimija on. Siksi näiden transaktioiden havaitsemisen täytyy perustua muihin kriteereihin, kuin pakotteiden tapauksessa. Tämä on asiantuntija B:n mukaan olennaisin periaatteellinen ero, joka pakotteiden hallinnassa ja rahanpesun estämisessä on.

5.3 Asiakkaan tunteminen ja pakoteriskin vastuunjako

Asiantuntija A kertoo, että talouspakotteiden hallintaan pankin toiminnassa linkittyy olennaisesti asiakkaan tuntemisen prosessi. Pankilla on lain määräämä velvollisuus tuntea asiakkaansa perusteellisesti. Asiantuntija A korostaa, että vaikka vaatimus tulee ulkopuolelta, on myös pankin oman riskienhallinnan kannalta tärkeää arvioida, millaisia asiakkaita pankilla on ja mitä riskejä niistä aiheutuu. Asiantuntija B on asiasta samaa mieltä.

Asiakkaiden tunteminen on kaiken pankkitoiminnan perusta, että jos ajatellaan asiallista vakavaa pankkitoimintaa, niin jos et tunne asiakkaita, niin et voi toimia.
(Asiantuntija B)

Asiantuntija B huomauttaa, ettei asiakkaan tunteminen ole uusi ilmiö. Jo kauan ennen viranomaisvaatimuksia pankkiirit ovat tunteneet paikalliset henkilö- ja yritysasiakkaansa sukupolvien yli. Nykyään asiakkaan tunteminen on muuttunut aiempaa monimutkaisemmaksi, koska kaikkia asiakkaita ei ole mahdollista tuntea henkilökohtaisesti. Tämän vuoksi osaaminen tulee rakentaa eri tavalla, ja asiakkaan tuntemiseen liittyviä prosesseja kehitetäänkin jatkuvasti. Aiemmin esimerkiksi pankkitakausten kohdalla vienti- tai tuontiasiakkaan luottokelpoisuus arvioitiin nopeasti, ja sen jälkeen luotonanto oli sujuvaa standardiehtojen mukaisesti. Asiantuntija B kuvailee nykyisen prosessin olevan huomattavasti hitaampi. Pankin tulee tietää tarkasti sopimukseen liittyvät yksityiskohdat; mihin takaus liittyy, ketkä ovat todellisia vastapuolia sekä mitä ovat sopimukseen liittyvät tuotteet ja näiden loppukäyttö. Prosessiin liittyy siis iso joukko kysymyksiä, joihin pankki tarvitsee vastauksen ennen sopimuksen allekirjoittamista.

Myös asiantuntija B korostaa asiakkaan tuntemisen olevan olennainen osa pakotteiden riskienhallinnan toteuttamista.

Pitää tietää kuka transaktioiden takana on, mitä asiakas tekee ja kenen kanssa se tekee, millä tuotteilla ja palveluilla, ja miksi se pankkia käyttää ja mihin. Eli kaikki tällaiset asiat vaikuttaa siihen, että voidaan sen asiakkaan tuntemisen perusteella arvioida tämän asiakkaan käyttäytymistä ja transaktioita. Ja jos ajatellaan noita rahanpesun ja terrorismin estämisen ja pakotteiden valvonnan prosesseja, niin hyvin paljon ne ovat riippuvaisia siitä, että se asiakastunteminen on hyvää. Tämä know your customer on aivan ehdoton edellytys onnistuneen sanktoriskinhallinnan toteuttamiseen. (Asiantuntija B)

Molemmat pankkiasiantuntijat korostavat, että jokainen uusi asiakas arvioidaan ja tutkitaan jo ennen, kun sen kanssa voidaan tehdä rahoitus- ja maksusopimuksia. Mikäli asiakasyritys toimii maissa, joissa on voimassaolevia pakotteita, pankki tutkii millaiset compliance-järjestelmät yrityksellä itsellään on. Asiantuntija B kertoo, että samalla arvioidaan, mitä kautta pakoteriski voi realisoitua pankille. Riski voi liittyä tuotteisiin joilla asiakas käy kauppaa, niiden loppukäyttöön tai yrityksen kauppakumppaneihin. Joidenkin asiakkaiden kohdalla riski voi toteutua näiden kaikkien kautta. Jokainen yksittäinen transaktio käydään läpi tämän laajan asiakastuntemuksen pohjalta.

Asiantuntija A huomauttaa, että selonottovelvollisuus asiakkaista on vielä tavallista korkeampi, kun kauppaa käydään suuren riskin maissa. Silloin myös pankin asiakkaan tulee tuntea normaalia tarkemmin oman asiakkaansa taustat, eli esimerkiksi kuka omistaa

vastapuolena olevan yrityksen ja kenelle tuote on todellisuudessa menossa. Koko ketju käydään läpi siltä varalta, että joku sen tahoista on pakotteiden kohteena. Tätä kutsutaan asiakkaan asiakkaan tuntemiseksi (*engl. know your customer's customer*). Asiantuntija A:n mukaan pankilla ei ole resursseja auttaa asiakkaitaan tämän prosessin läpiviennissä, vaan yritys tekee tarvittavat tarkastukset joko itse tai erilaisten konsulttifirmojen kautta. Asiantuntija B ei näe asiaa näin yksinkertaisena. Hänen mukaansa esimerkiksi Venäjän pakotteiden kohdalla muutaman sadan nimen pakotelistan taustalla on tuhansia henkilöitä ja yrityksiä, jotka ovat välillisesti pakotteiden kohteena. Tällaisen määrän identifiointi on etenkin pienille yrityksille mahdotonta ilman ulkopuolista palveluntuottajaa. Ulkopuoliseen konsultointiin ei kuitenkaan aina ole resursseja. Siksi vastuu transaktioiden laillisuudesta siirtyy pitkälti pankille, vaikka tämä ei sitä välttämättä toivoisikaan.

Myös ICC:n edustajan mukaan yritysten on haastavaa kerätä kaikkea pakotteisiin liittyvää informaatiota. Tietoa on paljon ja se tulisi kerätä useista eri lähteistä. Vaikka esimerkiksi EU tarjoaa erilaisia helpdesk-ratkaisuja ja neuvontaa yrityksille pakotteiden noudattamiseen, on kokonaiskuvan muodostaminen ongelmallista. Pakotteiden asettamien rajoitusten soveltaminen omaan liiketoimintaan näyttää olevan haaste useille yrityksille.

Asiantuntija B:n mielestä vastuuta ei siis voi täysin siirtää asiakkaalle. Silti hän huomauttaa, että pakotelaki ja muu asiaa koskeva lainsäädäntö ovat samoja kaikille yrityksille. Siksi myös asiakkaille korostetaan, että jokaisella kansainvälisessä kaupassa toimivalla yrityksellä on oltava omat pakotevalvontajärjestelmänsä tai tarvittaessa laajempi compliance-ohjelma, joka takaa määräysten ja lakien noudattamisen. Asiantuntija A lisää, että asiakkaalla tulee olla myös ulkoministeriön myöntämät vientiluvat kunnossa, jos se käy kauppa esimerkiksi kaksikäyttötuotteilla. Kaksikäyttötuotteet ovat tuotteita, joita voidaan käyttää sotilaallisiin tarkoituksiin. Pankki vaatii nähtäväksi nämä luvat ja varmistaa, että yritys on tehnyt muiltakin osin tarvittavat tarkastukset toiminnassaan.

Asiantuntija A:n mukaan vastuun jakautumisen kannalta pankki on viime kädessä vastuussa transaktioiden laillisuudesta ja siitä, että sen asiakas on toiminut oikein. Asiantuntija B korostaa, että siksi pankin on toimintaansa suojellakseen rakennettava valvontamekanismit asiakasyritysten hallintajärjestelmien päälle. Toistaiseksi se tehdään hänen mukaansa asiakkaalle ilmaiseksi. Asiakkaita neuvotaan pitämään huolta omista järjestelmistään, mutta tämän lisäksi kerrotaan pankin tekevän laajempaa valvontaa. Motiivina taustalla toimii osittain se, että pankkia valvotaan viranomaisten puolelta huomattavasti tarkemmin kuin yrityksiä.

Asiantuntija A:n mukaan Suomessa tietotaso pakotteiden noudattamisesta on hyvällä tasolla suurissa yrityksissä. Niissä on tavallisesti nimetty compliance-toimihenkilöitä, jotka huolehtivat ohjeiden mukaan toimimisesta ja yrityksen riskipolitiikan kehittä-

tämisestä. Pienemmissä yrityksissä pakoteasioita ei tunneta yhtä hyvin, minkä vuoksi pankin tulee olla erityisen tarkka niiden kohdalla. Myös asiantuntija B vahvistaa, että osaamisessa on suuria eroja yritysten välillä. Samalla kun pakotteisiin suhtautuminen on muuttunut pankeissa, voidaan nähdä muutoksia myös yrityksissä. Yksittäisen yrityksen tietotason kehitys riippuu selvästi siitä, kuinka kauan se on ollut mukana ulkomaankaupassa ja missä määrin se on kohdannut talouspakotteiden vaikutusta toimintaansa. Tämä vaikuttaa suoraan siihen, kuinka hyvin yritys havaitsee ja ymmärtää talouspakotteiden aiheuttamat rajoitteet ja osaa ottaa huomioon niihin liittyvät aspektit toiminnassaan. Asiantuntija B kertoo huomanneensa, että joillain yrityksillä pakotteiden tarkastelu liiketoimissa on jo pitkään ollut arkipäivää. Tällaisissa yrityksissä on kehittyneet compliance-ohjelmat ja työntekijöitä koulutetaan aiheeseen liittyen jatkuvasti. Toisissa yrityksissä taas pakotteiden käsittely on täysin uutta. Suuressa pankissa nähdään tapauksia laidasta laitaan.

On esimerkkejä, joissa ollaan: ”ai mitä, pitäisikö meidän tällaistaikin ottaa huomioon”, että ei ole tietotasoa eikä osaamista. Ja silloin tietysti riski siitä, että esimerkiksi mennään liiketoimiin pakotteiden kohteena olevien tahojen kanssa on suuri, jos ei ole edes tiedostettu, että sellainen ongelma on olemassa. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B toteaa, että erilaisia tullimääräyksiä ja tuotesektoreihin liittyviä rajoitteita toki esiintyy jokaisella toimialalla, ja suurin osa vienti- tai tuontikauppaa käyvistä yrityksistä on omaan alaansa kohdistuvien sääntöjen kanssa tottuneesti tekemisissä. Lisäksi jo esimerkiksi Neuvostoliiton ajalla Yhdysvallat toimeenpani erilaisia länsimaisen teknologian vientirajoituksia, jotka vaikuttivat moniin alalla toimiviin suomalaisiin yrityksiin. Nykypäivänä pakotteet kuitenkin ylittävät enemmän toimialarajoja. Vaikka esimerkiksi elintarvikeyritys tuntisi tarkasti elintarvikemääräykset, kuluttajamääräykset ja muut alan vientiä koskevat rajoitteet, tänä päivänä sen tulee ottaa huomioon myös erilaiset kohdennetut talouspakotteet maksuliikenteestään lähtien.

On mahdollista, että tietämättömyyden sijasta asiakas toimii tarkoituksella lain vastaisesti. Asiantuntija A:n mielestä trade finance -palveluissa petoksen riski suomalaisten yritysten suunnalta on kuitenkin melko pieni. Hänen mukaansa ei ole suurta uhkaa siitä, että suomalaiset yritykset vääristelisivät dokumentteja tai peittelisivät kauppajen todellista sisältöä. Samaa ei kuitenkaan voi sanoa vastapuolista esimerkiksi Venäjällä. Pankin on vaikeaa luottaa asiakkaiden ulkomaisiin kumppaneihin.

Mä näkisin sen niin, että suomalaiset yritykset ovat aika rehellisiä, mutta heidän kauppakumppaninsa saattaa olla epärehellisiä. Että siksi meidän täytyy olla tarkkoja, että tutkitaan ne asiakirjat huolellisesti. (Asiantuntija A)

Asiantuntija B:n mukaan suomalaisten yritysten tekemien petosten sijasta riski laiminlyönneistä johtuu lähinnä edellä mainitusta tietotason ja osaamisen puutteesta. Kun ongelmaa ei tiedosteta, riski epäonnistumisista on suurempi. Toisaalta pankki ei voi sataprosenttisesti varmistua siitä, ettei petoksia ole tehty. On vaikeaa sanoa, millainen järjestelmä olisi niin varma, ettei sen läpi pääsisi ollenkaan väärinkäytöksiä. Pankkien järjestelmät ovat kehittyneet ajan saatossa, mutta niissä on varmasti aikanaan ollut puutteita. Siksi asiantuntija B:n mukaan on vaikeaa tietää, kuinka paljon pakotteiden vastaista toimintaa on harjoitettu pankin tietämättä. Tämä onkin yksi asioista, joita pankki tarkastelee liiketoimintansa riskiarvioinnissa, compliance-puolella ja sisäisessä tarkastuksessa. Suomessa Finanssivalvonta harjoittaa valvontaa omalta osaltaan ja arvioi sitä, millaiset järjestelmät ovat riittäviä lain vaatimusten toteutumiseksi. Muissa Euroopan maissa valvontaa suorittavat niiden vastaavat toimijat. Viime kädessä Euroopan keskuspankki valvoo paikallisia valvontaviranomaisia ja ottaa kantaa siihen, millaiset toimenpiteet ovat riittäviä pakotteiden, rahanpesun ja terrorismin rahoituksen valvonnassa.

Kun keskustellaan asiakkaan tuntemisesta ja trade finance -tuotteiden itsenäisyysperiaatteesta, asiantuntija A ei näe ristiriitaa näiden välillä. Hänen mukaansa itsenäisyysperiaate liittyy enemmän siihen, että on olemassa irrallinen rahoitusinstrumentti kauppasopimukseen nähden. Kun tehdään maksu- tai takaussopimus, sen taustalla olevan kauppasopimuksen mahdollisia rikkomuksia ei tarvitse tutkia.

Mutta se on eri asia, kuin se asiakkaan tunteminen. Että kyllä meidän täytyy tahot tietää, kenen kanssa me toimitaan. Ja se ei liity esimerkiksi remburssiin mitenkään. Pakotelistatarkistukset tehdään ennen, kuin tuote tarjotaan asiakkaalle. (Asiantuntija A)

Myös asiantuntija B korostaa, että pankilla tulee olla kokonaiskuva jatkuvasti mielessään. Vaikka instrumentilla olisi juridinen itsenäisyys tai erillisuus kaupan sopimuksista, on sen taustalla aina toimintaa, joka pankin tulee nykypäivänä tuntea ja ymmärtää. Itsenäisyysperiaatetta ei voi tietenkään unohtaa, koska sen mukaisesti esimerkiksi on demand -takauksen maksuvaatimukseen pankin pitää vastata heti ilman viivästyksiä. Siksi pankin on tärkeää selvittää takauksen taustalla olevat puitteet huomioon jo etukäteen ja varmistaa, onko pakoteaspekti olemassa kyseisessä transaktiossa. Tämän riskiarvion perusteella rakennetaan sopimuksen termit ja ehdot. Nykyään asiantuntija B:n pankissa on liitetty kaikkiin sopimuksiin sekä maksunvälityksessä että trade finance -palveluissa erilliset lausekkeet, joissa muistutetaan pankin oikeudesta ja velvollisuudesta pysäyttää kyseinen transaktio, mikäli se on pakotteiden vastainen.

5.4 Muutos palveluiden tarjonnassa ja pankkiverkostoissa

Asiantuntija A kertoo, että pankissa tehdään jatkuvaa riskiarviota eri maista. Jonkun maan sulkeminen kokonaan palveluiden ulkopuolelle on kuitenkin harvinaista. Hänen mukaansa Pohjois-Korea ja Syyria ovat heidän pankissaan ainoat alueet, joille ei välitetä lainkaan transaktioita. Iranissa tehdään tällä hetkellä kartoituksia toiminnan laajemmasta käynnistämisestä. Asiantuntija B:n pankissa asiaan suhtaudutaan tiukemmin. Iraniin liittyviin liiketoimiin ei liitytä millään tavalla, vaikka Iranin pakotteita lievennettiin vuoden 2016 alussa merkittävästi ja Yhdysvallat poisti suuren osan pakotteistaan alueella. Hänen mukaansa maassa on kuitenkin edelleen voimassa merkittäviä pakotteita, ja yritysten taustoista ja omistajista on haastavaa saada luotettavaa tietoa. Pankkijärjestelmän läpinäkyvyys on heikkoa ja siitä saadaan huonosti informaatiota.

Asiantuntija B:n mukaan vaatisi erittäin suurta panostusta, jotta pankki voisi turvata oman ja asiakkaidensa riskin Iraniin liittyvässä liiketoiminnassa. Tuottavat liiketoimintamahdollisuudet alueella eivät näytä tällä hetkellä tarpeeksi kannattavilta riskiin nähden. Tästä syystä asiakkaille palvelujen tarjoamisesta joudutaan kokonaan kieltäytymään. Myös ICC:n edustaja mainitsee Iranin esimerkkinä haastavasta toimintaympäristöstä. Hänen mukaansa liiketoimintaa alueella ei saada onnistumaan juuri informaation saatavuuden ja epäluotettavuuden vuoksi.

Toisena esimerkkinä asiantuntija B esittelee Ukrainan Krimiä koskevat pakotteet. Yhdysvallat on sulkenut kokonaan rahaliikenteen Krimille, lukuun ottamatta henkilöltä henkilölle välitettäviä ei-kaupallisia maksuja. Alueella toimivat pankit ovat Venäjän pakotteiden suorana kohteena olevia pankkeja, jolloin käytännön mahdollisuus hoitaa transaktioita EU:n ja Yhdysvaltojen määräysten rajoissa olisi hyvin haastavaa. Vaikka asiakkaalla olisi sallittua ja laillista liiketoimintaa alueella, ei asiantuntija B:n pankki tarjoa mitään palveluita siihen liittyen. Asiakaspalvelu siis heikkenee tai loppuu kokonaan väistämättä korkean riskin alueilla. Asiantuntija B:n mukaan samanlaisia esimerkkejä on useita ja niitä tulee varmasti jatkossakin. Hänen mukaansa kaikki suuret eurooppalaiset pankit ovat samassa tilanteessa, eivätkä ne tarjoa palveluita erittäin riskillisille alueille ollenkaan.

Asiantuntija B toteaa, että tarjonnan rajoittumisen lisäksi pakotteet näkyvät suoraan aikaviiveinä pankin asiakaspalvelussa. Erilaiset kontrollit vievät aikaa, kun dokumentaatiovaateet kasvavat ja transaktioista vaaditaan enemmän tietoa. Tähän tarvitaan pankilta prosessien kehittämistä, tietojärjestelmiä ja henkilöstä, jotka kaikki vaativat rahaa. Asiantuntija B:n mukaan on mahdollista, että trade finance -palvelujen kysyntä ja tarjonta tulevat laskemaan myös tämän johdosta.

Kustannukset nousevat, että se on sitten yks sivujuonne siinä, että silloin asiakas maksaa tietenkin lopulta. Ja jos ei sitten näytä siltä, että asiakas on innokas maksamaan kustannuksia, niin se palvelu tietysti lopetetaan tai loppuu kannattamattomana. (Asiantuntija B)

Asiantuntija A:n mukaan riskejä kasvattavia tilanteita kohdemaassa pyritään ennustamaan mahdollisimman hyvin ja reagoinnin tulee olla nopeaa. Esimerkkinä hän kuvailee Turkin levottomuuksia kesällä 2016. Pankissa reagoitiin jo ensimmäisiin uutisiin välittömästi ja tehtiin erilaisia arvioita siitä, joudutaanko riskihintoja nostamaan trade finance -palveluissa. Markkinoiden ja pankkien sulkeminen toiminta-alueelta on mahdollista nopeallakin aikataululla. Myös asiantuntija B:n mukaan riskienhallinnan prosessiin liittyy olennaisesti monitorointi eli seuranta. Pankin tulee seurata muuttuvia tilanteita maailmalla jatkuvasti ja peilata niiden vaikutusta omien asiakkaidensa toimintaan. Pankilla on myös lain vaatima velvollisuus tehdä jatkuvaa seurantaa.

On tilannekohtaista, kuinka nopeasti pankki pystyy käynnistämään trade finance -palveluiden tarjonnan tiettyyn kohteeseen pakotteiden purkamisen jälkeen. Asiantuntija A:n mukaan Venäjän tapauksessa transaktioita voitaisiin alkaa välittämään lähes saman tien, koska pankilla on laaja verkosto ja kumppaneita alueella jo valmiiksi. Vastakohtana hän esittää Iranin pakotteet. Iran on ollut käytännössä pankin liiketoiminnan ulkopuolella jo 10 vuoden ajan. Siksi toiminnan käynnistäminen maahan on hidasta ja vaatii pankilta huomattavan määrän työtä, ennen kuin yhteistyökumppanit on tarkastettu ja trade finance -palveluita voidaan tarjota asiakkaille.

Asiantuntija A korostaa, että maariskien arvioinnin lisäksi pankin tulee kiinnittää huomiota yhteistyöpankkiensa riskillisyyteen. Pankilla on velvollisuus tuntea asiakkaidensa lisäksi yhteistyöpankit ja niiden taustat. Siksi asiantuntija A:n mukaan pankit usein valitsevat muutamia yhteistyöpankkeja kohdemaassa, joiden käyttöä se suosittelee transaktioissa myös asiakkailleen. Joskus asiakas saattaa ehdottaa muun kuin yhteistyöpankin käyttämistä. Silloin pankki arvioi tapauskohtaisesti, kannattaako uutta pankkisuhdetta lähteä avaamaan. Asiantuntija A kertoo, että uuden pankkisuhteen avaaminen on erittäin kallis ja työläs prosessi. Asiakkaan mukanaan tuoman liiketoiminnan tulee olla tarpeeksi tuottavaa ja luoda hyviä mahdollisuuksia, jotta pankin on perusteltua aloittaa avausprosessi.

Yksi trendi mikä on maailmalla on se, että pankkisuhteita vähennetään. Koska toinen pankki pitää tuntea, ja se on manuaaliprosessi ja maksaa paljon, niin maailmanlaajuisesti pankkisuhteita ollaan karsimassa. Että keskitetään sitä liiketoimintaa tiettyjen kumppaneiden kanssa. (Asiantuntija A)

Myös asiantuntija B vahvistaa kyseisen trendin olleen nähtävissä viime vuosina. Hänen mukaansa aiemmin pankkisuhteiden avaaminen oli halpa ja sujuva prosessi. Kunhan pankin lisenssit ja muut perustiedot olivat olemassa, pankkisuhteita voitiin avata nopeallakin aikataululla. Asiakkaan tuntemisen tiukentunut sääntely on tuonut omat lisähaasteensa yhteistyöpankkien tuntemiseen. Kansainvälisiä kirjeenvaihtajapankkisuhteita katsotaan lainsäädännön näkökulmasta korkean riskin alueena, joka vaatii pankeilta niin sanottua laajennettua kohteen tarkastusta (*engl. due diligence*). Asiantuntija B:n mukaan päätöksentekoprosessi vaatii myös pankin sisällä hyväksyntää eri hallintoportailta. Tämä on johtanut siihen, että pankin on hyödyllisempää karsia verkostojaan ja valita vain keskeiset tahot, joiden kanssa se toimii. Toki tämän edellytyksenä on, että valitut jäljelle jääneet pankit ovat laadukkaita. Yhteistyöpankeilla tulee olla käytössään riittävät prosessit, jotta voidaan varmistua siitä, että niiden toiminta kyseisen alueen muiden pankkien kanssa on valvottua. Asiantuntija B arvelee, että ilmiö näkyy tulevaisuudessa myös pienten pankkien karsiutumisenä markkinoilta.

Kyllä ne ovat muokanneet tätä maailman pankkiverkostoa nämä vaatimukset, ja tulevat jatkossa muokkaamaan edelleen. Ja siinä seuraus varmaan on, että isot, kauniit ja vahvat vahvistuu, ja pienet kuolee pois. (Asiantuntija B)

Pankkisuhteiden keskittämisestä huolimatta Asiantuntija A ei vielä ole vielä nähnyt sellaista trendiä, että pienten tai keskisuurten yritysten olisi vaikeaa saada rahoitusta. Suomalaisille yrityksille trade finance -palveluja voidaan tarjota aina, kun kyseessä on luotettava asiakas. Asiantuntija ole kuullut pankin asiakkailta, että kehittyvistä maista tai kehitysmaista olisi haastavaa löytää asiakkaita rahoituksen tarjonnan vähäisyyden vuoksi. Myöskään asiantuntija B ei usko, että pienten ja keskisuurten yritysten rahoitus häviäisi ilmiön seurauksena. Hänen mukaansa rahoituksen saatavuuden puute voi johtua lähinnä siitä, että pienissä yrityksissä ei ole riittävän luotettavia riskienhallinnan ja hyvän liiketoimintatavan prosesseja. Asiantuntija B:n mukaan tullaan luultavasti näkemään sellainen asennemuutos, että compliancen perusasioiden kuntoon laittamista vaaditaan yhä voimakkaammin jatkossa myös pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä.

Asiantuntija B kertoo, että yritysten rahoituksessa tärkeässä roolissa ovat edelleen valtioiden vientitakuulaitokset, kuten Suomessa Finnvera. Niiden toiminnan jatkuminen on tärkeää erilaisten hankkeiden kannalta kaiken kokoisille yrityksille. Pankit ovat mielellään tiiviissä yhteistyössä vientitakuulaitosten kanssa. Asiantuntija B ei kuitenkaan usko, että valtio tulisi muilta osin ottamaan pankeilta tehtäviä pienten ja keskisuurten yritysten ulkomaankaupan rahoituksessa.

..että olisi jotain valtion rahoituslaitoksia, jotka rahoittaa sitten pieniä yrityksiä, joilla asiat on retuperällä, niin en mä usko sellaiseen trendiin ollenkaan. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B uskoo, että vähitellen pienten yritysten osaaminen hyvän liiketoimintatavan noudattamisessa paranee, ja silloin niille on tarjolla myös kansainvälistä rahoitusta.

5.5 Talouspakotteiden noudattamisen sääntely ja valvonta

Asiantuntija A kertoo, että pakotteiden noudattamista valvotaan viranomaisten puolelta tarkasti Suomessa. Pankit ovat hyvin perillä vaatimuksista ja kehittävät valvontaprosessejaan jatkuvasti. Asiantuntija B:n mukaan suomalaisen tai yleensäkin pohjoismaisen pankkitoiminnan perinteeseen ei kuulu määräysten rajamailla toimiminen. Tätä kutsutaan compliance-yhteyksissä termillä *conduct risk*, jolle ei ole vakiintunutta suomenkielistä käännöstä. Trade finance -puolella on jo vuosien ajan noudatettu tarkasti esimerkiksi kansainvälisen kauppakamarin säännöksiä instrumenttien käsittelyssä ja pankeilla on hyvät prosessit niihin liittyen. Asiantuntija B:n mukaan asian taustalla näkyy laajemmin Suomen riippuvuus ulkomaankaupasta.

Siinä on myös sellainen välttämättömyyden ja pakon luoma hyve, koska Suomi on kuitenkin avoin talous, jolle ulkomaankauppa on tärkeää. Sen sujuvuus ja luotettavuus ovat tärkeitä aspekteja. Ja pankeilla tietenkin on ollut siinä kontekstissa on oma tärkeä roolinsa. (Asiantuntija B)

ICC:n edustaja vahvistaa näkemykset suomalaisten pankkien ja yritysten tunnollisuudesta. Hänen mielestään osa sääntelyn kasvun vaikutuksista Suomessa on lähinnä ”psykologisia”. Suomessa on perinteisesti seurattu viranomaisten ohjeita ja määräyksiä hyvin tarkasti verrattuna useisiin muihin valtioihin. Tämä näkyy sääntöjen tiukassa tulkinnassa. Pankit pelkäävät erilaisia vahingonkorvausvaatimuksia, mikäli laiminlyöntejä tapahtuisi. Sama pelko on muiden yritysten johtajilla ja vastuuhenkilöillä. Lisäksi ollaan hyvin tarkkoja mainekysymyksissä. Rehellisyyttä halutaan viestiä kaikille sidosryhmille. Tämä luo Suomeen yleisesti ilmapiirin, jossa jokaista sääntöä halutaan tulkita ja noudattaa tinkimättömästi. ICC:n edustajan mukaan tämä näkyy muun muassa niin, että yrityspoolelta toivotaan yhä enemmän ICC:n laativan tulkintaohjeita erilaisiin compliance-kysymyksiin ja kasvavaan sääntelyyn. ICC onkin koonnut erilaisia suosituksia ja tulkinta-apua muun muassa rahanpesun estämiseen liittyviin kysymyksiin. Näitä ei ole kuitenkaan edustajan mukaan haluttu yhdistää tai liittää nykyisiin ohjekokoelmiin, kuten UCP:een.

Asiantuntija B kertoo, että pakotteiden kohdalla lainsäädäntö ei ole vielä aivan yhtä kehittyntä, kuin esimerkiksi rahanpesun estämisessä. Rahanpesulain mukaan pankkien

tulee arvioida riskit ja laatia niiden pohjalta riskiperusteiset prosessit, joilla pystytään estämään pankkien palveluiden käyttö rahanpesutarkoituksissa. Monissa pankin toiminnoissa riskiperusteinen arviointi onkin mahdollista ja kansainvälisesti tarkasti määriteltyä. Pakotteiden noudattamisen kohdalla lainsäädäntö taas poikkeaa jonkin verran esimerkiksi EU:ssa ja Yhdysvalloissa. Asiantuntija B:n mukaan eroja on esimerkiksi siinä, mitä pidetään riittävän hyvänä valvontajärjestelmänä ja kuinka suurta panostusta pankilta vaaditaan sen varmistamiseksi, että pakotteiden vastaista toimintaa ei pankin sisällä tapahdu. Yhdysvaltojen lainsäädännössä todetaan, että pankeilla tulee olla riittävät prosessit pakotteiden hallitsemiseen. EU:n lainsäädännössä taas katsotaan asioiden olevan kunnossa, jos pankissa on toimittu huolellisuutta noudattaen, eikä ole syytä epäillä varsinaisia laiminlyöntejä. Pankki ei siis välttämättä ole vastuussa valvonnan epäonnistumisesta, jos se on pyrkinyt toimimaan huolellisesti.

Molemmat pankkiasiantuntijoista ovat siltä mieltä, ettei talouspakotteiden noudattamisen sääntelyn ja valvonnan kasvua voi selittää trade financen riskillisyyden muutoksilla. Asiantuntija A:n mukaan laitton toiminta on huomattavasti helpompaa suorien maksujen kautta kuin trade finance -palveluiden tiukan seulan alla. Hänen mukaansa sääntelyn lisääntyminen on enemmän jatkumoa pankkialan yleisen sääntelyn tiukentumiselle. Trade financerissa on perinteisestikin oltu tarkkoja, mutta nykyään kaikkea halutaan tarkkailla vielä yksityiskohtaisemmin. Asiantuntija B näkee asian niin, että pankkien vastuuta laitton toiminnan valvonnassa on yleisesti haluttu lisätä viime vuosina. Hänen mukaansa lainsäätäjät ja viranomaiset ovat selkeästi motivoituneet yhä enemmän sen varmistamiseen, että heidän asettamiaan pakotteita todella noudatetaan. Pankeilla on merkittävä rooli kansainvälisen maksuliikenteen ja muiden transaktioiden välittäjänä ja mahdollistajana, joten vastuun siirtäminen niille on luonnollinen seuraus, kun valvontaa halutaan lisätä.

Pankit ovat tietenkin jonkinlaisena gatekeeperinä kaikille virroille, ja otollisessa asemassa hoitamassa tällaista poliisitehtävää tai viranomaistehtävää. Aikamoinen tehtävä, minkä yhteiskunta on pankeille asettanut, eikä ihan halpa. (Asiantuntija B)

Myös asiantuntija A:n näkemys on, että useiden eri säädösten seuraaminen ja noudattaminen lisännyt työmäärää trade financen parissa merkittävästi. Sääntelyn määrä näyttää kasvavan vuosi vuodelta, eikä siihen luultavasti tule muutosta. Tilanne tulee hyväksyä ja pankin pitää mukauttaa toimintaansa sen mukaan.

Se on vaan hyväksyttävä, että jokainen transaktio vie vähän enemmän aikaa, kuin ennen pakotteita ja tiukentuneita säädöksiä. Se on tietysti ikävää, kun pitäisi olla tehokas, mutta tämä on nyt tämä maailma, ja se ei ihan heti tule muuttumaan. (Asiantuntija A)

Myös asiantuntija B:n mukaan asiaan liittyy olennaisesti ristiriita viranomaistehtävän ja tehokkaan maksunvälityksen rakentamisessa. Pankit ovat asiakaspalvelun ja tehokkaan toiminnan näkökulmasta pyrkineet vuosien ajan kehittämään erilaisia niin sanottuja *straight through* -prosesseja, joissa kenenkään koskematta transaktiot kulkevat automaattisesti ja nopeasti. Ongelmia syntyy, kun samaan aikaan asetetaan vaatimus kyseisen prosessin tarkasta kontrolloinnista ja valvonnasta. Vaikka myös valvonta voidaan tiettyyn pisteeseen asti automatisoida, se ei ole mahdollista täydessä mittakaavassa. Asiantuntijan mukaan helposti menetetään ”lapsi pesuveden mukana”, jos valvonta asetetaan tiukasti kyllä-ei -muotoiseksi ja transaktiot etenevät itsestään. Silloin erilaiset yksityiskohdat ja puuttuvat tiedot jäisivät huomaamatta.

Molempien asiantuntijoiden haastattelusta kävi ilmi, kuinka merkittävä rooli Yhdysvalloilla on pakotekysymyksissä sekä niiden kansainvälisessä sääntelyssä ja valvonnassa. Asiantuntija B:n kanssa keskustelussa nousivat esiin myös OFAC:n jakamien sanktioiden vaikutukset kansainvälisesti pankkien toimintaan. Hän ei tiedä yhtään tapausta, jossa suomalainen pankki olisi laiminlyönyt OFAC:n vaatimuksia, mutta kansainväliset tapaukset ovat tuttuja. Suomalaisten pankkien volyymit Yhdysvaltojen liiketoiminnassa ovat suhteellisen pieniä verrattuna esimerkiksi Euroopan suuriin pankkeihin, mikä on luultavasti yksi syy esimerkkien puuttumiselle. Asiantuntija B:n mukaan erityispiirteenä sanktiotapauksissa onkin se, että kyseisillä pankeilla on ollut Yhdysvalloissa vahvaa liiketoimintaa, joka on ollut suoraan paikallisen lainsäädännön alaista. Suomalaisissa pankeissa Yhdysvaltojen lainsäädäntöä noudatetaan lähinnä soveltuvin osin sen mukaan, millainen kytkös kullakin transaktiolla on Yhdysvaltoihin.

Asiantuntija B:n mukaan OFAC:n jakamat sanktiot ovat selkeästi konkretisoineet pankkien vastuuta pakotteiden noudattamisessa. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei suurten pankkien OFAC:lta saamista sanktioissa ole ollut taustalla oikeuden päätöksiä tai varsinaisia sakkoja. Tapauksissa on ollut kyse miljardien arvoisista ”sopimussakoista”, joissa pankit ovat suostuneet vapaaehtoisesti maksamaan OFAC:lle tekemistään laiminlyönneistä. Näissä on ollut taustalla tarkoituksenmukaista pakotteiden kiertämistä. Asiantuntija B:n mukaan toiminta on ollut täysin systemaattista, eikä siten voida puhua vahingoista tai edes huolimattomuudesta.

5.6 Venäjä-pakotteet

Kaikissa kolmessa haastattelussa käsiteltiin tarkemmin esimerkkitapauksena Venäjä-pakotteita. Venäjän pakotteiden erityispiirteenä Asiantuntija A näkee niiden nopean aikataulun. Pankeilta vaadittiin ripeää reagoimista uuteen tilanteeseen. Uusia toimeksiantoja ei voitu vastaanottaa ja riskiarvioita jouduttiin uudistamaan monella tasolla. Koska

pakotteiden myötä suomalaisten yritysten Venäjän-kauppa romahti, oli niillä merkittävä vaikutus myös suomalaisten pankkien trade finance -palveluiden kysyntään. Toisaalta jos pakotteet tulevaisuudessa puretaan, on toiminnan uudestaan avaaminen pakotteiden kohteille Venäjällä nopeaa. Tämän mahdollistaa aiempi aktiivinen toiminta Venäjän-kaupassa.

Asiantuntija B:n mukaan Venäjän pakotteissa on ollut useampia erityispiirteitä suomalaisessa kontekstissa, kun verrataan niitä muihin kansainvälisiin pakotetapauksiin. Oleellisesti merkittävää on ollut pakotteiden läheisyys. Vaikka talouspakotteet olivat vaikuttaneet useiden yritysten kansainväliseen kauppaan aiemminkin, tulivat ne Venäjän tapauksessa lähemmäs, kuin koskaan aiemmin. Suomessa oli myös useita yrityksiä, joiden liiketoimintaa talouspakotteet eivät olleet koskeneet ennen Venäjän pakotteita, jolloin tilanne tuli uutena. Lisäksi Suomessa toimii venäläisiä yrityksiä ja asuu venäläisiä henkilöitä, joista osa joutui pakotelistoille. Asiantuntija B:n mukaan tämä erityinen läheisyysaspekti lisäsi todennäköisyyttä pakotteiden asettamien rajoitusten kohtaamisesta. Samalla tietotaso pakotteiden hallinnan suhteen on parantunut hyvin suuressa joukossa suomalaisia yrityksiä.

Toisena erityispiirteenä asiantuntija B pitää Venäjän pakotteiden monimuotoisuutta, joka hieman poikkeaa aiemmista pakotetapauksista. Aiemmissa pakoteohjelmissa on määritelty yksiselitteisesti kielletyt tahot, joiden kanssa ei voida toimia. Venäjän pakotteet sisälsivät kuitenkin erilaisia sektoripakotteita, jotka sallivat normaalin toiminnan kohteen kanssa, mutta pidempiaikainen rahoitus on kiellettyä. Tällä asiantuntija B tarkoittaa esimerkiksi venäläisiä pankkeja koskevia rajoituksia. Pakotteiden monimuotoisuus tuo haastavuutta niiden hallintaan, kun verrataan käytäntöjä muissa pakoteohjelmissa. Venäjän pakotteet olivat myös hyvin laaja-alaisia. EU ja Yhdysvallat asettivat erilaisia sektoripakotteita, kaksikäyttötuoitteiden rajoitteita sekä alueellisia pakotteita esimerkiksi Ukrainan Krimillä.

Asiantuntija B:n mukaa erityisen haasteen sekä pankeille että yrityksille aiheuttaa Venäjän pakotteiden kohteena olevien henkilöiden suuri määrä. EU ja OFAC ovat laatineet pakotteiden kohteista omat listansa, jotka ovat vain osittain yhtenäisiä. Suomalaiset pankit ottavat molemmat listat huomioon, joten valvottavia nimiä on noin 300–400 kappaletta. EU:n ja Yhdysvaltojen vaatimukset eroavat osittain, mutta molempien pakotemääräykset koskevat myös kaikkia yrityksiä, joista listan henkilöt omistavat yli 50 %. Kun nämä määräykset otetaan huomioon ja identifioidaan kaikki henkilöt, saadaan listalle yli 4000 nimeä, joihin pakotteet kohdistuvat. Asiantuntija B:n mukaan etenkin pienten yksittäisten yritysten on mahdotonta identifioida kaikkia näitä henkilöitä transaktioissaan, elleivät ne käytä ulkopuolisia palveluntuottajia. Hän toteaa, että pankeissa on paremmat mahdollisuudet ja resurssit kiellettyjen tahojen identifiointiin kuin yrityksissä, mutta työmäärä on valtava.

Vaikka olisi hyvää tahtoaikin ja prosesseja, niin käytännössä vaan se (identifiointi) voi silti olla hankalaa. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B:n mukaan Venäjän pakotteiden noudattaminen lähti kuitenkin sujumaan suomalaisissa yrityksissä pääsääntöisesti hyvin. Tietotaso ja osaaminen yrityksissä on noussut nopeasti. ICC:n edustaja on sitä mieltä, että vientirajoituksia enemmän haasteita suomalaisille yrityksille ovat luoneet erilaiset rahoitusrajoitteet ja kohdennetut pakotteet. Riski siitä, että liiketoimintaan liittyy pakotteiden kohteena olevia henkilöitä suoraan tai välillisesti, on melko korkea. Hänen mielestään suomalaisissa yrityksissä on ollut nähtävissä merkittäviä Venäjän pakotteiden aiheuttamia haasteita. Pakotteiden käytännön tulkinta on ollut ajoittain vaikeaa, mikä on aiheuttanut epävarmuutta ja pelkoa mahdollisten laiminlyöntien seurauksista.

5.7 Yhteenveto empiriasta

Asiantuntija A:n haastattelussa vahvistui käsitys siitä, että pankkien tarjoamalla trade finance -palveluilla on tärkeä rooli yritysten ulkomaankaupassa. Yritykset käyttävät trade finance -palveluita erityisesti neljästä syystä. Ensinnäkin kohdemaan riskillisuus vaikuttaa siihen, kuinka paljon suojausta yritys kaipaa transaktiolleen. Toisena syynä on rahoituksen tarjoaminen kauppakumppaneille sekä oman käyttöpääoman rahoitus. Kolmantena taustatekijänä kysynnälle on räätelöity tuotanto. Kauppa on huomattavasti tavallista riskillisempi, kun tuotteet on valmistettu yksilöllisesti asiakkaalle. Neljäs syy trade financen tarpeelle on epäsymmetrinen informaatio, joka korostuu uusissa kauppasuhteissa. Mitä vähemmän vastapuolesta on saatavilla informaatiota, sitä todennäköisemmin yritys turvautuu trade finance -palveluihin. Suosituimmat trade finance -palvelut Suomessa ovat remburssi, asiakirjaperittävä ja ulkomaankaupan pankkitakaukset.

Kaikkien haastateltavien mielestä talouspakotteiden huomioiminen on suhteellisen tuore ilmiö trade finance -palveluissa. Pankkien asiantuntijoiden mukaan muutos on alkanut näkyä viimeisen kymmenen vuoden sisällä. Taustalla on muun muassa Yhdysvaltojen tiukentunut pakotepolitiikka, joka asettaa vaatimuksia kaikille pankeille, jotka ovat tekemisissä yhdysvaltalaisten pankkien ja dollarimaksujen kanssa. Myös muut pakotteita asettavat tahot ovat alkaneet kiinnittää enemmän huomiota siihen, että pakotteita todella noudatetaan vaatimusten mukaisesti. Pakotteet ovat nykypäivänä myös aiempaa monimutkaisempia. Kokonaisten kauppasaartojen sijasta pakotteita kohdennetaan yhä useammin tiettyihin henkilöihin tai sektoreihin, mikä vaatii enemmän perehtymistä niin pankeilta kuin yrityksiltäkin.

Nykyään talouspakotteiden noudattamisen valvonta on tärkeä osa päivittäistä toimintaa trade finance -osastolla. Molemmista pankeista compliance-osasto laatii yleisen politiikan ja toimintaohjeet, joiden toimeenpanon vastuu on trade finance -osastolla. Käytännössä talouspakotteiden valvonta tapahtuu tarkastamalla jokainen trade finance -transaktio vertaamalla sitä voimassaoleviin pakotelistauksiin ja viranomaisrajoituksiin. Pakotteiden kohteille ei voi välittää maksuja, eikä niiden kanssa voi tehdä muitakaan transaktioita tai sopimuksia. Samalla pankin tulee huomioida erilaiset vienti- ja tuontirajoitteet esimerkiksi kaksikäyttötuotteiden osalta. Pakotevalvonta järjestetään tällä hetkellä pankeissa automaation ja manuaaliryönteihin yhdistelmänä. Automatisointi pyritään viemään pitkälle, mutta luotettavuuden säilyttämiseksi tarvitaan myös manuaaliprosesseja.

Haastatteluissa korostui erityisesti asiakkaan tuntemisen tärkeys. Lainsäädännön mukaan pankin tulee tuntea asiakkaansa. Tällä tarkoitetaan erilaisia selvityksiä, joiden avulla kartoitetaan muun muassa asiakkaan tavanomaisia liiketoimintaa ja kumppaneita. Vaatimukset ovat selkeästi kasvaneet viime vuosina, ja niitä on laajennettu koskemaan myös esimerkiksi kirjeenvaihtajapankkisuhteita ja asiakkaiden asiakkaita. Haastateltavien mielestä asiakkaan tunteminen on ehdoton edellytys pakoteriskien hallinnassa. Lain noudattamisen lisäksi on myös pankin oman riskinhallinnan kannalta tärkeää, että se tuntee asiakkaansa toiminnan syvällisesti.

Vaikka talouspakotteiden noudattamista vaaditaan lain mukaan kaikilta, näyttää haastattelujen perusteella vastuu nojautuvan pitkälti pankeille. Pankkeihin kohdistuu huomattavasti laajempaa viranomaisvalvontaa kuin yrityksiin, ja pakotteiden laiminlyönnistä aiheutuvat korvausvastuut jäävät usein pankeille. Siksi pankkien on täytynyt kehittää toimivat järjestelmät pakotteiden hallintaan, vaikka myös asiakasyrityksiltä vaaditaan compliance-toiminnan kehittämistä pakoteriskien näkökulmasta.

Haastatteluissa nousi esiin pankeille siirretyn valvontatehtävän ongelmallisuus. Tehokas maksunvälitys kärsii kasvavien selvitysvaatimusten vuoksi. Siksi pankit ovat viime vuosina muun muassa karsineet kansainvälisiä pankkiverkostojaan ja keskittäneet yhteistyötä muutamien tahojen kanssa. Trade finance -palveluita riskillisille alueille pyritään välttelemään ja jopa lopettamaan, koska informaation keräämisestä ja valvonnasta johtuvat kustannukset tekevät niistä kannattamattomia. Osasyynä ilmiölle on Yhdysvaltojen valtiovarainministeriön OFAC:n ja muiden viranomaisten määräämät miljoonasanktiot pakotteiden laiminlyönnissä. Haastateltavat eivät näe tilanteeseen tulevan muutosta, vaan päinvastoin uskovat sääntelyn ja vaatimusten kasvavan tulevaisuudessa.

Haastateltavien mukaan Suomessa ei ole havaittu väärinkäytöksiä tai laiminlyöntejä pakotteiden noudattamisessa. Suomalaiset yritykset ovat pääsääntöisesti rehellisiä, joskin transaktioissa tulee aina ottaa huomioon myös mahdollisuus kauppakumppanien

epärehellisyydestä. Pankkien asiantuntijoiden mukaan suomalaiset pankit ottavat vakavasti viranomaisvaatimukset, ja tehokkaita valvontajärjestelmiä kehitetään jatkuvasti paremmiksi. Myös viranomaisvalvonta on Suomessa tehokasta, ja sääntöjen tiukassa tulkinnassa näkyy tunnollinen yrityskulttuuri.

Venäjän pakotteet ovat tuoneet talouspakotteet erityisen lähelle suomalaisia yrityksiä. Niiden myötä suuri osa yrityksistä on joutunut ensimmäistä kertaa huomioimaan talouspakotteiden asettamat rajoitukset omassa toiminnassaan. Yritysten osaamisessa ja tietotasossa on huomattavia eroja, mikä asettaa pankeille haasteita pakoteriskien hallinnassa. Läheisyysaspektin lisäksi Venäjän pakotteiden erityispiirteenä voidaan nähdä niiden monimuotoisuus. Pakotteet sisälsivät muun muassa erilaisia vientirajoitteita, rahoitusrajoituksia ja kohdennettuja henkilöpakotteita. Tämä on vaikeuttanut pakotteiden noudattamista ja kiellettyjen kohteiden identifioimista sekä yrityksissä että pankeissa.

6 KESKUSTELUA TULOKSISTA

6.1 Trade financen rooli ja talouspakotteiden merkityksen kasvu

Tutkimuksen haastatteluissa vahvistui käsitys siitä, että pankkien trade finance -palveluiden tarjonnalla on merkittävä rooli ulkomaankaupan rahoituksessa ja erilaisten maksutapojen mahdollistamisessa. Tätä näkökulmaa ovat edustaneet tutkimuksissaan muun muassa Amity ja Weinstein (2011), Ahn (2011) sekä Auboin (2015). Palveluiden kysyntä ei pankin asiantuntija A:n mukaan riipu yrityksen koosta tai toimialasta, vaan tärkeitä tekijöitä ovat kohdemaan riskillisuus, räätälöidyt tuotteet, rahoituksen tarve sekä epäsymmetrinen informaatio. Havainto tukee Malaketin (2014, 28) näkemystä trade finance -palveluiden tärkeimmistä tavoitteista: turvallinen maksuliikenne, rahoitus, riskienhallinta ja informaation jakaminen osapuolille.

Asiantuntija A korosti, että mitä riskillisempi kaupan kohdema on, sitä todennäköisemmin yritys ei halua tai pysty kantamaan maksuliikenteeseen ja rahoitukseen liittyviä riskejä itse. Saman huomion ovat tehneet muun muassa Niepmann ja Schmidt-Eisenlohr (2014, 2), jotka tutkivat remburssien, perittävien ja takausten käyttöä eri maissa. Heidän mukaansa palveluiden kysyntä vaihtelee merkittävästi kohdemaasta riippuen. Asiantuntija A lisäsi, että kaupankäynti eksoottisiin maihin on kasvanut vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Yritykset ovat alkaneet etsiä uusia mahdollisuuksia yhä kauempaa, kun aiempi liiketoiminta on vähentynyt tai loppunut kokonaan. Tämä on lisännyt tarvetta trade finance -palveluille. Myös yksilöllisten tuotteiden valmistus on tärkeä syy trade finance -palveluiden tarpeelle (Helppi ja Paloheimo 2005). Asiantuntija A totesi, että kaupan riskillisuus kasvaa huomattavasti, kun tuotteet räätälöidään asiakasta varten.

Hinkelmanin (2008, 1) mukaan myyjän ja ostajan erilaiset preferenssit maksun ajankohdasta luovat tarpeen pankkien tarjoamille ulkomaankaupan maksu- ja rahoitustavoille. Amity ja Weinstein (2011, 1844) taas toteavat, että pitkät toimitusajat luovat ulkomaankaupassa erityisen tarpeen käyttöpääoman rahoitukselle. Näitä näkemyksiä vahvistaa asiantuntija A:n kertomus siitä, että nykyisen trendin mukaan myyjät selkeästi haluavat maksun yhä nopeammin ja ostajat maksaisivat vasta, kun ovat itse jälleenmyyneet tuotteet. Asiantuntija A:n mukaan kysyntä käyttöpääoman rahoituksen tuotteille kasvaa tällä hetkellä jatkuvasti, ja rahoitusmahdollisuudesta on tullut tärkeä tekijä myös kauppojen tarjouskilpailuissa. Tämä tukee myös Jesswein (2008, 11) ja Toen ym. (2013) tekemiä havaintoja siitä, että etenkin pienillä ja keskisuurilla yrityksillä käyttöpääoman rahoitus on haaste ulkomaankaupassa. Lainojen saaminen pankista voi olla ongelma, jolloin trade finance -palveluiden rahoitusominais-

suus on niille erityisen tärkeää. Asiantuntija A:n mielestä kysyntä Suomessa ei kuitenkaan näytä riippuvan yrityksen koosta.

Mannin (2000, 2498) mukaan epäsymmetrinen informaatio on yksi tärkeimpiä tekijöitä, joka luo tarpeen pankkien tarjoamille trade finance -palveluille. Myös asiantuntija A huomautti tämän olevan tärkeää. Kun vastapuolesta on saatavilla vähän informaatiota, erilaiset riskit kasvavat huomattavasti. Tämän seurauksena yritys pyrkii siirtämään riskejä pankille. Asiantuntija A vahvisti Niepmannin ja Schmidt-Eisenlohrin (2014, 6) näkemyksen siitä, että vain vakiintuneissa kauppasuhteissa luottamus on niin suurta, että yritys voi käyttää suoria maksuja. Myös Glady ja Potin (2000) tutkivat epäsymmetrisen informaation yhteyttä trade finance -palveluihin. Heidän mukaansa eri maiden kulttuurit korostavat muun muassa moraalikadon mahdollisuutta, koska käsitykset sopimusten sitovuudesta ja lakien toimeenpanosta vaihtelevat. Tutkijoiden mukaan yritykset pystyvät tehokkaasti vähentämään epäsymmetrisen informaation haittoja pankkien trade finance -palvelujen avulla.

Menichinin (2011, 1790) mielestä epäsymmetrisestä informaatiosta aiheutuvien haittojen todennäköisyys kasvaa pankkien tarjoamissa trade finance -palveluissa verrattua yritysten keskinäisiin sopimuksiin. Väite perustuu siihen, että osapuolten määrän kasvaessa myös epäsymmetristä informaatiota on enemmän. Tälle näkemykselle ei löytynyt tukea haastatteluista. Asiantuntija A:n mukaan informaation puute on olennainen syy pankin palveluiden kysynnälle. Yritykset haluavat siirtää riskiä pankille erityisesti uusissa kauppasuhteissa. Ulkomaisista kumppaneista on haastavaa löytää luotettavaa informaatiota. Pankilla on verkostojensa avulla paremmat resurssit kerätä tietoja ulkomaisista yrityksistä. Trade finance -palveluissa riski vastapuolen laiminlyönneistä voidaan siirtää kokonaan pankille.

Suomessa käytetyimpiä trade finance -palveluita ovat asiantuntija A:n mukaan remburssit, takaukset ja perittävät. Tieto kysynnästä on yhtenäistä kansainvälisten raporttien kanssa, sillä myös ICC:n teettämien kyselyiden (2015) mukaan nämä kolme tuoteryhmää ovat tärkeimmät trade finance -palvelut, joita maailmalla käytetään. Maksutavoista etenkin remburssit ja perittävät ovat hyvin vanhoja instrumentteja, joita on käytetty jo vuosisatoja (Bishop 2003, 19). ICC:n edustajan mukaan näyttäisi siltä, ettei niiden suosio ole häviämässä, vaikka uusia palvelumuotoja kehitetään jatkuvasti.

Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että talouspakotteiden huomioiminen trade finance -palveluissa on tuore ilmiö verrattuna siihen, kuinka kauan talouspakotteita on käytetty kansainvälisessä politiikassa. Pankkien asiantuntijoiden mukaan muutos on tapahtunut kymmenen vuoden sisällä. Ennen vuotta 2010 asiantuntija A:n mukaan talouspakotteet eivät näkyneet trade finance -palveluissa lähes mitenkään. Asiantuntija B:n mukaan kymmenen vuotta sitten tapahtunut muutos Iranin pakotteissa voidaan nähdä eräänlaisena käännekohtana. Taustalla on Yhdysvaltojen tekemät lainsäädännölliset muutokset, joiden perusteella sen asettamien pakotteiden noudattamista vaaditaan

kaikilta dollarimaksuja välittäviltä pankeilta. Sen jälkeen pakotteiden noudattamisen sääntelyä ja viranomaisvalvontaa on myös muiden tahojen osalta tiukennettu vuosi vuodelta enemmän. Tämä on saanut kaikki kansainväliset pankit kiinnittämään huomiota pakoteriskeihin ja kehittämään niiden hallintaan parempia prosesseja. Näkemyksiä tukevat muun muassa havainnot siitä, että Yhdysvaltojen rooli talouspakotteiden asettamisessa ja valvonnassa on ollut historiassa merkittävä.

ICC:n edustajalla on ilmiön alkuperästä yhtenäinen näkemys Kernin (2002) kanssa. Molempien mukaan muutos on saanut alkunsa vuoden 2001 terrori-iskuista Yhdysvalloissa. Silloin pakotteista tuli olennainen keino terrorismin rahoituksen ja rahanpesun estämisessä. Yhdysvalloissa haluttiin, että OFAC:n asettamia pakotteita noudatetaan systemaattisesti ympäri maailmaa ja myös pankit osallistuvat terrorismin vastaiseen taisteluun. Haastattelujen havainnot tukevat tutkijoiden käsitystä siitä, kuinka merkittävä rooli Yhdysvalloilla on kansainvälisessä pakotepolitiikassa ja pakotteiden noudattamisen valvonnassa. Myös suomalaiset pankit seuraavat tarkasti OFAC:n rajoituksia, vaikka siihen ei ole varsinaista juridista velvoitetta. Tämän valossa on ymmärrettävää, että suuri osa talouspakotteita koskevasta tutkimuksesta keskittyy Yhdysvaltoihin (ks. esim. Malloy 2000, Yang ym. 2004, Hufbauer ym. 2007).

Yhdysvaltojen lisäksi Burrellin ym. (2012) mukaan myös Euroopassa viranomaiset ovat ottaneet tiukemman linjan pakotteiden valvonnassa. Muun muassa Iso-Britanniassa on määrätty mittavia sakkoja laiminlyönneistä pankeille. Asiantuntija B vahvisti näkemyksen, että pakotteita asettavat valtiot ja yhteisöt näyttävät yhä määrätietoisemmin seuraavan sitä, että heidän rajoituksensa otetaan vakavasti ja huomioidaan kaikessa pankkien ja yritysten toiminnassa.

Asiantuntija B nosti esille myös ilmiön pakotekeinovalikoiman muutoksesta kansainvälisessä politiikassa. Aiemmin talouspakotteilla useimmiten rajattiin kokonaisia valtioita kaiken liiketoiminnan ja rahaliikenteen ulkopuolelle. Pakotteiden valvonta oli tämän vuoksi pankeissa melko yksinkertaista. Nykypäivänä ovat kuitenkin yleistyneet niin sanotut älykkäät pakotteet (*engl. smart sanctions*) tai kohdennetut pakotteet, joista myös muun muassa Kaempfer ja Lowenberg (2007) ja Eriksson (2010) kirjoittavat. Erikssonin mukaan kohdennetut pakotteet ovat selkeä trendi esimerkiksi EU:n ja YK:n pakotepolitiikassa. Kohdennetuilla pakotteilla pyritään vaikuttamaan suoraan niihin tahoihin, jotka toimivat epätoivotulla tavalla. Samalla halutaan minimoida kohdemaan kansalaisten kokemaa haittaa. Tiettyihin ihmisryhmiin tai henkilöihin kohdennettuja pakotteita pidetään oikeudenmukaisempina, kuin koko maan asettamista kauppasaartoon. Asiantuntija B:n mukaan trendi on vaikuttanut huomattavasti pankkien työmäärään talouspakotteiden valvonnassa. Pankilla tulee olla jatkuvaa ajantasaista tietoa siitä, minkä tahojen kanssa toiminta on sallittua. Eniten haasteita aiheuttavat sellaiset sektoripakotteet, joissa sallitaan vain tietyn tyyppiset transaktiot kohteen kanssa.

6.2 Talouspakotteiden valvonnan päivittäinen prosessi

Yhtenä tutkimuksen tavoitteista oli selvittää, millä tavoin talouspakotteet vaikuttavat pankkien trade finance -palveluiden käytännön prosesseihin. Suomessa lainsäädäntö vaatii pankeilta konkreettisia toimia talouspakotteiden noudattamisen valvonnassa ja laiminlyöntien ehkäisyssä. Asiantuntija B kertoi, ettei lainsäädännössä ole kuitenkaan määritelty selkeitä kriteereitä siitä, kuinka pakoteriskin hallinnan prosessi tulee suorittaa. Haastatteluissa kävi selkeästi ilmi, että pakotteiden seuranta kuuluu trade finance -osaston päivittäiseen työhön. Jokaista transaktiota verrataan olemassa oleviin pakotemääräyksiin. Noudatettavat ohjeet saadaan pankin compliance-osastolta, joka laatii pankin toimintapolitiikan ja seuraa sen noudattamista muilla osastoilla. Vastuu valvontaprosessin käytännön toteutuksesta on trade finance -osaston työntekijöillä. Burrellin ym. (2012, 218) mukaan pankkien tulee kouluttaa henkilökuntaansa pakotekysymyksissä ja nimetä myös erillisiä vastuuhenkilöitä, jotka tuntevat pakoteriskit yksityiskohtaisesti. Molempien asiantuntijoiden pankeissa panostetaan henkilöstön koulutukseen pakoteasioissa. Asiantuntija B:n pankissa on lisäksi koulutettu trade finance -osastolta muutama erityisosaaja, jotka tuntevat pakotteiden hallinnan syvällisemmin. Mikäli vastaan tulee monimutkaisempia pakotetapauksia, voidaan nämä nostaa käsittelyyn myös compliance-organisaation eri tasoille.

Talouspakotteiden valvonnan prosessi on asiantuntija A:n pankissa yhteneväinen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisen prosessin kanssa. Burrell ym. (2012, 518) ovat esittäneet kritiikkiä prosessien yhdistämisestä. Heidän mukaansa rahanpesun ja pakotteiden valvonnan tulee erota toisistaan, koska rahanpesu sisältää laittomia rahanlähteitä, mutta talouspakotteiden kohdalla rahan alkuperä voi olla laillinen. Asiantuntija B:n pankissa valvontaprosessi onkin osittain erilainen. Hänen mukaansa tämä johtuu siitä, että pakotteiden valvonnassa pankilla on selkeät kohteet, joiden kanssa ei voida toimia. Rahanpesun ja terrorismin estämisessä mahdollisia rikollisia ei etukäteen tiedetä, minkä johdosta myös transaktioiden tutkimisen tulee tapahtua eri lähtökohdista.

Pakotteiden valvontaprosessin automaation taso vaihtelee selkeästi eri pankeissa. Asiantuntija A korosti manuaalityön tärkeyttä, kun taas asiantuntija B painotti suuren transaktiomäärän vaativan ilman muuta automatiikkaa. Kummassakin pankissa käytetään kuitenkin automaattisen ja manuaalisen valvonnan yhdistelmää. Asiantuntija A:n mukaan tämä parantaa järjestelmän luotettavuutta, sillä transaktiot menevät usean tarkastuksen läpi. Siten myös vahingossa tapahtuvien virheiden riski on hänen mielestään matala. Asiantuntija B korostaa, ettei valvonnan täydellinen automatisointi ole edes tavoitteena, koska pakotteiden seuranta vaatii aina erilaisten poikkeamien tarkastamista käsin.

6.3 Pakoteriskin hallinta

Haastatteluissa huomionarvoiseksi aiheeksi nousi asiakkaan tunteminen. Sitä molemmat pankkiasiantuntijat painottivat. Vaikka pankeilla on lain vaatima velvollisuus tuntea asiakkaansa ja tietää niiden taustat, asiantuntijoiden mukaan sillä on suuri merkitys myös pankin omassa riskienhallinnassa. Tutkijoista muun muassa Malaket (2014, 51) korostaa asiakkaan tuntemisen olevan tärkeää juridisen velvollisuuden lisäksi pankin sisäisen laadunvalvonnan ja riskienhallinnan näkökulmasta. Asiantuntija B:n mukaan pakoteriskienhallinnan valvontaprosessien rakentaminen olisi mahdotonta ilman asiakkaan tuntemista. Kaikki uudet asiakkuudet ja sopimukset pohjautuvat asiakkaan tunnistamiseen ja tuntemiseen. Vasta kun asiakkaan normaali liiketoiminta tunnetaan, voidaan siinä havaita poikkeamia. Pankki tekee myös jatkuvaa seurantaan olemassa olevien asiakkaiden osalta, koska tilanteet ja liiketoiminta voivat muuttua nopeallakin aikataululla.

Asiantuntija B huomautti, että asiakkaan tunteminen on jo vuosikausia ollut osa pankkitoimintaa. Sen luonne on kuitenkin muuttunut ja prosesseja on jouduttu kehittämään tehokkaammiksi. Aiemmin riitti, kun pankki tunsikin oman asiakkaansa ja selvitti tämän luottokelpoisuuden ennen varsinaisia transaktioita ja sopimuksia. Nykyään pankin on tehtävä huomattavasti laajempi selvitys, jossa tarkastellaan yksityiskohtaisesti asiakkaan vastapuolia, vastuuta ja tuotteiden loppukäyttäjiä. Asiantuntija A lisäsi, että selonottovelvollisuus asiakkaasta on vielä tavallista suurempi, kun kauppa käydään korkean riskin maissa. Silloin tulee tuntea myös asiakkaiden asiakkaat ja muut kumppanit. Malaketin (2014, 128) mukaan tämä laajennettu selvitysprosessi vie pankeilta paljon resursseja. Haastattelut tukivat näkemystä.

Tutkijoista muun muassa Chhinan (2016, 160) mukaan pankeilla voi olla haasteita täyttää asiakkaan tuntemisen vaatimukset samanaikaisesti trade finance -palveluja koskevien ohjeiden kanssa. Hän viittaa ICC:n ohjeistuksiin remburssien, perittävien ja takausten itsenäisyysperiaatteesta. Periaatteen mukaan tuotteet ovat itsenäisiä suhteessa kauppasopimukseen ja muihin transaktioon liittyviin asioihin. Chhina näkee tämän ristiriitaisena laajenevien asiakasselvitysten kanssa. Haastateltavien mukaan asia ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen. Asiakkaan tunteminen kuuluu pankin tehtäviin jo ennen, kuin mitään palvelua voidaan tarjota. Siksi se ei ole varsinaisesti ristiriidassa trade finance -instrumenttien juridisen itsenäisyyden kanssa. Haastateltava B kyllä myöntää, että asiakkaan tunteminen vie palveluilta tehokkuutta, joka on itsenäisyysperiaatteen taustalla oleva tavoite. Hänen mukaansa pankki ei voi myöskään täysin sivuuttaa itsenäisyysperiaatetta, sillä periaate vähentää pankin mahdollisuutta tehdä selvityksiä esimerkiksi takausten kohdalla enää siinä vaiheessa, kun maksuvaatimus esitetään. Tämän vuoksi korostuu etukäteen tehtyjen tarkastusten ja riskien arvioinnin rooli.

Haastatteluissa asiantuntijat korostivat myös asiakasyritysten vastuuta. Pakotelaki on sama kaikille yrityksille, vaikka pankkeja valvotaankin järjestelmällisemmin. Pankit vaativat omilta asiakkailtaan pakotevalvontajärjestelmiä ja muutenkin johdonmukaisia toimenpiteitä compliancen parissa. Asiakkaiden tulee myös itse huolehtia esimerkiksi kaksikäyttötuotteiden vientiluvista ja siitä, että liiketoiminta täyttää kaikilta osin lainsäädännön vaatimukset. Asiantuntija A:n mukaan pankilla ei ole resursseja auttaa asiakkaita esimerkiksi laajennetussa selvitysprosessissa, jossa asiakkaan tulee tehdä selvitykset omista asiakkaistaan ja koko kauppaketjun kaikista tahoista. Asiantuntija B ei nähnyt asiaa näin yksiselitteisesti. Koska suurella osalla asiakkaista ei ole resursseja tai osaamista pakotteiden kunnolliseen hallintaan, joutuu pankki hänen mukaansa joskus tahtomattaankin ottamaan vastuuta asiakkaan puolesta. Pankin on rakennettava asiakkaiden oman valvonnan päälle luotettavat valvontamekanismit, koska laiminlyönnestä aiheutuisi pankille suurta haittaa.

Tutkijat ovat korostaneet trade finance -palveluiden etua riskienhallinnan välineenä, jonka avulla yritykset voivat siirtää riskinsä pankille (ks. esim. Jesswein 2008, Toe ym. 2013, Niepmann & Schmidt-Eisenlohr 2014). Pakoteriskin kohdalla asia on selvästi monimutkaisempi. Vastuuta ei voida yksiselitteisesti siirtää pankille rahaa vastaan, koska laki pakotteiden noudattamisesta koskee myös yrityksiä. Käytännössä vastuu toiminnan laillisuudesta näyttäisi kuitenkin olevan korostetusti pankeilla. Molemmat asiantuntijoista vahvistavat, että laiminlyöntien sattuessa pankki vastaa viime kädessä korvauksista.

Haastattelujen perusteella suomalaisten yritysten compliancen kehitys ja pakotteisiin liittyvä osaaminen näyttäisi olevan hyvällä tasolla suurissa yrityksissä. Niissä ovat jo vuosien ajan toimineet erilliset compliance-osastot, jotka ovat vastuussa yrityksen toimintapolitiikan kehittämisestä ja työntekijöiden koulutuksesta. Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä tietotaso näyttää riippuvan pitkälti siitä, millaista yrityksen ulkomaankauppa on tähän mennessä ollut ja paljonko se on joutunut olemaan tekemisissä pakoteasioiden kanssa. Asiantuntija B kertoo pankin pakoteriskin olevan sitä suurempi, mitä vähemmän asiakas ymmärtää aiheesta.

Riski pakotteiden kohteena olevan tahon kanssa toimimisesta voi siis johtua vahingosta tai asiantuntemuksen puutteesta. Bishopin (2003, 166) mukaan kuitenkin myös petoksen riski trade finance -palveluissa on huomattava. Asiakkaat voivat tarkoituksella vääristellä dokumentteja ja peitellä transaktion todellisia taustoja. Roy Trivedi (2013, 74) lisää, että epäonnistuminen petosten ehkäisyssä aiheuttaa pankille suurta haittaa niin sakkojen kuin maineen menetyksen muodossa. Haastatteluissa asiantuntijat eivät nähneet petoksen riskiä suomalaisten yritysten taholta kovin suurena. Heidän mukaansa valvontaprosessit ovat niin tehokkaita, että petokset tulisivat esille. Asiantuntija A:n mukaan on kuitenkin olemassa riski siitä, että asiakasyritysten kumppanit ovat epärehellisiä. Siksi pankin täytyy olla huolellinen asiakirjojen

tarkastamisessa joka tapauksessa. Myös asiantuntija B:n mielestä osaamisen puute yrityksissä aiheuttaa suuremman riskin laiminlyönnistä kuin petokset. Hän kuitenkin huomauttaa, että on mahdotonta arvioida, millainen järjestelmä tuottaisi täyden varmuuden petosten ehkäisyssä. Siksi pankin tulee huomioida toiminnassaan kaikki skenaariot.

Buckley ja Gao (2002, 700) tutkivat petoksia remburssisopimuksissa. Heidän kritiikkinsä kohdistuu kansainvälisesti käytettäviin ICC:n laatimiin UCP-ohjeisiin, joissa ei oteta kantaa petosten käsittelyyn. Heidän mielestään UCP-ohjeilla on monissa maissa suppeaa lainsäädäntöä paikkaava asema, minkä vuoksi niissä tulisi käsitellä myös petosriskiä. ICC:n edustajan näkemys on, ettei ole tarkoituksenmukaista käsitellä petoksia ja muuta rikollista toimintaa jokaisessa ohjeessa erikseen. UCP-ohjeiden tarkoitus on hänen mielestään ohjata konkreettisessa remburssien käsittelyssä, eikä ottaa kantaa laittoman toiminnan ehkäisyyn. ICC voi ohjeistaa yrityksiä erikseen petosten ehkäisyssä, mutta sen tarkoituksena ei ole ottaa lainsäätäjän tai -valvojan asemaa.

Pakoteriski on osa maariskejä, jotka ovat ICC:n (2015, 4) mukaan huomattavasti kasvaneet useilla alueilla maailmassa. Asiantuntija A painotti haastattelussa, että pankin on reagoitava nopeasti kaikenlaisiin muutoksiin kohdemaan poliittisessa tilanteessa. Pankki tekee myös jatkuvaa arviota siitä, joudutaanko riskihintoja muuttamaan. Tämä tukee Toen ym. (2013) tutkimustulosta siitä, että maariskit vaikuttavat trade finance -palvelun hinnoitteluun enemmän ja nopeammin kuin vastapuoliriskit, jotka liittyvät vastapuolen tekemiin laiminlyönteihin. Maariskit konkretisoituvat usein yllättäen ja nopealla aikataululla, minkä vuoksi pankin on oltava myös valmis siirtämään riskin nousu hintoihin välittömästi.

Pankin näkökulmasta myös epäsymmetrinen informaatio on selkeästi merkittävä tekijä trade finance -palveluiden riskien arvioinnissa. Muun muassa Ahn (2011, 4) korostaa informaation keräämisen olevan haaste pankeille. Etenkin kehittyvillä markkinoilla toimivista pankeista ja yrityksistä on vaikeaa löytää luotettavaa informaatiota, mikä nostaa pankin riskiä transaktioissa huomattavasti. Myös Gladyn ja Potinin (2011) mukaan suuri osa trade finance -palvelun hinnasta muodostuu informaation hankkimisen kustannuksista. Sellaiset pankit, joissa informaation hankkiminen on tehokasta, pystyvät tarjoamaan palveluita edullisemmin. Kaikki haastateltavat mainitsivat esimerkkinä Iranin pakotteet ja tämän hetkisen riskitilanteen. Vaikka pakotteita alueella on purettu, on luotettavan informaation kerääminen paikallisista pankeista ja yrityksistä vaikeaa. Siksi esimerkiksi asiantuntija B:n pankissa Iraniin ei välitetä transaktioita ollenkaan.

6.4 Sääntelyn ja viranomaisvalvonnan kasvun seuraukset

Tutkimuksen toinen tutkimuskysymyksistä oli, miten talouspakotteiden noudattamisen kasvava valvonta vaikuttaa pankkien toimintaan ja trade financeen alana. Haastateltavien kertomuksissa korostui, että trade finance on muuttunut alana viime vuosina paljon. Kuten muussakin pankkitoiminnassa, myös trade financerissa joudutaan käyttämään nykypäivänä aiempaa enemmän resursseja erilaisiin compliance-tehtäviin ja sääntelyn vaatimusten täyttämiseen. Asiantuntijat eivät kuitenkaan tue Naheemin (2015, 215) näkemystä siitä, että kasvava sääntely johtuisi trade financerin riskillisyyden kasvusta. Asiantuntija A:n mielestä trade finance ei ole muuttunut millään tavalla aiempaa riskillisemmäksi rikollisen toiminnan suhteen. Hänen mukaansa laitton toiminta on edelleen helpompaa järjestää muuta kautta, kuin trade finance -palveluiden avulla. Myös asiantuntija B oli sitä mieltä, että pakotesääntelyn kasvu näyttäisi olevan lähinnä jatkumoa pankkialan yleisen sääntelyn ja valvonnan kasvulle. Lisäksi lainsäätäjät ja viranomaiset ovat viime vuosina halunneet entistä paremmin varmistua siitä, että heidän asettamiaaan pakotteita todella noudatetaan.

Asiantuntija B:n huomautti, että pankit ovat niin sanottuja gatekeepereitä maailman rahavirroille. Siksi niiden katsotaan olevan otollisessa asemassa valvontatehtävien hoitamiseen ja transaktioiden tarkastamiseen. Hänen mielestään tämä viranomaisilta pankeille siirretty vastuu on merkittävä ja kallis. Molemmat pankkien asiantuntijat totesivat, että nykyään tulee vain sopeutua siihen, että jokainen transaktio vie entistä enemmän aikaa. Asiantuntija B:n mukaan pankin täytyy sen vuoksi jatkuvasti kehittää prosesseja ja tietojärjestelmiään, mikä näkyy suoraan kustannusten kasvuna. Hän näkee erittäin mahdollisena, että trade financerin tarjonta tulee sen vuoksi laskemaan. Mikäli asiakas ei ole valmis maksamaan kohonneita kustannuksia, joudutaan palvelu lopettamaan kannattamattomana. ICC:n kyselyn (2015, 108) mukaan ilmiö on kansainvälisesti jo nähtävissä. Yli 70 % kyselyn pankeista vastasi kasvavien läpinäkyvyysvaatimusten vähentävän trade finance -transaktioiden määrää.

Tutkijoista muun muassa Auboin (2015, 393) on esittänyt huolensa ilmiöstä. Hänen mukaansa kasvava sääntely ja erilaiset läpinäkyvyysvaatimukset haastavat trade financea alana tällä hetkellä eniten. Vaikka markkinoiden kannalta transaktioiden läpinäkyvyyttä on tärkeää tavoitella, on sillä myös haittapuolia. Kasvavat pankkeja koskevat compliance-vaatimukset voivat johtaa lopulta trade finance -palvelujen tarjonnan laskuun. Pankkien halukkuus tarjota palveluja riskillisillä alueilla laskee, kun erilaiset selvitys- ja valvontaprosessit vievät yhä enemmän resursseja. Haastatteluissa nousikin esiin ristiriita pankin tehokkaan maksunvälityksen ja ”viranomaistehtävän” välillä. Pankit ovat jo vuosia kehittäneet automatisoituja prosesseja, joilla voidaan välittää maksuja mahdollisimman tehokkaasti ja nopeasti. Asiantuntija B:n mukaan on merkittävä haaste, kun samaan aikaan nostetaan vaatimuksia kyseisen prosessin valvonnasta.

Auboinin (2015, 393) mukaan pankit myös supistavat jatkuvasti yhteistyöpankkiverkostojaan vältelläkseen riskejä, mikä laskee pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuutta saada trade finance -rahoitusta. Anglin (2016, 695, 716) käsittelee tutkimuksessaan samaa ilmiötä. Hänen mukaansa pankkiverkostojen keskittyminen tulee olemaan suuri ongelma kansainvälisessä rahoituksessa. Se vie pieniltä pankeilta mahdollisuuden osallistua markkinoille, ja seuraukset konkretisoituvat kehittyvissä maissa. Haastattelut tukivat näkemystä pankkisuhteiden karsimisen yleisyydestä. Molemmat pankkiasiantuntijat totesivat, että pankit Suomessa ja ulkomailla ovat alkaneet keskittää yhteistyöpankkiverkostojaan, ja kyseessä on selkeä trendi kansainvälisillä markkinoilla. Kansainvälisten pankkisuhteiden avaaminen ja niiden ylläpito on erittäin kallista, minkä vuoksi on perusteltua keskittää kumppanuutta muutamien pankkien kanssa. Silloin riittää, että selvitetään näiden yhteistyöpankkien luotettavuus ja valvotaan vain niiden toimintaa. Asiantuntija B:n mukaan seurauksena luultavasti on Anglinin (2016) esittämä arvio siitä, että isot pankit tulevat pärjäämään, mutta pienet kuolevat pois markkinoilta.

Haastateltavat eivät ole kuitenkaan nähneet käytännössä ainakaan vielä Auboinin (2015) esittämää skenaariota siitä, että yhteistyöpankkien keskittäminen vaikuttaisi erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten rahoitukseen. Heidän mukaansa rahoitusta on tarjolla hyvin myös pienille ja keskisuurille yrityksille, eivätkä asiakkaat ole maininneet omien asiakkaidensa rahoitusongelmista myöskään kehittyvillä markkinoilla. Tässä havainnossa tulee tosin ottaa huomioon, että asiantuntijat katsoivat asiaa puhtaasti suomalaisten asiakasyritysten näkökulmasta.

Asiantuntija B vahvisti kuitenkin Auboinin (2015) ja Anglinin (2016) näkemyksen siitä, että sääntelyn kasvu vaikuttaa pankkien trade financen -palveluiden tarjontaan riskillisiin maihin. Hänen mukaansa esimerkiksi pakoteriski on joillain alueilla niin korkea, ettei sinne ole perusteltua välittää edes laillisia transaktioita. Esimerkkeinä tällaisista alueista ovat Iran ja Ukrainan Krim. Pankki ei halua osallistua liiketoimintaan näillä alueilla millään tasolla, koska riskit ovat liian suuria. Luotettavan informaation kerääminen on pankille haastavaa, ja riski epäonnistumisesta on korkea verrattuna toiminnan kannattavuuteen. Siksi pankki joutuu suoraan kieltäytymään palvelun tarjonnasta asiakkaille, vaikka kyseessä olisi täysin laillinen liiketoimi. Tämä havainto vahvistaa, että talouspakotteet vaikuttavat trade finance -palveluiden tarjontaan myös välillisesti, eivätkä vain rajoittamalla transaktioita kiellettyjen tahojen kanssa. Pakotteet nostavat riskiarviota niiden kohteena olevasta maasta myös yleisellä tasolla.

Anglin (2016) korostaa Yhdysvaltojen roolia valvonnan kiristymisessä. Hän näkee sen olevan myös syy pankkien riskien välttelylle. OFAC on lisännyt kansainvälistä valvontaa pankkien osalta huomattavasti viime vuosina ja määrännyt suuria sanktioita useille suurille pankeille, jotka ovat laiminlyöneet pakotteiden noudattamista. Vaikka sanktiot toimivat tehokkaana pelotteena pankeille ympäri maailmaa, Anglinin mukaan pitkällä

aikavälillä vaikutukset ovat negatiivisia. Pankit jättävät jo tällä hetkellä yhä laajemmin riskillisiä markkinoita toimintansa ulkopuolelle sen sijaan, että ne kehittäisivät luotettavampia compliance-prosesseja. Haastatteluhavainnot tukivat käsitystä siitä, kuinka suuri rooli Yhdysvalloilla on pakotepolitiikassa ja pankkien valvonnassa. Asiantuntija B:n mukaan OFAC:n sanktiot ovat selkeästi konkretisoineet pankkien vastuuta pakotteiden noudattamisessa. Hän halusi kuitenkin huomauttaa, että OFAC:n tapauksissa on ollut tähän mennessä kyse sopimussakoista. Pankit ovat suostuneet maksamaan korvauksia, koska ne ovat harjoittaneet systemaattista laiminlyöntiä ja kiertäneet pakotteita tahallisesti. Suomen tasolla ei hänen mielestään ole suurta riskiä tällaiseen toimintaan pankkien osalta.

Suomalaisissa pankeissa pakotteita noudatetaan täsmällisesti, mikä korostui kaikissa haastatteluissa. Pankkien asiantuntijoiden mukaan suomalaisilla pankeilla on tehokkaat järjestelmät pakotteiden noudattamisen valvontaan ja niitä kehitetään jatkuvasti. Viranomaisvalvonta on tehokasta, eikä Suomessa ole ilmennyt asiantuntijoiden tiedon mukaan yhtään laiminlyöntejä pankkien toiminnassa. ICC:n edustajan mielestä osa sääntelyn kasvun vaikutuksista on Suomessa ”psykologisia”. Hänen mukaansa suomalaiset pankit ja yritykset ovat aina olleet hyvin tarkkoja sääntöjen noudattamisessa ja kaikkia ohjeita tulkitaan tiukasti. Asiantuntija B:n mukaan suomalainen ja pohjoismainen pankkikulttuuri tähtää avoimuuteen ja rehellisyyteen, eikä harmaalla alueella toimimista katsota vaihtoehdoksi. Tämän avulla pidetään huolta siitä, että tärkeä ulkomaankauppa sujuu jatkossakin hyvin ja kauppakumppanit luottavat siihen.

6.5 Venäjä-pakotteiden erityispiirteet

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin vuoden 2014 Venäjä-pakotteita tuoreena esimerkkitapauksena. Aihetta käsiteltiin kaikkien haastateltavien kanssa. Tutkimuksessa asiantuntijoiden näkemykset Venäjä-pakotteiden erityispiirteistä vaihtelivat. Asiantuntija A:n mukaan Venäjän pakotteet tulivat tavallista nopeammalla aikataululla, mikä vaati myös nopeaa reagointia pankilta. Toki myös suomalaisten yritysten Venäjän-kaupan romahdus näkyi suoraan trade finance -palveluissa. Hänen mukaansa muilta osin Venäjän pakotteet noudattivat samanlaista kaavaa, kuin muutkin talouspakotteet markkinoilla. Asiantuntija B:n mukaan sen sijaan Venäjän pakotteissa on ollut nähtävissä useampia erityispiirteitä. Ensinnäkin pakotteet liittyivät suomalaisiin yrityksiin ja pankkeihin läheisemmin, kuin mitkään aiemmat pakotetapaukset. Useat yritykset joutuivat ensimmäistä kertaa toimintahistoriansa aikana tekemisiin pakotteiden kanssa. Tämä kasvatti pankin riskiä siitä, että pakotteiden asettamia rajoituksia tullaan kohtaamaan transaktioissa. Monissa yrityksissä tietotaso on vähitellen parantunut ja pakotteiden hallinta on noussut osaksi normaalia compliance-toimintaa.

Toisena erityispiirteenä asiantuntija B korosti Venäjän pakotteiden monimuotoisuutta. Pakotteet sisälsivät sektoripakotteita, vientirajoituksia, alueellisia pakotteita ja erilaisia varojen jäädytysmääräyksiä. Sektoripakotteita ei määrätty ehdottomiksi, vaan osa transaktioista venäläisten pankkien kanssa on edelleen sallittuja. Tämä on tuonut monimutkaisuutta pakotteiden noudattamisen valvontaan ja pankin riskienhallintaan. Haasteita Venäjän pakotteiden hallintaan tuo myös pakotteiden kohteena olevien yksityishenkilöiden suuri määrä. Näiden henkilöiden ja heidän omistamiensa yritysten identifiointi vaatii paljon työtä. Myös ICC:n edustajan mukaan erilaiset kohdennetut pakotteet ja rahoitusrajoitteet ovat aiheuttaneet eniten haasteita suomalaisille pankeille ja yrityksille.

Asiantuntijoiden eriävät näkemykset pakotteiden erityispiirteistä johtuvat luultavasti eri tarkastelunäkökulmasta. Koska asiantuntija A toimii suoraan trade financen palvelutuotannossa, hänen näkemyksensä pohjautuu käytännön palveluprosessiin. Normaalin trade finance -transaktion käsittelyssä ei ole eroa sillä, tarkastetaanko Venäjän vai jonkun toisen valtion pakotelistoja. Asiantuntija B taas tarkasteli asiaa selvästi laajemmin pankin pakoteriskien hallinnan ja compliancen näkökulmasta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

7.1 Johtopäätökset

Tämä tutkimus toi uutta näkökulmaa siihen, kuinka laaja-alaisesti valtioiden ja yhteisöjen harjoittama pakotepolitiikka vaikuttaa ulkomaankaupan rahoitukseen. Vaikka talouspakotteita on käytetty poliittisena painostuskeinona historiallisesti jo pitkään, on niiden laatu ja viranomaisvalvonnan taso muuttunut merkittävästi. Etenkin pankkeja koskevaa sääntelyä on tiukennettu, ja niille on asetettu aiempaa suurempi rooli pakotteiden valvonnassa. Aihetta on akateemisesti tutkittu tähän mennessä vielä niukasti, mutta tutkijat ovat esittäneet alustavia arvioita siitä, että pankkeja kohtaan asetetut vaatimukset näyttävät vaikuttavan negatiivisesti trade finance -palveluiden tarjontaan ja kansainvälisten markkinoiden toimivuuteen. Tämän tutkimuksen tulokset ovat vahvistaneet kyseistä käsitystä. Tulosten perusteella esitetään johtopäätöksiä seuraavasti.

Ensimmäiseksi voidaan todeta, että ulkomaankaupan riskeistä erityisesti maariskit ovat kohonneet, ja niiden kasvu näyttää jatkuvan. Poliittinen epävarmuus lisääntyy, ja yritykset tarvitsevat pankkien tarjoamia trade finance -palveluita siirtääkseen riskiä kolmannelle osapuolelle. Kauppaa käydään nykypäivänä yhä kauemmas ja eksoottisempiin maihin, jolloin korostuvat myös kauppaa käyvien yritysten välinen epäsymmetrinen informaatio ja siitä aiheutuvat haitat. Luotettavan informaation hankkiminen ulkomailta on usein yritykselle suuri haaste etenkin kauppasuhteen alkuvaiheessa.

Tutkimuksissa on osoitettu, että pankkien rooli turvallisessa maksunvälityksessä, riskienhallinnassa ja rahoituksen tarjoamisessa on yrityksille merkittävä. Kansainväliset talouspakotteet ovat osaltaan monimutkaistaneet yrityksen ulkomaankauppaa. Vaikka suomalaisten yritysten tietotaso pakoteriskien hallinnasta näyttää parantuneen viime vuosina etenkin Venäjä-pakotteiden seurauksena, on osaamisessa edelleen kehitettävää. Yritysten on haastavaa selvittää täysin itsenäisesti pakotteiden aiheuttamia rajoitteita ja seurauksia, jolloin ne siirtävät tehtävän pankeille.

Toiseksi, samalla kun tarve pankkien tarjoamille trade finance -palveluille kasvaa, erilaiset pankkeja kohtaan asetetut compliance-vaatimukset ovat laajentuneet. Pankeilta odotetaan sääntelijöiden ja viranomaisten taholta yhä merkittävämpää osallistumista markkinoiden läpinäkyvyyden edistämiseen ja rikollisen toiminnan ehkäisyyn. Tämä näkyy selvästi talouspakotteiden valvonnassa, jossa suuri vastuu on siirretty viranomaisilta pankeille. Siirtymää voidaan pitää luonnollisena, koska pankit ovat välittäjinä suurimmassa osassa maailman maksuliikenteestä. Tämä niin sanottu viranomaistehtävä kuitenkin poikkeaa pankin perinteisestä roolista maksunvälittäjänä ja

rahoituksen tarjoajana. Markkinoilla pyritään jatkuvasti reaaliaikaisempaan maksunvälitykseen, mutta samalla transaktioiden valvonnan tulisi olla tarkempaa. Näiden kahden välillä voidaan nähdä merkittävä ristiriita. On perusteltua pohtia, kuinka pitkälle pankkien toiminnan sääntelyä on mahdollista kasvattaa.

Sääntelyn seurauksena erilaiset informaation keräämisestä ja valvonnasta aiheutuvat kustannukset ovat kohonneet etenkin riskillisillä markkinoilla huomattavasti. Tämän johdosta suuret kansainväliset pankit sulkevat joitakin maita kokonaan toimintansa ulkopuolelle. Riskillisillä alueilla tehdyistä liiketoimista saatavat tuotot eivät ole riittäviä kattamaan compliance-prosessin kehittämisestä aiheutuvia kustannuksia sekä riskiä viranomaisten asettamista sanktioista ja maineen menetyksestä. Tätä voidaan pitää negatiivisena ilmiönä kansainvälisten markkinoiden toimivuuden kannalta. Samalla viranomaisten mahdollisuus havaita laitonta toimintaa heikentyy, kun maksuliikenne ei kulje valvonnan alla olevien pankkien kautta. Laajemmat selvitysvaatimukset ovat vaikuttaneet myös pankkiverkostoihin. Alan trendinä on vähentää kansainvälisiä pankkisuhteita ja keskittyä muutama kumppanuuksiin. Pitkällä aikavälillä tämä vie pienemmiltä pankeilta mahdollisuudet pysyä markkinoilla.

Kolmanneksi voidaan päätellä, että talouspakotteet vaikuttavat suorien rajoitusten lisäksi ulkomaankaupan rahoitukseen myös välillisesti. Niiden aiheuttamien riskien, haasteiden ja valvonnan kasvun vuoksi pankit supistavat tai lopettavat kokonaan tarjontaa myös laillisiin liiketoimiin korkean pakoteriskin alueilla. Tämä voidaan nähdä yhtenä talouspakotteiden negatiivisista sivuvaikutuksista. Päätelmä on relevantti rahoituksen tutkimuksen lisäksi talouspakotteita koskevalla tutkimuskentällä. Useat tutkimukset ovat osoittaneet talouspakotteet suhteellisen tehottomaksi tavaksi vaikuttaa kohteen toimintaan. Kun valtio tai yhteisö pohtii pakotteiden asettamista, olisi perusteltua arvioida suoran painostustehon lisäksi pakotteista seuraavia haittoja. Mikäli pakotteet ovat tehottomia ja niistä aiheutuu laajaa negatiivista vaikutusta niin asettajalle itselleen kuin myös yleisesti kansainväliselle rahoitukselle, tulisi pakotteiden käyttöä harkita kriittisesti. Tässä muodostuu tosin ongelmaksi se, ettei vastaavaa sotatoimia korvaavaa painostuskeinoa ole kehitetty.

Kaiken kaikkiaan tutkimus osoitti, että talouspakotteilla on laajoja vaikutuksia pankkien trade finance -palveluihin. Samalla kun viranomaiset haluavat varmistua pakotteiden noudattamisesta, pankeilta vaadittu valvontatehtävä saattaa nousta kohtuuttomaksi. Tutkijoiden huoli trade finance -palveluiden heikkenemisestä näyttää toteutuvan. Trade finance -palveluiden heikkeneminen on haitallista maailman taloudelle, koska se heikentää yritysten mahdollisuutta osallistua kansainvälisille markkinoille. Vienti on elintärkeää useille maailman valtioille. Sen rahoittaminen täysin valtion toimesta ei ole realistista, joten pankkien läsnäolo on välttämätöntä. Siksi viranomaisten tulisi löytää tasapaino pankkien riittävän valvonnan ja vapaan rahoituksen välillä.

Aihetta on tutkittu akateemisesti vasta vähän, ja jatkotutkimukselle on selkeästi tarvetta. Tutkimuksen tuloksia talouspakotteiden vaikutuksesta trade financen tarjonnan laskuun voitaisiin vahvistaa kvantitatiivisin menetelmin. Koska tässä tutkimuksessa nousi vahvasti esiin pankkisääntelyn taso ja sen ongelmallisuus, olisi perusteltua tarkastella jatkossa lähemmin myös sääntelijöiden ja viranomaisten näkökulmaa asiaan. Tässä tutkimuksessa ei käsitelty kysymystä siitä, millainen olisi optimaalinen compliance-vaatimusten taso, joka ei heikentäisi liiallisesti pankkien mahdollisuuksia tarjota rahoitusta riskillisille alueille. Lisäksi aihetta olisi tarpeellista tutkia yritysten riskienhallinnan näkökulmasta. Tämä tutkimus osoitti, että pankki vähentää trade financen tarjontaa myös laillisiin transaktioihin, jotka kohdistuvat pakotteiden kohteena olevaan maahan. Olisi mielenkiintoista selvittää, näkyykö ilmiö myös kysynnässä. Pyrkivätkö yritykset siis välttelemään kokonaisuudessaan toimintaa pakotteiden kohteena olevassa maassa, vai nostetaanko suojauksen tasoa esimerkiksi pankkien trade finance -palveluiden avulla?

7.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimustulosten laatua arvioidaan perinteisesti niiden reliabiliteetin ja validiteetin kautta. Reliabiliteetti tarkoittaa aineiston ja tulosten luotettavuutta sekä toistettavuutta. Validiteetti viittaa tutkimusmenetelmän kykyyn mitata sitä, mitä tutkimuksessa on tarkoitus mitata. (McKinnon 1988, 36.) Tuomen ja Sarajärven (2002, 133) mukaan reliabiliteetti ja validiteetti ovat useimmiten käytetyt käsitteet tutkimusmenetelmien luotettavuuden arvioinnissa. Laadullisen tutkimuksen kohdalla käsitteiden käyttöä on kuitenkin kritisoitu, koska niiden olettaus yhdestä totuudesta ei sovellu laadullisen tutkimuksen peruseriaatteisiin. Myös Hirsjärvi ym. (2004, 216–217) toteavat kyseisten mittareiden olevan haastavia laadullisen tutkimuksen arviointiin, koska tulokset sisältävät usein erilaisia yksilöllisiä ja ainutlaatuisia näkemyksiä. Laadullisessa tutkimuksessa myös tutkijan omat tulkinnat ovat eri roolissa kuin määrällisissä tutkimuksissa.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen ei pystytä vastaamaan tarkoilla mittareilla, vaan tutkija tekee jatkuvaa arviointia analyysinsa kattavuudesta ja tulosten luotettavuudesta. Siksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia, ei ainoastaan tuloksia. Hirsjärven ym. (2005, 216–217) mukaan arvioinnissa keskeistä on tutkijan selostus tutkimuksen toteutuksesta ja vaiheista. Heidän mukaansa haastattelututkimuksissa on tärkeää kuvaila haastattelujen paikat, niihin käytetty aika, olosuhteet, mahdolliset häiriötekijät ja tutkijan oma itsearviointi haastattelutilanteesta. Tutkijan tekemille tulkinnoille tulisi löytyä myös selkeitä perusteita, kuten suoria lainauksia haastatteluista. (Hirsjärvi ym. 2004, 216–217.)

Myös Tuomi ja Sarajärvi (2002, 138–138) korostavat sitä, että tutkijan tulee antaa riittävästi tietoa tutkimuksen aineiston kokoamisesta. Näin annetaan lukijalle mahdollisuus vakuuttua tutkimuksen laadusta ja uskottavuudesta. Tuomi ja Sarajärvi ovat koonneet listan kriteereistä, joiden avulla tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida. Sen mukaan tutkimusraportissa tulee esitellä tutkimuksen kohde ja tarkoitus, omat sitoumukset, aineistonkeruumenetelmät, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija-tiedonantajasuhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, tutkimuksen luotettavuus ja raportointi. Tässä tutkimusraportissa otetaan kantaa kaikkiin edellä mainittuihin seikkoihin.

Tutkimuksessa on kuvailtu mahdollisimman tarkasti haastattelujen toteutustavat, vaiheet ja niiden kesto. Luvussa neljä on perusteltu metodivalinta ja keinot, joilla aineisto on avattu ja analysoitu. Haastateltavien rehellisyyttä ei voi koskaan täysin varmentaa, mutta sitä pyrittiin parantamaan säilyttämällä haastateltavien anonymiteetti ja jättämällä pois pankkien tiedot. Näin saatiin aikaan mahdollisimman avointa keskustelua, jota ei rajoita haastateltavan epäilykset oman nimensä ja organisaation leimaamisesta. Tutkija ja haastateltavat eivät tunteneet toisiaan entuudestaan, eivätkä haastateltavat halunneet tarkastaa tai muuttaa vastauksiaan ennen tutkimuksen julkaisua.

Ghuri ja Grønhaug (2005, 215) korostavat laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tekemiä tulkintoja. Heidän mukaansa esimerkiksi validiteetin tarkastelu perustuu laadullisessa tutkimuksessa siihen, kuinka luotettavasti tutkija yhdistelee aiempaa teoriaa ja empiirisiä tuloksia. Tämän tutkimuksen tulosten validiteettia voidaan pitää hyvänä. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin talouspakotteet vaikuttavat pankkien tarjoamiin trade finance palveluihin sekä käytännön tasolla että yleisemmin alalla. Tutkimuskysymyksiin saatiin selkeitä vastauksia, jotka myös pääosin tukivat aiempaa kirjallisuutta aiheesta. Tulokset täydensivät aiempaa aihepiirin tutkimusta ja toivat esiin olennaisia huomioita myös jatkotutkimuksia varten.

Myös tutkimustulosten yleistettävyyteen on perusteltua ottaa kantaa. Vaikka laadullisen tutkimuksen tavoitteena on useimmiten yleistämisen sijaan asian ymmärtäminen, auttaa tulosten yleistettävyyden arviointi myös tutkijaa ilmiöiden laajemmassa tarkastelussa. Laadullisten tulosten tilastollinen yleistäminen ei ole mahdollista, mutta myös muita keinoja on olemassa. (Parker & Northcott 2016, 1101.) Lukan ja Kasasen (1995) mukaan yleistäminen voi olla myös konstruktivistista tai kontekstuaalista, joista jälkimmäinen sopii tähän tutkimukseen. Sillä tarkoitetaan, että yhdistelemällä erilaisia tietolähteitä tutkija liittää omia tutkimustuloksiaan yleisiin tosielämän ilmiöihin. Tämä vaatii tutkijalta perehtymistä aihealueen historiaan, instituutioihin ja markkinoihin.

Tämän tutkimuksen tuloksilla on selkeä yhteys tosielämän ilmiöihin trade finance -markkinoilla. Empiiriseen osioon kerättiin aineistoa kahdesta suuresta pankista, joilla on merkittävä rooli ulkomaankaupan rahoituksen tarjoajina Suomessa. Lisäksi saatiin näkemyksiä kansainvälisen kauppakamarin edustajalta, joka ei edusta pankkia, mutta on

tekemisissä jatkuvasti alan toimijoiden kanssa. Haastatteluhavainnot olivat yhteneviä ja vahvistivat käsitystä siitä, että useat tulkinnat pätevät myös laajemmin pankkialalla. Tätä tuki molempien pankin asiantuntijoiden pitkä kokemus pankkisektorilla työskentelystä, erityisesti trade financen ja riskienhallinnan parista. Koska trade finance ja talouspakotteet ovat kansainvälisiä aiheita, oli molemmilla pankkiasiantuntijoilla työnsä puolesta myös selkeät näkemykset kansainvälisistä pankkialan ilmiöistä.

Yhtenä tutkimuksen laatukriteerinä voidaan pitää triangulaatiota. Sillä tarkoitetaan erilaisten tiedonlähteiden, teorioiden tai menetelmien yhdistämistä tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 141.) Tässä tutkimuksessa triangulaatio on huomioitu käyttämällä mahdollisimman monipuolisia tietolähteitä. Tutkimusraportin teoriaosuudessa yhdisteltiin erilaisia rahoituksen, laskentatoimen ja kansainvälisen politiikan teorioita. Aineistoa kerättiin akateemisista artikkeleista, kansainvälisistä raporteista, uutisista, viranomaislähteistä ja alan kirjallisuudesta. Tutkimuksen empiiriseen osioon valittiin erilaisia haastateltavia. Jokaisen haastateltavan osaamisalue ja asiantuntemus oli hieman toisistaan poikkeavaa, minkä avulla saatiin erilaisia näkemyksiä ilmiöön liittyen. Tutkimuksen tulokset olivat pääosin yhteneviä aiemman tutkimustiedon kanssa ja vahvistivat muiden tutkijoiden tekemiä arvioita ilmiön kehityksestä.

8 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten talouspakotteet vaikuttavat pankkien tarjoamiin trade finance -palveluihin. Trade finance -palvelut ovat erilaisia pankkien yrityksille tarjoamia ulkomaankaupan rahoitus- ja maksutapoja. Yleisimmin käytettyjä palveluita sekä Suomessa että kansainvälisesti ovat remburssit, asiakirjaperittävät ja pankkitakaukset. Näiden avulla yritykset voivat muun muassa hallita ulkomaankaupan riskejä ja hankkia käyttöpääoman rahoitusta. Lisäksi trade finance -palveluiden käyttö auttaa yrityksiä vähentämään epäsymmetrisestä informaatiosta aiheutuvia haittoja.

Talouspakotteet ovat kansainvälisen politiikan painostuskeino, jonka avulla valtiot tai yhteisöt pyrkivät vaikuttamaan kohteen epätoivottuun toimintaan. Niiden avulla aiheutetaan kohteelle taloudellista vahinkoa rajoittamalla vientiä, tuontia tai pääomaliikkeitä. Talouspakotteiden tarkoituksena on usein selvittää kansainvälisiä konflikteja, puuttua ihmisoikeusloukkauksiin ja turvata demokratiaa. Pakotteita on käytetty historiallisesti kauan, mutta lähivuosina ne ovat muuttaneet muotoaan. Nykypäivänä pakotteet pyritään kohdentamaan mahdollisimman tarkasti tietyille tahoille, jotta kansalaisille aiheutuisi vähemmän haittaa. Talouspakotteet ovat monimutkaistaneet sekä yritysten ulkomaankauppaa että pankkien toimintaa.

Tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena oli tarkastella, millä tavoin pakotteet vaikuttavat trade finance -palveluiden käytännön prosesseihin. Pankeille on asetettu lainsäädännöllä tarkat vaatimukset erilaisista toimenpiteistä talouspakotteiden noudattamiseen liittyen, mikä vaikuttaa päivittäiseen transaktioiden välittämiseen. Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää, miten tämä talouspakotteiden kasvava valvonta ja viranomaissääntely vaikuttavat yleisemmällä tasolla pankkien toimintaan ja trade financeen alana. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että trade financen tarjonnalla on merkittävä rooli yritysten ulkomaankaupan mahdollistamiseen. Muutamat tutkijat ovat esittäneet alustavia epäilyjä siitä, että pankkeja kohtaan asetetut laajenevat compliance-vaatimukset heikentävät palvelujen tarjontaa liiallisesti.

Talouspakotteet saivat Suomessa erityistä huomiota vuonna 2014, kun EU ja Yhdysvallat asettivat mittavia pakotteita Venäjää kohtaan Ukrainan kriisin seurauksena. Pakotteet sisälsivät erilaisia rahoitusrajoitteita, vientikieltoja sekä merkittävien henkilöiden varojen jäädytyksiä. Venäjä-pakotteet olivat voimassa vielä tutkimuksen tekohetkellä talvella 2016–2017 ja vaikuttivat useiden suomalaisten yritysten liiketoimintaan ja maksuliikenteeseen. Siksi Venäjä-pakotteita käytettiin tutkimuksessa ajan-kohtaisena esimerkkinä, jota käsiteltiin tarkemmin sekä teoriaosuudessa että tutkimuksen empiriassa.

Tutkimuskysymyksiin etsittiin vastauksia kvalitatiivisen menetelmäsuuntauksen ja toiminta-analyyttisen tutkimusotteen avulla. Aihetta on tutkittu akateemisesti hyvin niukasti, mutta tutkijat ovat havainneet selkeän tarpeen talouspakotteiden ja

kansainvälisen rahoituksen yhteyden tutkimukselle. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia ilmiötä sekä laajemmin kansainvälisellä tasolla että yksityiskohtaisemmin Suomessa. Tutkimusmenetelmänä käytettiin haastatteluja. Aineisto koostui kahdesta kasvotusten järjestetystä puolistrukturoidusta yksilöhaastattelusta ja yhdestä puhelinhaastattelusta. Haastateltavina olivat kaksi trade financen ja compliancen asiantuntijaa eri pankeista sekä kansainvälisen kauppakamarin ICC:n Suomen edustaja. Molemmilla pankkiasiantuntijoilla oli pitkä kokemus alalta ja erilaista osaamista sekä trade financen että riskienhallinnan parista. Haastatteluissa saatiin kerättyä kattavasti näkemyksiä talouspakotteiden käsittelystä käytännön trade finance -palveluissa sekä laajemmin ilmiöstä alalla.

Tutkimustulosten perusteella talouspakotteiden huomiointi on trade finance -palveluissa melko tuore ilmiö. Vasta noin kymmenen vuoden sisällä viranomaiset ovat alkaneet vaatia pankeilta yhä kehittyneempiä compliance-prosesseja pakotteiden noudattamisen valvontaan. Nykyään talouspakotteiden tarkistus ja seuranta on osa trade finance -transaktioiden päivittäistä käytännön käsittelyprosessia. Jokaista transaktiota on verrattava voimassaoleviin pakotelistoihin. Prosessiin liittyy vahvasti myös asiakkaan tunteminen, johon pankeilla on lain säätämä velvollisuus. Pankin tulee tuntea jokainen asiakkaansa ja tämän normaali liiketoiminta perusteellisesti, jotta poikkeamat ja laiminlyönnit voidaan havaita tehokkaasti. Tämä vaatii pankeilta huomattavasti resursseja ja osaamista.

Pankeille on siis yhä laajemmin siirretty vastuuta talouspakotteiden noudattamisen valvonnasta. Vaikka lainsäädäntö pakotteiden noudattamisesta koskee kaikkia yrityksiä, näyttää vastuu nojautuvan viime kädessä pankeille. Ilmiö on yhtenäinen pankkialan yleisen sääntelyn kasvun ja valvonnan kanssa. Tämä pankeille asetettu niin sanottu viranomaisen rooli on kuitenkin ristiriidassa pankkien perimmäisen tehtävän eli tehokkaan maksunvälityksen kanssa. Sanktioiden ja maineen menettämisen pelossa pankit alkavat karsimaan palvelutarjontaansa sellaisille alueille, joissa riskit pakotteiden laiminlyönneistä ovat suuria. Riskillisiin maihin välitetystä transaktioista saatavat tuotot eivät ole tarpeeksi kannattavia verrattuna tehokkaan compliance-prosessin kehittämisen vaatimiin kustannuksiin. Ilmiötä voidaan pitää huolestuttavana, koska tarve pankkien tarjoamille trade finance -palveluille kuitenkin kasvaa jatkuvasti.

Sääntelyn kasvun myötä pankit myös supistavat kansainvälisiä pankkisuhteitaan. Pankit valitsevat muutamia keskeisiä yhteistyökumppaneita, joiden kanssa ne välittävät kansainvälisiä transaktioita. Tämä verkostojen kaventaminen on tutkijoiden ja pankin asiantuntijoiden mukaan jo nyt havaittavissa selkeästi markkinoilla. Sen seurauksena pienet pankit tippuvat markkinoilta, mikä osaltaan heikentää kansainvälisen rahoituksen saatavuutta etenkin kehittyvissä maissa.

Tutkimuksessa havaittiin, että Venäjä-pakotteet loivat haasteita useille suomalaisille yrityksille. Tapaus toi pakotteet merkittävän lähelle monia yrityksiä, jotka eivät olleet aiemmin käsitelleet pakoteriskiä liiketoiminnassaan. Lisäksi Venäjä-pakotteiden

hallintaa vaikeuttaa niiden monimuotoisuus. Erilaisten sektorikohtaisten pakotteiden ja henkilöitä kohtaan asetettujen rajoitusten hallinta vaatii pankeilta ja yrityksiltä paljon asiantuntemusta. Pankeille haasteita on luonut asiakasyritysten tietotason vaihtelu, joskin osaamisen voidaan nähdä parantuneen Venäjä-pakotteiden asettamisen jälkeen.

Tutkimus toi uutta näkemystä talouspakotteiden ja kansainvälisen rahoituksen yhteydestä. Talouspakotteilla on selkeästi niin suoria kuin epäsuoriaakin vaikutuksia trade financen tarjontaan, ja pakotteiden valvonnan kasvu on aiheuttanut haasteita pankeille. Negatiiviset vaikutukset näyttävät merkittäviltä jo tällä hetkellä, ja tulevat luultavasti näkymään jatkossa vielä selkeämmin. Tutkijat ovat aiemmin osoittaneet, kuinka tärkeässä roolissa pankkien tarjoamat trade finance -palvelut ovat kansainvälisen kaupan mahdollistamisessa. Tämän perusteella voidaan pohtia, kuinka suuri vastuu pankeille voidaan siirtää ilman, että yritysten rahoituksen saatavuus kärsii liiallisesti. Yrityksillä on selkeä halu laajentaa toimintaansa yhä eksoottisemmille alueille ja poliittinen epävarmuus näyttää kasvattavan maariskejä jatkuvasti. Nämä tekijät lisäävät entisestään tarvetta pankkien tarjoamille trade finance -palveluille. Ulkomaankaupan sujuvuuden kannalta trade finance -palveluiden saatavuuden turvaaminen on tärkeää myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Ahn, JaeBin (2014) Understanding Trade Finance: Theory and Evidence from Transaction-level Data. *Preliminary draft, International Monetary Fund*.
- Ahn, JaeBin (2011) A Theory of Domestic and International Trade Finance. *IMF Working Paper*.
- Ahn, JaeBin – Amiti, Mary – Weinstein, David E. (2011) Trade Finance and the Great Trade Collapse. *American Economic Review*, Vol. 101 (3), 298–302.
- Aktia.fi (2016) Ulkomaankauppa. <<http://www.aktia.fi/fi/yritysassiakkaat/ulkomaankauppa>>, haettu 17.9.2016.
- Akerlof, George (1970) The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84 (3), 488–500.
- Amiti, Mary – Weinstein, David E. (2011) Exports and Financial Shocks. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 126, 1841–1877.
- Angling, Victoria (2016) Why Smart Sanctions Need a Smarter Enforcement Mechanism: Evaluating Recent Settlements Imposed on Sanction-Skirting Banks. *The Georgetown Law Journal*, Vol. 104, 694–724.
- Asiantuntija A, Trade finance -osaston esimies. Haastattelu, Helsinki, 8.11.2016.
- Asiantuntija B, Chief Compliance Officer. Haastattelu, Helsinki, 15.11.2016.
- Auboin, Marc – Engemann, Martina (2014) Testing the Trade Credit and Trade Link: Evidence from Data on Export Credit Insurance. *Review of World Economics*, Vol. 150, 715–743.
- Auboin, Marc (2015) Improving the Availability of Trade Finance in Low-Income Countries: An Assessment of Remaining Gaps. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 31 (3), 379–395.
- Barth, James R. – Prabha, Apanard – Yun, Greg (2012) The Eurozone Financial Crisis: Role of Interdependencies Between Bank and Sovereign Risk. *Journal of Financial Economy Policy*, Vol. 4 (1), 76–97.
- BBC.com (2015) Ukraine crisis in maps. <<http://www.bbc.com/news/world-europe-27308526>>, haettu 18.10.2016.
- Berg-Anderson, Birgitta – Kotilainen, Markku (2016) Pakotteiden vaikutus Suomen vientiin Venäjälle. ETLA Muistio No 45. <<http://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-45.pdf>>, haettu 25.9.2016.

- BIS CGFS Papers No 50 (2014) *Trade Finance: Developments and Issues*. Bank for International Settlements.
- Bishop, Eric (2003) *Essential Capital Markets: Finance of International Trade*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Bond, Ian – Odendahl, Christian – Rankin, Jennifer (2015) *Frozen: The politics and economic sanctions against Russia*. Centre for European Reform.
- Buckley, Ross P. – Gao, Xiang (2002) Development of the Fraud Rule in Letter of Credit Law: The Journey So Far and the Road Ahead. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 23 (4), 663–712.
- Burrell, Peter – Mitchell, Rita – Savell, David (2012) Financial Trade and Sanctions: What Banks Need to Know. *The Banking Law Journal*, Vol. 129 (6), 510–521.
- Caruso, Raul (2003) The Impact of International Economic Sanctions on Trade: An Empirical Analysis. *Peace Economics*, Vol. 9 (2), 1–29.
- Chhina, Ramandeep Kaur (2016) Managing money laundering risks in commercial letters of credit: Are banks in danger of non-compliance? A case study of the United Kingdom. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 19 (2), 158–168.
- Djankov, Simeon – Freund, Caroline – Pham, Cong S. (2010) Trading on Time. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 92 (1), 166–173.
- EU (2014) European Union restrictive measures factsheet. Council of the European Union, Press Office. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/135804.pdf>, haettu 19.10.2016.
- Early, Bryan (2015) *Busted Sanctions: Explaining Why Economic Sanctions Fail*. Stanford University Press, Stanford.
- EBA, European Banking Authority (2014) *Risk assessment of the European banking system*. Publications of the European Union.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Finnvera.fi (2016) Vientitakaus. <<https://www.finnvera.fi/Tuotteet/Takaukset/Vientitakaus>>, haettu 5.10.2016.
- Finanssivalvonta (2015) Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin estäminen. Määräykset ja ohjeet, standardi 2.4. Antopäivä 22.6.2010, muutospäivä 25.11.2015.

- Finpro.fi (2015) Pakotteet lisäsivät elintarvikeyritysten menohaluja uusille markkinoille. Tiedote 26.1.2015. <<http://www.finpro.fi/uutiset>>, haettu 19.10.2016.
- Galtung, Johan (1967) On the Effects of International Economic Sanctions: With Examples from the Case of Rhodesia. *World Politics*, Vol. 19 (3), 378–416.
- Ghauri, Pervez – Grønhaug, Kjell (2005) *Research Methods in Business Studies: A Practical Guide*. 3. uud. p. Pearson Education Limited, Harlow.
- Glady, Nicolas – Potin, Jacques (2011) *Bank Intermediation and Default Risk in International Trade – Theory and Evidence*. ESSEC Business School, mimeo.
- Gopal, Rama C. (2006) *Export Import Procedures: Documentation and Logistics*. New Age International Publishers, New Delhi.
- Helppi, Minna – Paloheimo, Annamarja (2005) *Ulkomaankaupan rahoitus: riskit, maksuliikenne ja ratkaisut*. Talentum, Helsinki.
- Hinkelman, Edward G. (2008) *A Short Course in International Payments: Letter of Credit, Documentary Collections and Cyber Payments in International Transactions*. 3. uud. p. World Trade Press, Petaluma.
- Hirsjärvi, Sinikka – Hurme, Helena (1988) *Teemahaastattelu*. 4. uud. p. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sinikka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula (2004) *Tutki ja kirjoita*. 10. uud. p. Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä.
- Hufbauer, Gary – Schott, Jeffrey J. – Elliot, Kimberly – Oegg, Barbara (1990) *Economic Sanctions Reconsidered*. 2. uud. p. Peterson Institute for International Economics, Washington.
- Hufbauer, Gary – Schott, Jeffrey J. – Elliot, Kimberly – Oegg, Barbara (2007) *Economic Sanctions Reconsidered*. 3. uud. p. Peterson Institute for International Economics, Washington.
- Hwang, Sangyeon – Hyejoon, Im (2013) Financial Shocks and Trade Finance: Evidence from Korea. *Economics Letters*, Vol. 120, 104–107.
- ICC (2014) International Chamber of Commerce: Guidance paper on the use of sanctions clauses in trade finance -related instruments subject to ICC rules. Document No. 470/1238.
- ICC (2015) International Chamber of Commerce: *Rethinking Trade & Finance*.
- ICC:n Suomen edustaja. Puhelinhaastattelu, 17.11.2016.

- Jeffrey, Steven (2007) The New UCP 600. *Banking & Finance Law Review*, Vol. 23 (1), 189–210.
- Kern, Alexander (2002) Extraterritorial US Banking Regulation and International Terrorism: The Patriot Act and The International Response. *Journal of International Banking Regulation*, Vol. 3 (4), 307–326.
- Lektzian, David – Patterson, Dennis (2015) Political Cleavages and Economic Sanctions: The Economic and Political Winners and Losers of Sanctions. *International Studies Quarterly*, Vol. 59, 46–58.
- Low, Hang Yen (2010) UCP 600: The New Rules on Documentary Compliance. *International Journal of Law & Management*, Vol. 52 (3), 193–210.
- Lukka, Kari (1991) Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, No.2, 161–185.
- Lukka, Kari – Kasanen, Eero (1995) The Problem of Generalizability: Anecdotes and Evidence in Accounting Research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 8 (5), 71–90.
- Kasanen, Eero – Lukka, Kari – Siitonen, Arto (1993) The Constructive Approach in Management Accounting Research. *Journal of Management Accounting Research*, Vol. 5, 243–264.
- Malaket, Alexander R. (2014) *Financing Trade and International Supply Chains: Commerce Across Borders, Finance Across Frontiers*. Gover Publishing Limited, Farnham.
- Malouche, Mariam (2008) *Trade and Trade Finance Developments in 14 Developing Countries Post September 2008*. Policy research working paper, A World Bank Survey.
- Merriam, Sharan B. (2009) *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. 2. uud painos. Jossey-Bass, San Francisco.
- Mann, Ronald J. (2000) The Role of Letters of Credit in Payment Transactions. *Michigan Law Review*, Vol. 99, 2494–2547.
- Marinov, Nikolay (2005) Do Economic Sanctions Destabilize Country Leaders? *American Journal of Political Science*, Vol. 49 (3), 564–576.
- McLaughlin, Gerald (2002) Exploring Boundaries: A Legal and Structural Analysis of the Independence Principle of Credit Law. *The Banking Law Journal*, Vol. 119 (6), 501–565.

- McKinnon, Jill (1988) Reliability and Validity in Field Research: Some Strategies and Tactics. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 1 (1), 34–54.
- Menichini, Anna Maria C. (2011) Inter-Firm Trade Finance in Times of Crisis. *The World Economy*, Vol. 34 (10), 1788–1808.
- Naheem, Mohammed Ahmad (2015) Trade based money laundering: towards a working definition for banking sector. *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 18 (4), 513–524.
- Neilimo, Kari – Näsi, Juha (1980) *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalaisen yrityksen taloustiede: Tutkimus positivismin soveltamisesta*. Tampereen yliopiston julkaisuja. Tampere.
- Neuvoston päätös 2014/512/YUTP*. Euroopan unionin virallinen lehti 31.7.2014.
- Niepmann, Friederike – Schmidt-Eisenlohr, Tim (2014) *International Trade, Risk, and the Role of Banks*. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, no. 633.
- Nordea.com (2014) <http://www.nordea.com/Images/33-26356/2014_TP_TF_FACTSHEET_For_Exporters_2010_DC_Export.pdf>, haettu 20.9.2016
- Nordea.com (2016) <<http://www.nordea.com/fi/palvelut/tradefinance/>>, haettu 17.9.2016.
- OFAC (2016) *Ukraine/Russia-related sanctions program*. Office of Foreign Assets Control, U.S. Department of the Treasury. <<https://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Programs/Documents/ukraine.pdf>>, haettu 3.10.2016.
- Pape, Robert A. (1997) Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security*, Vol. 22 (2), 90–136.
- Parker, Lee D. – Northcott, Deryl (2016) Qualitative Generalising in Accounting Research: Concepts and Strategies. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 29 (6), 1100–1131.
- Pauly, Mark V. (1968) The Economics of Moral Hazard. *The American Economic Review*, Vol. 58 (3), 531–537.
- Pohjola.fi (2016) Yritys- ja yhteisöasiakkaat, Trade finance. <<https://www.pohjola.fi/pohjola/yritys--ja-yhteisoasiakkaat/rahoitus/myynnin-rahoitus/trade-finance?id=324350>>, haettu 17.9.2016.
- Puhelinhaastattelu, ICC:n Suomen edustaja. Helsinki 17.11.2016.

- PWC (2015) Goods gone bad: Addressing money-laundering risk in the trade finance system. <<http://www.pwc.com/us/en/risk-assurance-services/publications/assets/pwc-trade-finance-aml.pdf>>, haettu 5.10.2016.
- Romanova, Tatiana (2016) Sanctions and the Future of EU-Russian Economic Relations. *Europe-Asia Studies*, Vol. 68 (4), 774–796.
- Roy Trivedi, Smita (2013) International Trade Financing by Bank: Addressing the Risk. *The IUP Journal of Bank Management*, Vol. 12 (3), 73–84.
- Sakwa, Richard (2014) *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*. I.B. Tauris, London.
- Schmidt-Eisenlohr, Tim (2013) Towards a Theory of Trade Finance. *Journal of International Economics*, Vol. 91, 96–112.
- Szczepanski, Marcin (2015) *Economic Impact on the EU of Sanctions over Ukraine Conflict*. European Parliamentary Research Service.
- Toe, Teoh Teik – Murhadi, Werner R. – Kataria, Neetu (2013) Examine Trade Finance Methods Used by Trading Companies Globally and Evaluate Their Effects. *Amity Global Business Review*, Vol. 8, 15–30.
- Tulli (2016a) Suomen vienti Venäjälle 2013–2016. ULJAS -Tavaroiden ulkomaankappatilastot. <<http://uljas.tulli.fi/>>, haettu 20.9.2016.
- Tulli (2016b) Tavaroiden ulkomaankaupan kuukausitilasto tammikuussa 2016. <<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/tilastot/kktilasto/012016/index.html?bc=1491>>, haettu 18.11.2016.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Ulkoasiainministeriö (2016) Ukrainan tilanne: pakotteet. <<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=299145&nodeid=47853&contentlan=1&culture=fi-FI>>, haettu 3.10.2016.
- Valtionvarainministeriö (2014) EU:n Venäjä-pakotteiden ja Venäjän vastapakotteiden taloudelliset vaikutukset. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1058456/Venajapakotteet_SUOMI.pdf/adf852b5-7917-4396-9b6e-ec3c3fc072c5>, haettu 20.12.2016.
- Wood, Jeffrey S. (2008) Drafting Letters of Credit: Basic Issues Under Article 5 of the Uniform Commercial Code, UCP 600, and ISP98. *Banking Law Journal*, Vol. 125 (2), 103–149.

WTO, World Trade Organization (2016) *Trade Finance and SMEs: Bridging the Gaps in Provision*.

Yang Jiawen – Askari, Hossein – Forrer, John – Teegen, Hildy (2004) U.S. Economic Sanctions: An Empirical Study. *The International Trade Journal*, Vol. 18 (1), 23–62.

YLE.fi (2014) Ukrainan kriisin tausta – demokratian valuvikoja. <<http://yle.fi/uutiset/3-7044071>>, haettu 18.10.2016.

LIITE 1 HAASTATTELULOMAKE

1. Haastateltavan työnkuva

2. Talouspakotteista yleisesti

- Miten talouspakotteet yleisesti näkyvät sinun työssäsi?
- Millä tavoin talouspakotteet vaikuttavat pankin riskiarvioon niiden kohteena olevasta maasta?
- Onko Ukrainan kriisiä seuranneissa Venäjän pakotteissa (ja vastapakotteissa) ollut mielestäsi joitain erityispiirteitä verrattuna muihin kansainvälisiin pakotetapauksiin?

3. Talouspakotteet ja trade finance

- Miten talouspakotteet vaikuttavat trade finance -palveluiden käytännön toimintaan?
- Millaisia asioita asiakasyrityksen on otettava huomioon, kun se käy kauppaa pakotteiden kohteena olevaan maahan?
- Miten riski jakautuu yrityksen ja pankin välillä trade finance -palveluissa pakotteiden kohteena olevaan maahan? Kummalla on suurempi vastuu ohjeiden mukaan toimimisesta?
- Mikä osasto tässä pankissa on vastuussa talouspakotteiden ajantasaisen tiedon keräämisestä ja analysoinnista?
- Millainen yhteys on rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisellä ja talouspakotteiden noudattamisen valvonnalla? Kuuluvatko nämä samaan prosessiin?
- Onko prosessi transaktioiden valvonnassa automatisoitua vai manuaalilyötä?
- Miten pankin osalta asiakkaan tunteminen (*KYC - Know Your Customer*) liittyy tähän?
- Näetkö ristiriitaa siinä, että dokumenttimaksuja ja joitain takauksia koskee niin sanottu itsenäisyysperiaate (erillisuus kauppasopimuksista) samalla kun pankilla on vastuu tuntea asiakkaansa?
- Miten pankissanne suhtaudutaan yleisesti complianceen (*hyvään liiketoimintatapaan/ohjeiden noudattamiseen*) trade financerissa? Teettääkö se mielestänne paljon lisätyötä nykypäivänä?
- Mitkä ovat keskeisimpiä standardeja/ohjeistuksia, jotka vaikuttavat trade financeriin?
- Kuinka tarkasti Suomessa mielestäsi valvotaan pakotteiden noudattamista trade finance -palveluissa?
- Kuinka tarkasti Suomessa mielestäsi valvotaan pakotteiden noudattamista trade finance -palveluissa?

- Kuinka suurena riskinä näet sen, että pankki olisi vahingossa mukana transaktioissa kiellettyjen tahojen kanssa suoraan tai välillisesti?
- Kuinka suurena riskinä pidät asiakkaiden tekemiä petoksia Suomessa trade finance -palveluiden kautta? (*esim. dokumenttien vääristely, kaupankäynti pakotteiden kohteiden kanssa*)
- Onko Venäjää kohtaan asetettujen pakotteiden noudattamisessa ollut mielestäsi ongelmia suomalaisissa yrityksissä?
- Millaisena näet talouspakotteiden vaikutuksen yleisesti trade financeen alana tulevaisuudessa?
- Miten mielestäsi kasvava sääntely ja valvonnan vaatimukset vaikuttavat pankkien toimintaan tulevaisuudessa?